

การศึกษา

เพื่อสร้าง
Civic Education for Thai Society

พลเมือง

ทิพย์พาร ต้นตีสุนทร

สถาบันนโยบายศึกษา
IPPS INSTITUTE OF PUBLIC POLICY STUDIES

สนับสนุนโดย

Konrad
Adenauer
Stiftung

มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

โดย

ทิพย์พาพร ตันติสุนทร

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร.

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. - กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2555.

176 หน้า.

1. การศึกษากับรัฐ. I. ชื่อเรื่อง.

379.1

ISBN: 978-974-365-414-5

ชื่อเรื่อง	การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง
ผู้เขียน	ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร
พิมพ์ครั้งที่ 2	มกราคม พ.ศ. 2556
พิมพ์ครั้งที่ 1	ธันวาคม พ.ศ. 2554
จำนวนพิมพ์	1,000 เล่ม
เจ้าของ	สถาบันนโยบายศึกษา : 99/146 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0 2941 1832-3 โทรสาร 0 2941 1834 e-mail: ipps_fpps@yahoo.com www.fpps.or.th
ออกแบบปก	ชัยวุฒิ แก้วเรื่อน
พิมพ์ที่	บริษัท พี.เพรส จำกัด โทร. 0 2742 4754-5
สนับสนุนโดย	มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์
จัดจำหน่ายโดย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 ศาลาพระเกี้ยว โทร. 0 2255 4466, 0 2218 7000 แฟกซ์ 0 2255 4441 สยามสแควร์ โทร. 0 2251 6141, 0 2218 9888 e-mail : cubook@chula.ac.th www.cubook.chula.ac.th
ราคา	180.- บาท

คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา ในการพิมพ์ครั้งที่ 2

หนังสือ “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” (Civic Education for Thai Society) พิมพ์ครั้งแรกในปี 2554 และได้รับความสนใจจากทั้งผู้ที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในรูปแบบต่างๆ ในหลายวาระหลายโอกาสของสถาบันนโยบายศึกษา และบุคคลทั่วไปที่ติดตามการศึกษาของชาติด้วยความห่วงใย ด้วยแนวคิดของหนังสือที่นำเสนอเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนในสังคมไทยอย่างกว้างขวางเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในการจัดการศึกษาใหม่ของประเทศ โดยให้คำนี้ถึงทั้งเป้าหมายและวิธีการ ที่เคารพต่อคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่จะไม่ถูกจำกัดการเรียนรู้ และปลดปล่อยจากการครอบงำในทุกรูปแบบ ให้เป็นการศึกษาที่สร้างการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนของชาติเติบโตพร้อมกับความสามารรถและทักษะที่จะเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้เป็นผู้มีความรักในเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพ และเป็นผู้สร้างสรรค์ในทุกสาขาอาชีพที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมไทยและสังคมโลก

ขอขอบคุณอย่างยิ่งสำหรับ Mr. Clauspeter Hill ผู้แทนมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ประจำประเทศไทย ที่เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนในการพิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นการเฉพาะ เพื่อให้แนวคิดและการทำงานด้านการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในประเทศไทยมีความต่อเนื่องและเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย

สถาบันนโยบายศึกษา

11 มกราคม 2556

คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา

ในการพิมพ์ครั้งที่ 1

หนังสือ “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” ในสังคมประชาธิปไตย เกิดจากประสบการณ์การทำงานของคุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร ซึ่งได้เคยทำงานอย่างต่อเนื่องกับมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ และสถาบันนโยบายศึกษา ตั้งแต่ทั้งสององค์กรนี้ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นในประเทศไทย อันก่อให้เกิดคำถามและการพยายามหาคำตอบ ต่อปัญหาการศึกษาไทยภายใต้สิ่งแวดล้อมของสังคมไทย

การริเริ่มแนวคิด “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” (Civic Education) โดยสถาบันนโยบายศึกษา เป็นรูปธรรมในปี 2539 ในช่วงรณรงค์ให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนปี 2540 และพัฒนาโครงการต่างๆ อย่างสอดคล้องต้องกันกับแนวทางการสร้างพลเมืองด้วยการปฏิรูปวิธีการเรียนรู้ใหม่ และปฏิวัติความคิดให้ปลอดจากการครอบงำและชี้แนะในทางการเมืองซึ่งรวมถึงในการเรียนการสอนแบบเดิมๆ ด้วย แนวคิดนี้ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นความสำคัญของการรู้ทันทางการเมือง ที่พลเมืองควรมีความรู้เพียงพอ พร้อมๆ กับการฝึกฝนทั้งในและนอกห้องเรียนในเรื่องการเมืองกับประชาธิปไตย การศึกษากับการเมืองจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ เพราะการให้การศึกษาด้านการเมือง (Political Education) จะเป็นสะพานที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเป็นไปทางการเมืองและการมีส่วนร่วมกับกิจสาธารณะอีกด้วย “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” ให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม” จึงควรเป็นจินตนาการใหม่สำหรับสังคมไทย นอกจากนี้ยังมีบทบทวนต่อวิถีไทยกับการสร้างความเป็นพลเมือง ซึ่งผู้เขียนได้เตรียมนำเสนอในงานประชุมวิชาการสถาบัน

พระปกเกล้า ครั้งที่ 13 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร
ในวันที่ 23 มีนาคม 2555 และ ไปดู Civic Education ที่เยอรมัน
อันเป็นประสบการณ์การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของชาวเยอรมันที่
ตีพิมพ์ในปี 2553 เพื่อเปิดมุมมองให้เห็นความจำเป็นที่ต้องปรับ
กระบวนการทัศน์ทางการศึกษาใหม่สำหรับประเทศไทยซึ่งจะเป็นบทเรียนลัด
เพื่อการแก้ไขและพัฒนาการศึกษาของชาติไทยที่ตกต่ำถึงที่สุดในทุกด้าน
ในขณะนี้

สถาบันฯ หวังว่าหนังสือ “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” เล่มนี้
จะช่วยจุดประกายความคิดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยการถกเถียง
อย่างกว้างขวางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของประเทศ ทั้งนี้
ขอขอบคุณผู้เขียน คุณทิพย์พาพร ตันตีสุนทร ผู้ไม่ย่อท้อในการส่งผ่าน
ความคิดนี้สู่สังคม และขอบคุณมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ผู้สนับสนุน
กิจกรรมและสิ่งพิมพ์นี้ เพื่อการพัฒนาประเทศไทยในสังคมไทย

สถาบันนโยบายศึกษา

ธันวาคม 2554

คำนำจากผู้เขียน

การศึกษา ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่มีคุณค่าอันพึงประสงค์ของความเป็นมนุษย์และของสังคม และด้วยการศึกษาที่เอง ยังเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลாதงสังคมและการเมืองอีกด้วย ระบบการเมืองการปกครองต้องการการกำจูนจากสมาชิกในสังคม หรือ พลเมือง ซึ่งพวกเขาจำเป็นต้องได้รับการบ่มเพาะความคิด วิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับระบบการปกครองนั้นด้วย ดังนั้น แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ในระบอบประชาธิปไตยสำหรับสังคมไทย จึงมีเข็มมุ่งที่จะสร้างความสามารถให้แก่พลเมืองไทยในอนาคต ที่จะแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการสร้างสังคมที่สงบและสันติสุข

จึงมีแต่การศึกษาและการเรียนรู้ที่ส่งเสริมบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตยโดยปราศจากการครอบงำและชี้แนะทางความคิด เราจึงจะได้พลเมืองที่รู้คิด และมีวิจารณญาณพอที่จะเข้าร่วมกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ หากไม่แล้วสังคมไทยก็จะมีแต่ประชาชนผู้พร้อมจะถูกชักจูงไปทางใดทางหนึ่ง ซึ่งไม่อาจมีเสรีภาพที่แท้จริงและไม่สามารถแสดงความรับผิดชอบใดๆ ได้ในสังคม การนำเสนอแนวคิดเพื่อสร้างพลเมืองใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีประชาธิปไตยในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างสูงและกำลังอยู่ในช่วงวิกฤติการปฏิรูปการศึกษาไทยในรอบที่สองนี้ จึงเป็นการตอกย้ำให้สังคมไทยได้ตระหนักถึงแนวทางการสร้างพลเมือง และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่ยากยิ่งให้อยู่ในวิถีการประชาธิปไตย ด้วยการไม่ครอบงำและส่งเสริมการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ด้วยความอดทน อดกลั้น

และมีสติด้วยความรับผิดชอบอย่างยิ่งร่วมกันว่าเราจะฝ่าข้ามความยุ่งยากนี้ไปได้ด้วยสันติวิธี

ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณทัศนวรรณ บรรจง ผู้เป็นกัลยาณมิตร ที่กรุณาวาดภาพเทคนิคประกอบในหนังสือเล่มนี้ และเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่ม “Civic Education Forum” ในปี 2554 ซึ่งผู้ที่ร่วมก่อตั้งกลุ่มได้มีส่วนในการร่วมถกเถียงด้านความคิดกับงานเขียนของข้าพเจ้า โดยเฉพาะในบทที่ว่าด้วย “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” ซึ่งขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ด้วย คือ ดร.พิมล หรือตระกูล สถาบันพระปกเกล้า ดร.ทศพล สมพงษ์ สภาพัฒนาการเมือง ดร.วัฒนา อัครคพานิช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม คุณสุเทพ พรหมवास รองเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง คุณอโณทัย อุดมศิลป์ Thai PBS ดร.เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณศิริณี ศิริพงษ์พันธ์ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง คุณชินชัย ชี้เจริญ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และคุณอรุณฉัตร คุรุวานิชย์ สภาเยาวชนแห่งชาติ ซึ่งในปี 2554 นี้เอง ที่ผู้เขียนได้เดินทางไปศึกษาดูงานด้าน Civic Education อีกครั้งหนึ่งร่วมกับทุกท่านที่ได้เอ่ยนามไว้

ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร

ธันวาคม 2554

สารบัญ

คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา ในการพิมพ์ครั้งที่ 2	iii
คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา ในการพิมพ์ครั้งที่ 1	iv
คำนำจากผู้เขียน	vi
บทนำ	1
วิสัยทัศน์กับการสร้างความเป็นพลเมือง	3
● คุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย	12
● คุณลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ชัดเจน หรือสนับสนุนต่อการพัฒนาประชาธิปไตย	16
- วิสัยทัศน์ที่ชัดเจนการพัฒนาประชาธิปไตย	16
- วิสัยทัศน์ที่สนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตย	29
การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับประเทศไทย	41
● การเปลี่ยนแปลงของโลกและการปรับตัวของสังคม	41
● การปฏิรูปสังคมเพื่อการพัฒนาพลเมือง	42
● มนุษย์กับการเมือง	43
● วัฒนธรรมพื้นฐานของสังคม :	
หลักประกันของสังคมมนุษย์	43
● การให้การศึกษาด้านการเมือง :	
สะพานเชื่อมพลเมืองกับการเมือง	44

สารบัญ

● ทรัพยากรมนุษย์ :	
ศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	47
● การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง :	
เครื่องมือของรัฐเพื่อเตรียมคนให้เป็นพลเมือง	49
● สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	
เพื่อสร้างพลเมือง	57
● หลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง	66
บทส่งท้าย	73
ภาคผนวก “ไปดู Civic Education ที่เยอรมัน”	75
ภาคผนวก “คอนราต อาเดนาัวร์ ราล์ฟ”	141
บรรณานุกรม	154
สถาบันนโยบายศึกษา	155
ประวัติผู้เขียน	165
About the book	

บทนำ

นับแต่ทศวรรษ 2530 จนถึงปัจจุบัน สังคมไทยได้มีความขัดแย้งทางการเมืองจากหลายสาเหตุ หนึ่งในนั้นก็คือ การมีระบบการปกครองที่ไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะการไม่สามารถสร้างความสมานฉันท์ทางความคิดที่สอดคล้องต้องกันในเรื่องของประชาธิปไตย อีกทั้งยังไม่สามารถฝ่าวิกฤติภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง อันเป็นการเปิดเผยจุดอ่อนของการรวมศูนย์อำนาจของรัฐและปฏิเสธพลังการมีส่วนร่วมของพลเมือง

การทำความเข้าใจเรื่องความคิด คุณค่า และอุดมการณ์ประชาธิปไตย และความจำเป็นที่ต้องสร้างพลเมืองให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองประชาธิปไตยในกระแสของการปฏิรูปทั้งทางการเมืองและการศึกษา จะช่วยทำให้เราได้เห็นสังคมและลักษณะของคนหรือพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้วยกัน อีกทั้งจะทำให้ทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาคการเมือง ภาคราชการ และประชาสังคม ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น หาทางออก และออกแบบความเป็นประชาธิปไตยของพลเมืองไทยร่วมกันได้

การแสวงหาแนวทางและรูปแบบเพื่อสร้างพลเมืองไทย ด้วยจินตนาการใหม่ของระบบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองและการพิจารณาถึงวิถีไทย หรือลักษณะสังคมไทย ทั้งที่สนับสนุนและที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย จึงเป็นความคิดและข้อเสนอสู่การถกเถียงและอภิปรายให้เกิดขึ้นในสังคมไทยเพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ร่วมกัน เพื่อสนับสนุนเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

ของพลเมือง ในการปรึกษาหารือในเรื่องสำคัญของประเทศโดยเฉพาะ
เกี่ยวกับการศึกษาของพลเมืองกับทุกภาคส่วนของสังคม กระทั่งนำสู่
การตัดสินใจจากทุกฝ่าย อันเป็นกุญแจสำคัญของกระบวนการ
ประชาธิปไตย

* * * *

วิถีไทยกับการสร้างความเป็นพลเมือง

“ความเป็นพลเมือง” เป็นคำที่เริ่มใช้กันมากขึ้นในช่วง 2 ทศวรรษของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่พลังจากประชาชนในสังคมรวมตัวเข้าร่วมขับเคลื่อนกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเป็นอำนาจทางการเมืองที่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐ จนเกิดการเมืองของพลเมืองที่มีการขยายตัวและทำงานในรูปแบบต่างๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจจากรัฐ เช่น องค์กร สมาคม องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข สื่อสาธารณะ การศึกษา เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดจากพลังทางการเมืองของประชาสังคมหรือภาคพลเมืองที่เห็นเด่นชัดก็คือ การต่อต้านอำนาจทหารในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 และหลังจากนั้นมีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสังคม ทั้งด้านการเมือง การศึกษา สาธารณสุข สื่อสาธารณะ และการกระจายอำนาจ กระทั่งสามารถผลักดันให้เกิดรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 อันเป็นฉบับที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เพราะเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดจากการขับเคลื่อนของภาคพลเมือง และประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างมากที่สุด

รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง เช่น ให้อำนาจการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของรัฐบาล โดยมีกลไกการตรวจสอบที่เป็นองค์กรอิสระหลายองค์กร ให้มีการกระจายอำนาจออกจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น ให้มีการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมืองเพื่อพัฒนาการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นต้น

ปี พ.ศ. 2554 คำว่า “พลเมือง” เป็นคำสำคัญที่ได้รับการบันทึกไว้ในยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย “ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” ในสมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อันเป็นช่วงเวลาของปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างสูงในเรื่องของปัญหาประชาธิปไตยที่ได้สร้างความแตกแยกในสังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

นอกจากนี้ องค์กรของภาครัฐก็ได้มีการทำงานด้านการสร้าง “พลเมือง” อย่างแข็งขันหลายองค์กร อาทิเช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง สถาบันพระปกเกล้า และสภาพัฒนาการเมือง เป็นต้น รวมทั้งภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองก็ได้มีการเคลื่อนไหวด้านการ “สร้างพลเมือง” โดยกลุ่มองค์กร สมาคม และนักวิชาการอิสระทำการศึกษาเพื่อหารูปแบบ “การสร้างพลเมือง” ที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยอย่างต่อเนื่องมาก่อนหน้านี้นี้หลายปีแล้วเช่นกัน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิทางการเมืองของประเทศเยอรมัน เช่น สถาบันนโยบายศึกษาที่ทำงานด้านการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง

ปี พ.ศ. 2554 จึงเป็นที่เด่นชัดว่าสังคมไทยมีความชัดเจนมากขึ้นในความต้องการที่จะสร้างคนในทิศทางที่จะให้เป็น “พลเมือง” ในแบบของประชาธิปไตย ดังที่งานของสถาบันพระปกเกล้า กำหนดหัวข้อไว้ว่า “ความเป็นพลเมือง : กับอนาคตประชาธิปไตยไทย” ซึ่งหมายความว่าประชาธิปไตยไทยจะเดินไปข้างหน้าได้ก็ด้วยการกำหนดของพลเมืองไทยนั่นเอง

แต่ “ความเป็นพลเมือง” สำหรับคนไทยและสังคมไทยก็ยังไม่มีการทำความเข้าใจให้ตรงกันชัดเจน การใช้คำว่าประชาชนและพลเมืองจึงถูกใช้ควบคู่กันไปอยู่เสมอโดยมีอาจแยกแยะความหมายและความสำคัญของคำดังกล่าว

การพูดถึง “ความเป็นพลเมือง” ในทุกวันนี้ เราเพิ่งเข้าใจให้ตรงกันเสียก่อนว่า เรากำลังพูดถึง “พลเมือง” ในความหมายของคนที่จะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมภายใต้ระบอบประชาธิปไตย เพราะคำว่า “พลเมือง” นั้น มีปรากฏอยู่ในทุกระบบการปกครองของแต่ละประเทศ แต่พลเมืองจะมีบทบาทหน้าที่ และบุคลิกภาพอย่างไร ก็อยู่ที่ระบอบทางการเมืองของรัฐนั้นๆ ทั้งนี้ เพื่อการดำรงอยู่และความมั่นคงของรัฐที่จำเป็นต้องอาศัย การสนับสนุนและค้ำจุนโดยคนในสังคมหรือประชาชนนั่นเอง ซึ่งรวมถึง วิถีชีวิต การกินเป็น-อยู่เป็น และคิดเป็นอย่างไร ล้วนอยู่ที่การเมือง การปกครองนี้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะป็นรัฐเผด็จการ กึ่งเผด็จการประชาธิปไตย หรือกึ่งประชาธิปไตย และประชาธิปไตย ผู้ที่อยู่ภายใต้ระบอบนั้นๆ ก็จะถูกออกแบบมาให้อยู่ตามครรลองของอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นๆ จนกลายเป็นวัฒนธรรม หรือเป็นวิถีปฏิบัติ เช่น ระบอบเผด็จการ พลเมืองก็จะเป็นผู้รับสนองนโยบายของรัฐ เคารพกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด เป็นผู้ตามที่ดี ไม่ต้องมีความคิดเห็นเป็นผลดีที่ไม่กล้าโต้แย้ง เพราะถูกจำกัดเสรีภาพและรัฐทำให้ทุกอย่างอยู่แล้ว ดังที่เราเคยได้ยินคำว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” ซึ่งลักษณะเช่นนี้อยู่ในชั่วตรงข้ามกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้อิสระการคิด การแสดงออก กระทั่งสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางความเป็นไปของสังคมและการเมืองได้

ความเป็นพลเมืองในสังคมเผด็จการและประชาธิปไตย จึงมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

ดร.วิชัย ตันศิริ อดีตเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ผู้เป็นหัวหอกให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาในปี 2542 ได้ให้ความหมายของความเป็นพลเมืองไว้ 2 ลักษณะในหนังสือวัฒนธรรมพลเมือง ความเป็นพลเมืองในความหมายเก่า หมายถึงการเป็นผู้รับ คอยแบมือรับ

ทั้งผลบวกและผลลบจากนโยบายรัฐบาล การเป็นพลเมืองจึงเป็นเพียงผู้ตาม ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งและกฎหมายอย่างเคร่งครัด เป็นพลเมืองที่ยอมรับอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการ คือ เป็นผู้อยู่ใต้การปกครองนั่นเอง

ความเป็นพลเมืองในความหมายใหม่ คือ พลเมืองมีส่วนเป็นผู้กระทำ มีจิตสาธารณะ เห็นประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบ และพร้อมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกกระดับ อันเป็นความหมายของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ที่มองเห็นการเมืองเป็นเรื่องของทุกคนในสังคมที่พลเมืองต้องเข้าร่วมรับผิดชอบ ไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของนักการเมือง ผู้นำ หรือรัฐบาลเท่านั้น

คำว่า “ประชาธิปไตย” นั้น แท้จริงแล้วก็คือระบอบการเมืองที่เปิดโอกาสให้สำหรับทุกคนได้เป็นตัวแสดง ไม่ให้ใครมาผูกขาดคิดรับเหมาทำแทนโดยไม่ผ่านการยอมรับได้ง่ายๆ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้พูดไว้ในหนังสือการเมืองของพลเมืองฯ ว่า “ประชาธิปไตยนั้นมีเนื้อหาและวิญญูณณ์ที่เป็นเอกอุ คือการปกครองของเราเอง เพื่อเราเอง และที่ตอกย้ำให้ถึงที่สุดก็คือโดยพวกเราตนเอง”¹ พูดง่ายๆ ก็คือ การปกครองกันเอง การปกครองแบบนี้ คนในสังคมก็ต้องพูดกันรู้เรื่อง มีเหตุมีผล มีวิจารณ์ญาณและมีความรับผิดชอบ ไม่ใช่เฮกันไปตามวาทกรรมของผู้นำ หรือนักการเมืองที่มักผูกขาดการชี้แนะแบบเผด็จการ

โดยที่ประชาธิปไตยนั้น เป็นทั้งระบอบการเมืองและวิถีชีวิต บิดาทางรัฐศาสตร์ของตะวันตก ได้แก่ เพลโต (Plato) และอาริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวไว้ว่า ระบบการเมือง-การปกครอง กับพฤติกรรมมนุษย์หรือบุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมืองของสมาชิกในสังคมนั้น จะต้องสอดคล้องกัน จากความเห็นดังกล่าว การสร้างพลเมืองให้

¹ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองของพลเมือง : สู้สหสวรรค์ใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 43.

สอดคล้องกับระบอบการปกครอง ก็จะเป็นการค้ำจุนตัวระบอบ ซึ่งการใช้ชีวิตจนเป็นวิถีชีวิตของพลเมืองที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ของระบอบก็จะทำให้การเมืองมีความมั่นคง

สำหรับประชาธิปไตยในประเทศไทยขณะนี้ หากอนาคตของประเทศอยู่ที่ประชาธิปไตย และพลเมืองคือผู้สนับสนุนค้ำจุนตัวระบอบเรายังไม่มีฉันทานุมัติ (Consensus) ในเรื่องประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการสะท้อนปัญหาความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐที่ควบคุมกลไกทางการเมือง กับพลเมืองผู้เป็นที่มาของอำนาจทางการเมือง นอกจากนี้ปัญหาที่ทับซ้อนกันก็คือ เราจะ “สร้างพลเมือง” หรือเปลี่ยนแปลงประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ใช้ชีวิตและมีวัฒนธรรมการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบการเมืองหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยได้อย่างไร และโดยวิธีการใด

สิ่งที่สะท้อนให้เราเห็นก็คือสังคมไทยอ่อนแอ ไม่อาจแก้ปัญหาเมื่อเผชิญกับวิกฤติใหญ่ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 วิกฤติการเมือง ความแตกแยกแบ่งสี ตั้งแต่ปลายปี 2549 และวิกฤติมหาอุทกภัย 2554 สิ่งที่น่าพิจารณาคือ หลังการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปี 2475 จวบจนปัจจุบัน ทั้งกลไกการเมืองระดับบนสุด และกลไกบริหารด้านต่างๆ ของรัฐมิได้มีความแข็งแกร่งหรือความสามารถในการจัดการเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ที่รุนแรงดังกล่าวมาแล้วได้ แม้ว่าเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญภายหลังปี 2475 คือ การขยายมิติการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง โดยการนำเอาระบอบประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่ระบอบเดิม แต่ก็ปรากฏว่ามิตินี้ยังไม่สามารถหนักกำลังเป็นปีกแผ่นแน่นหนาได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านอุดมการณ์ ค่านิยม และด้านสถาบันทางการเมือง ประชาชนโดยทั่วไปยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงใดๆ ได้ ทำให้บทบาทของผู้นำ หรือผู้กุมอำนาจรัฐมีความสำคัญและเกิดการรวมศูนย์อำนาจ

ของรัฐบาลมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อถึงประเทศไทย จึงทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีขึ้นได้ก็โดยผ่านการเลือกตั้ง และการเข้าร่วมโครงการต่างๆ ตามที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนด การมีบทบาททางการเมืองของประชาชนจึงถูกจำกัดอยู่เพียงการเป็น “ผู้เข้าร่วม” ทางการเมือง หาใช่ผู้ “มีส่วนร่วมในการกระทำร่วม” ทางการเมืองตลอดระยะเวลา นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้ในอีก 1 ขวบปีข้างหน้าคือปี 2555 ก็ละครบรอบ 80 ปี ของการนำเอาระบบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศ และคนไทยมีรัฐธรรมนูญใช้แล้วถึง 18 ฉบับ แต่ความเข้าใจและรับรู้ทางการเมืองของคนไทยยังอยู่ในลักษณะจำกัด ความอ่อนแอของสังคมจึงสะท้อนได้จากการไม่สามารถสร้างมิตินการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เป็นพลังสังคมร่วมกับรัฐในการพัฒนาความมั่นคงทางสังคม เพื่อร่วมกันฝ่าวิกฤติใหญ่ๆ ของชาติไปให้ได้ เรื่องการเมืองจึงยังไม่สัมพันธ์หรือสอดคล้องกับวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตของคนไทยโดยทั่วไป หรืออาจกล่าวได้ว่า คนไทยยังขาดวัฒนธรรมการเมือง จึงควรที่เราจะได้ทำความเข้าใจกับ “การเมือง” ให้มากขึ้น เพราะการเมืองเกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกเรื่อง ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต การไม่สนใจการเมืองและไม่มีความรู้และความเข้าใจการเมือง จึงมีผลทำให้คนไทยถอยห่างจากการเมืองมากขึ้น และปล่อยให้ธุรกิจทางการเมืองเป็นเรื่องของข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ และกลายเป็นธุรกิจการเมืองไปแล้ว เมื่อข้าราชการ นักธุรกิจ และนักการเมืองร่วมกันทำกิจกรรมทางการเมืองในทุกระดับ จึงเกิดการคอร์รัปชันขนาดใหญ่ กลายเป็นมะเร็งร้ายทางการเมืองที่กัดกร่อนสังคมไทยอยู่ในทุกวันนี้

คำว่า “การเมือง” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “Polis” เป็นคำกรีกโบราณ แปลว่า เมือง ส่วนการเมืองก็คือกิจกรรมที่ทำกันในเมือง

เพื่อทำให้เกิดสิ่งที่ดีสำหรับชีวิตส่วนรวม ในความหมายนี้ การเมืองจึงเป็นเรื่องกิจสาธารณะ เรื่องของประโยชน์ส่วนรวม การเมืองจึงเป็นกิจกรรมธรรมชาติเพื่อมนุษยชาติ รัฐบาลเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเมือง และการเมืองมิใช่มีไว้สำหรับนักการเมืองเท่านั้น ดังที่อาริสโตเติล ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “โดยธรรมชาติแล้วพวกเราล้วนเป็นผู้สร้างการเมือง”

การเมืองจึงเป็นเรื่องของทุกคนที่อยู่ในเมือง ที่มารวมกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม มิใช่เฉพาะเรื่องแก่งแย่งหรือแบ่งปันผลประโยชน์กัน การเมืองจึงเป็นเรื่องการทำความดี เป็นเรื่องของคุณธรรม²

สำหรับการเมืองในประเทศไทยที่เราได้เห็นมี 2 ประเภท ประเภทแรก คือ การเมืองแบบตัวแทน โดยประชาชนมีส่วนร่วมผ่านการเลือกตั้ง มีระบบรัฐสภา มีรัฐบาล เมื่อภายหลังการเลือกตั้ง อำนาจทางการเมืองถูกจำกัดวงอยู่ในหมู่นักการเมืองและข้าราชการ การเมืองในแบบแรกถูกผูกขาดโดยนักการเมืองหรือรัฐบาล ดังจะเห็นนโยบายและโครงการต่างๆ ที่รัฐบาลประกาศออกมาโดยประชาชนไม่รู้เห็นเป็นใจ เป็นการเมืองที่ผูกขาดการให้บริการ และประชาชนรอรับการบริการ ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดีก็ตาม

ส่วนประเภทที่สอง คือ การเมืองของพลเมือง หรือการเมืองภาคพลเมือง ถือเป็นอำนาจทางการเมืองที่มีพื้นฐานมาจากพลังในสังคม นอกกรอบรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นอำนาจที่มาจากประชาสังคม (civil society) ซึ่งหมายถึง สถาบันและพลังต่างๆ ในสังคมที่มีใช้สถาบันของรัฐ ซึ่งได้แก่ ส่วนเอกชน อันหมายรวมถึงองค์กร และพลังอาสาเอกชนที่อยู่นอกสถาบันอำนาจรัฐด้วย

เป็นการเมืองที่พลเมืองเชื่อว่าตนสามารถเป็นผู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีได้ แก้ปัญหาได้ เป็นการเมืองที่คนสนใจต่อ

² เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองของพลเมือง : สู่สหธรรมใหม่. อ่างแล้ว, หน้า 18.

ปัญหาสังคมและต้องการแก้ไข โดยการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร สมาคม หรือชุมชน เพื่อทำกิจกรรมประโยชน์นอัยใหญ่ เป็นอิสระจากกลไก อำนาจรัฐ ไม่เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของนักการเมืองและรัฐบาลเท่านั้น พลเมืองจึงไม่ใช่เพียงผู้หย่อนบัตรเลือกตั้ง และปฏิบัติตามกฎหมาย

“การเมือง” จึงมีใช้จะสัมพันธ์กับสิ่งที่นักการเมืองทำไปทุกเรื่อง แต่เมื่อการเมืองเป็นเรื่องกิจสาธารณะ การเมืองของพลเมืองจึงเป็นเรื่อง ธรรมชาติที่ผู้เดือดร้อนมองเห็นปัญหาและอยากแก้ไขให้ชุมชนปลอดภัย น่าอยู่และมีสันติสุข การเกิดขึ้นของพลังสังคมในรูปของประชาสังคม หรือกลุ่มพลเมืองที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข สื่อสาธารณะ การศึกษา ฯลฯ เหล่านี้จึงทำให้พลเมืองมีความหมายในทางการเมือง ของสังคมประชาธิปไตย และเป็นความหมายที่กว้างทำให้การเมือง ครอบคลุมการกระทำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อแก้ไขปัญหา สาธารณะ แม้ว่าทุกเรื่องทุกอย่างจะไม่ใช่เรื่องการเมืองโดยตรง แต่ก็ มีมิติทางการเมืองอยู่ในแทบทุกเรื่องที่น่าพาผู้คนแม้ไม่รู้จักกันให้มา ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ผ่านกิจกรรมสาธารณะ (Civic Engagement) ตั้งแต่ระดับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัญหาเสพติด เรื่องการต่อต้าน คอร์รัปชั่น เรื่องโรคเอดส์ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องการศึกษา เป็นต้น พลเมืองจึงเป็นผู้มีส่วนกระทำ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ทางการเมือง แต่เป็นการเมืองที่พลเมืองต้องการมีพันธะทางการเมือง (Political Engagement)

สถานะของพลเมืองจึงเป็นผู้ผลิตหรือผู้สร้างการเมือง ดังที่ อาริสโตเติล ก็ได้กล่าวไว้ว่า “ความเป็นพลเมืองจึงมิใช่ผู้ชมหรือ ผู้เคราะห์ร้ายทางการเมือง แต่บทบาทนี้ได้เปลี่ยนเขาจากการเป็น ประชาชนที่รอชม และเรียกร้องโอกาสจากรัฐบาลจากเป็นผู้เคราะห์ร้ายที่ รอการช่วยเหลือมาเป็น “ผู้กระทำ” ที่สามารถทำการเมืองเพื่อการ เปลี่ยนแปลงได้ และกลายเป็นอำนาจทางการเมืองใหม่ ที่พลเมือง

สร้างขึ้นด้วยตัวเอง” นี่คือการแตกต่างระหว่างประชาชนกับพลเมือง สำหรับประเทศของเราจะอย่างไรจึงจะเปลี่ยนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่มีจิตใจประชาธิปไตยเช่นนี้ได้

สำหรับสังคมไทย นอกจากคำว่า “พลเมือง” ที่ใช้ในความหมายของความเป็นพลเมืองแล้ว คนทั่วไปส่วนใหญ่ก็มักจะใช้คำว่าประชาชนด้วย ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า “ประชาชน” (people) นั้น มีมาทุกยุคทุกสมัย ซึ่งหมายถึงคนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (non-ruler) ในสมัยโบราณนั้นประชาชนเป็นไพร่หรือทาสเกือบทั้งหมด การเมืองสมัยใหม่ได้ปลดปล่อยประชาชนจากการเป็นไพร่หรือทาส ให้กลายเป็นเสรีชนที่มีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียมกัน กลายเป็นราษฎรเป็นประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองที่ต้องเสียภาษีให้กับรัฐ และต้องยึดถือปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองเช่นกันหมด การจะเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยก็ต้องเปลี่ยนราษฎรหรือประชาชนให้เป็นพลเมืองด้วย สำหรับประเทศตะวันตกโดยความหมายของพลเมืองนั้น คือ ผู้ที่นอกจากเสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองแล้ว ยังต้องมีบทบาทและอำนาจทางการเมือง มีสิทธิเข้าไปร่วมทำกิจต่างๆ เพื่อส่วนรวมร่วมกับรัฐด้วย

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 การสร้างความตระหนักของบทบาทพลเมืองต่อระบอบประชาธิปไตยยังไม่มีพลังและขาดความต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองจึงเป็นการเข้าร่วมทางการเมืองโดยผ่านตัวแทนคือการเลือกตั้งเท่านั้น และยังคงตกอยู่ภายใต้บรรยากาศของการแก่งแย่งผลประโยชน์และอำนาจทางการเมืองในระดับชนชั้นนำ ที่มีรัฐประหารบ่อยครั้ง และมีเผด็จการรัฐสภาอย่างต่อเนื่อง ประชาชนจึงถูกกีดกันออกจากการเมืองมากยิ่งขึ้น ทำให้พลังประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นไม่มีความต่อเนื่อง ประกอบกับการบริหารราชการแผ่นดินที่เป็นรัฐราชการโดยมีการรวมศูนย์อำนาจ

ไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้แนวคิดเรื่องการสร้างพลเมือง หรือกระบวนการ
กล่อมเกลา (socialization) ทางสังคมเพื่อให้มีพลเมืองเข้ามามีส่วนร่วม
ในทางการเมืองจึงยังไม่เกิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน

โดยที่หัวใจปรัชญาของประชาธิปไตย คือการปกครองกันเอง
พึ่งตนเอง ระบบประชาธิปไตยจึงต้องการพลเมืองที่มีวัฒนธรรมของ
พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (Responsibility) ต่อบ้านเมืองหรือส่วนรวม
มีความเสียสละต่อส่วนรวม และรวมกลุ่มเพื่อทำงานส่วนรวม (Civic
Engagement) มีความเป็นอิสระ (Freedom) รักในเสรีภาพ มีศักดิ์ศรี
ในความเป็นมนุษย์ เคารพในความเสมอภาค (Human Rights) ไม่ว่าจะ
จะยากดีมีหรือจน ก็ถือว่าตนเป็นพลเมืองของประเทศซึ่งมีหน้าที่
พื้นฐานต่อบ้านเมืองร่วมกัน ความพยายามใดๆ ของชุมชนท้องถิ่นที่
พยายามพึ่งพาตนเองในการแก้ไขปัญหาจากการร่วมจิตร่วมใจของ
คนในชุมชนด้วยกันจนประสบความสำเร็จโดยไม่ต้องเสียเวลารอนโยบาย
จากรัฐ-ราชการ ไม่ว่าจะท้องถิ่น หรือระดับชาติ เป็นการลดการพึ่งพาจาก
ภายนอก แต่สามารถผนึกพลังจากภายในชุมชนด้วยตนเอง จึง
นับว่าเป็นประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นได้ในระดับชุมชนอย่างแท้จริง
ประชาธิปไตยเช่นนี้ จึงเป็นประชาธิปไตยที่อุดมด้วยคุณธรรม เพราะ
ชุมชนมีจิตใจที่เสียสละ ทำความดีร่วมกัน เป็นสำนักประชาธิปไตย
สำนักสาธารณะที่เกิดขึ้นได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะ
กลายเป็นฐานที่แข็งแกร่งในการสร้างพลเมืองในระดับฐานรากของสังคม

คุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

“ระบบประชาธิปไตย ต้องการนักประชาธิปไตย” เป็นคำกล่าวที่
เกิดจากประสบการณ์ของชาวเยอรมันภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
ที่ให้ความสำคัญกับพลเมืองในการมีส่วนร่วมในทางการเมือง (Political

Participation) มีจิตวิญญาณสาธารณะ (Civic Engagement) และมีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) ซึ่งการที่พลเมืองจะแสดงออกถึงบทบาทเหล่านี้ได้เขาต้องมีการศึกษา มีความรู้ และมีความเข้าใจทางการเมือง (Political Literacy) มีความเสมอภาค (Equality) รักในความยุติธรรม (Justice) มีเสรีภาพ (Freedom) ในการแสดงออกเพื่อประโยชน์ของปัจเจกและส่วนรวม และแน่นอนการมีอยู่ของเสียงส่วนใหญ่ก็เพื่อคุ้มครองสิทธิของเสียงส่วนน้อยด้วย คือไม่ละเลยเสียงข้างน้อย คุณลักษณะดังกล่าวของพลเมืองเยอรมันก็เพื่อผดุงระบอบประชาธิปไตยไม่ให้หันกลับไปหาระบอบอื่นที่อยู่ในด้านตรงข้ามที่สังคมเยอรมันได้เผชิญมาแล้วในสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่เป็นสากลนั้น ได้มีการทำการศึกษาวิจัยจากนักวิชาการจากทุกทวีปมารวมตัวกัน เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 และได้มีการพิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลกโดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้³

1. การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลกแจกเช่นเป็นสมาชิกของสังคมโลก
2. มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม
3. มีความสามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม
4. มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

---

³ John J. Cogan. "Multidimensional Citizenship : Educational Policy for the Twenty-first Century", an Executive Summary of the **Citizenship Education Policy Study**, Tokyo, Japan, 1997.

5. มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติ ไม่ใช้ความรุนแรง
6. มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภค เพื่อรักษาสິงแวดล้อม
7. มีความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน
8. มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ซึ่งบุคลิกลักษณะทั้ง 8 ประการนี้ มีลักษณะเป็นพลเมืองสากล คือ เป็นได้ทั้งพลเมืองของประเทศและเป็นพลโลก ด้วยเหตุที่โลกปัจจุบันนี้ แต่ละประเทศก็ต่างมีสถานะที่พึ่งอิงพึ่งกันไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ ผลที่เกิดขึ้น ณ ที่หนึ่งก็จะส่งผลต่ออีกที่หนึ่งเสมอ เพราะโลกปัจจุบันมีการสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง และไม่มีพรมแดนการพูดถึงประชาธิปไตยในปัจจุบันจึงก้าวล่วงไปถึงประชาธิปไตยด้านสิ่งแวดล้อมด้วย เพราะการทำลายสิ่งแวดล้อม ณ ที่หนึ่งอาจส่งผลกระทบต่ออีกที่หนึ่งได้ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องมีจิตใ้รักสิ่งแวดล้อม การกินอยู่ ดำรงชีพ ต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายและแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดบนโลกใบนี้อันจะเป็นการละเมิดต่อชีวิตผู้อื่นและทำลายล้างซึ่งกันและกัน ซึ่งขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นหลักสำคัญอันหนึ่งของประชาธิปไตย

คุณลักษณะของพลเมืองในสังคมไทยก็ควรที่จะเป็นไปในทิศทางเดียวกันดังกล่าวข้างต้น เพราะประเทศไทยเป็นสมาชิกของสังคมโลก เป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งสมาคมอาเซียน (ASEAN) และอีก 2 ปีข้างหน้า ASEAN จะก้าวเข้าสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ จึงมีแต่การสร้างพลเมืองไทยให้มีมาตรฐานสากล ให้อยู่ได้อย่างท่ามกลางการแข่งขันอย่างรุนแรงในทุกที่ในโลก ไม่ว่าจะในกลุ่มอาเซียน (ASEAN) ใน

กลุ่มประชาคมยุโรป (EU) หรือในเวทีใดๆ ก็ตาม คุณลักษณะทั้ง 8 ประการนั้น มีเงื่อนไขหลักอยู่ที่ให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี ความร่วมมือกัน ความเข้าใจกัน ใช้เหตุผล แม้แตกต่างกัน และมีสันติ โดยไม่ต้องมีความรุนแรงหรือละเมิดต่อกัน บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์หรือสรรพสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติอันเป็นคุณค่า-คุณธรรมร่วมที่อยู่เหนือชาติ ภาษา และวัฒนธรรมประเพณีทั้งหมด

ต่อเมื่อทำให้ประชาชนได้เป็นพลเมืองที่มีความรู้และความสามารถจะดูแลปกครองตนเองและปกครองกันเองได้ ไม่ปล่อยให้ผูกขาดอยู่แต่ในมือของรัฐราชการ รัฐบาล หรือนักธุรกิจการเมือง การก้าวสู่ความเป็น “พลโลก” ในทางสากลก็ยังไม่ไกลแล้ว

การจะสร้างพลเมืองอย่างไร ให้มีความรู้ทางการเมืองและให้รู้เท่าทันการเมือง (Political Literacy) หรือให้รู้บทบาทของพลเมืองที่มีทัศนคติและทักษะในการทำงานอุทิศตนเพื่อสังคมและส่วนรวมได้มากขึ้น มีความเชื่อมั่นในพลังการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่มาจากรัฐ และทำอะไรให้คนไทยได้รู้สึกถึงการเป็นเจ้าของ (Ownership) ประเทศของตน เจ้าของสิ่งของสาธารณะทั้งหลายที่ได้มาโดยภาษีอากร น้ำพัก น้ำแรงของทุกคน เพื่อที่ทุกคนจะได้รู้สึกหวงแหนและรักษาไว้ให้เป็นสาธารณสมบัติจนชั่วลูกชั่วหลาน ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนของสังคมจะต้องช่วยกันคิดอย่างมีฉันทานุมัติและสร้างเจตจำนงทางการเมืองร่วมกัน (Political Will) ในการสร้างคนให้มีการใช้ชีวิต วิถีคิด วิถีทำงาน ให้สอดคล้องกับระบอบการเมือง และเพื่อรักษาระบอบประชาธิปไตยให้เดินไปข้างหน้าให้ได้ นั่นจึงพึงพิจารณาจุดอ่อน และจุดแข็งที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยให้ได้อย่างเข้าใจ เพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีอยู่ให้เป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยให้ได้

คุณลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ขัดขวางหรือสนับสนุนต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

วิถีไทยที่ขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตย

ดังได้กล่าวถึงความหมายของประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองมาแล้วข้างต้น การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยที่ผ่านมาจะครบ 80 ปี ในปี 2555 นี้แล้ว ก็ยังนับว่าเป็นเรื่องแปลกแยกสำหรับสังคมไทยและทำให้คนไทยจำนวนมากยังขัดแย้งกันในเรื่องทั้งวิธีการและเป้าหมายของประชาธิปไตย ความไม่ชัดเจนในเรื่องประชาธิปไตยนี้เองยังส่งผลต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ยังไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างจริงจังอะไรคือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยสำหรับสังคมไทย จึงเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาทบทวนเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นได้ กล่าวคือ

1. การเป็นรัฐอุปถัมภ์

ในงานของ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ มีความสอดคล้องกันในเรื่องของรัฐรวมศูนย์ผูกขาดอธิปไตย คือ การผูกขาดอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี 2475 เป็นการถ่ายโอนอำนาจจากระบบเก่าสู่ระบอบใหม่ เป็นรัฐใหม่ที่ใช้ระบอบรัฐธรรมนูญนิยม หรือประชาธิปไตย บนความแข็งแกร่งของระบบราชการที่มีอยู่ก่อนแล้ว ความจำเป็นของระบอบใหม่ที่ต้องมีผู้นำจากการเลือกตั้งของประชาชนจึงถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการเปลี่ยนแปลง รัฐบาลจึงยังคงผูกขาดอำนาจและบทบาทไว้ที่ส่วนกลางทั้งหมด ประชาชนจึงถูกรอบงำและถูกกำกับเพียงทำหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย เสียภาษีและไปเลือกตั้ง ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปเข้าใจว่า

ประชาธิปไตยคือการไปเลือกตั้ง เป็นเพียงพลเมืองดีผู้มีหน้าที่ตามที่รัฐกำหนดให้ จึงยังไม่มีพลเมืองที่ไปมีส่วนร่วมในการกำหนดการมีอำนาจและการสืบทอดอำนาจทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงจำกัดอยู่เพียงระดับการเลือกตั้ง⁴ นอกจากนั้นแล้ว การมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางสังคมของประชาชนก็มีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงการไปเข้าร่วมในโครงการของทางราชการ เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น จึงทำให้ประชาชนถอยห่างจากการเมือง และคอยรอรับการช่วยเหลือจากทางราชการ ซึ่งเป็นลักษณะของประชาชนที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้ที่เหนือกว่าและขาดความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเอง และแม้ว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศจะกดดันให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นช่วงทศวรรษ 2540 แต่การกำหนดอำนาจดังกล่าวนี้มิได้เกิดจากการเข้าไปมีส่วนร่วมคิดและกำหนดจากประชาชนในท้องถิ่นทั้งในเรื่องของอำนาจหน้าที่และการเงิน-การคลัง ทำให้อำนาจของท้องถิ่นยังถูกยึดโยงอยู่ที่อำนาจส่วนกลาง คือ รัฐบาล นักการเมืองในส่วนปกครองท้องถิ่นเองก็มีพฤติกรรมทางการเมืองไม่แตกต่างจากส่วนกลางที่มาจากกาเลือกตั้งระดับชาติ ทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ใหม่ที่กดทับความอ่อนแอของประชาชนมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การที่รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดอำนาจทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมนี้ ยังได้มีการกำหนดและบงการความสัมพันธ์อาณานิคมของการเมืองและเศรษฐกิจออกจากกัน มิได้กระตุ้นส่งเสริมพลังต่างๆ ในประชาสังคม หากแต่จำกัด-ควบคุมโดยอาศัยมาตรการทางกฎหมาย กฎระเบียบ และประกาศข้อบังคับต่างๆ เช่น

---

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **รัฐกับสังคม : ไตรลักษณ์รัฐไทยในพุทธสังคมสยาม**. พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2554), หน้า 207.

การห้ามสมาคมการค้า องค์กร สมาคม มูลนิธิ มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง อันเป็นการแยกประชาสังคมออกจากการเมือง และมีผลทำให้เฉื่อยชาและเพิกเฉยต่อการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ซึ่งกฎระเบียบดังกล่าวยังคงเป็นข้อปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะการรวมศูนย์การปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย จึงกลายเป็นระบอบคณาธิปไตยในความเป็นจริง เพราะวัฏจักรทางการเมืองที่คณะบุคคลและบุคคล ต่างสลับกันขึ้นครองอำนาจ และมีลักษณะการใช้อำนาจเพื่อความมั่นคงของตน ซึ่งเป็นลักษณะอำนาจนิยมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่พบเห็นกันโดยทั่วไป คือ วัฒนธรรมผู้ใหญ่-ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสกว่า และมีลักษณะของการแบ่งพรรคแบ่งพวก ขึ้นอยู่กับว่าเป็นคนหรือพวกของใครจึงจะได้ดี มีแต่การยกย่องผู้มีอำนาจวาสนา คนไทยจึงมีคติว่า “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” หรือ “พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง” อันสะท้อนทัศนคติที่คนไทยโดยทั่วไปต้องรู้จักการเอาตัวรอดไว้ก่อนไม่ว่าจะถูกหรือผิด และดีที่สุดคือไม่ต้องแสดงความคิดเห็น เพราะผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสทั้งวิญญูหรือคุณวิญญูจะไม่พอใจ และมีผลต่อการงานและชีวิตส่วนตัวได้ การใช้อำนาจและระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยจึงมีอยู่มากในระบบราชการ เช่น การมีเส้นสายเพื่อเข้าสู่ตำแหน่งมากกว่าพิจารณาจากความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่านักการเมืองที่อยู่ในอำนาจจะมีอิทธิพลสูงและใช้อำนาจของตนในการโยกย้ายข้าราชการอย่างไม่เป็นธรรม โดยอ้างความเหมาะสม เมื่อประเทศไทยเร่งรัดพัฒนาประเทศเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา เกิดวัฒนธรรมบริโภาค นักธุรกิจมุ่งแสวงหากำไรอย่างขาดสติ นักการเมืองส่วนใหญ่ก็ใช้อำนาจทางการเมืองหาผลประโยชน์เพื่อสร้างอิทธิพลของตนภายในพรรค และอาศัยพรรคและกระบวนการเลือกตั้งที่เต็มไปด้วยการให้อำมิสสินจ้างรองรับความชอบธรรมที่จอมปลอม ภายใต้ระบบ

อุปถัมภ์ที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ดังจะเห็นได้ชัดในระบบการเมืองที่เกิด “ระบบมุ้ง” ที่ผู้อุปถัมภ์ (ด้วยเงิน) แก่สมาชิกในกลุ่ม เป็นผู้มือิทธิพล และคนกุมอำนาจที่แท้จริงในพรรค อีกทั้งการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรี ก็จะไปตามกลุ่มผู้นำ ซึ่งสามารถคุมคะแนนเสียงในกลุ่มของตนไว้ได้ เท่าใด ระบบอุปถัมภ์บนพื้นฐานของเงินหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงกลายเป็นคุณลักษณะสำคัญของการเมืองไทย⁵ เมื่อนักธุรกิจเข้าสู่ การเมืองมากขึ้น ทำให้การเมืองกลายเป็นเรื่องธุรกิจการเมือง ที่นักธุรกิจ ใช้ช่องทางการเมืองเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางธุรกิจและสมคบคิดกับ ข้าราชการผู้ซึ่งรู้กฎหมายและระเบียบวิธีการต่างๆ เป็นช่องทางเพื่อหา ผลประโยชน์เพิ่มเติมเกิดเป็นผลประโยชน์ทับซ้อนทั้งธุรกิจและการเมือง และมีการคอร์รัปชันง่ายและมากขึ้น จนทำให้เรื่องคอร์รัปชันกลายเป็น เรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้ ดังที่มีผลการสำรวจความคิดเห็นเรื่อง คอร์รัปชันว่า “นักการเมืองโกงกินไม่เป็นไร ขอให้มืผลงานบ้าง” ซึ่งเท่ากับ แสดงว่าเราได้ยอมรับการใช้อำนาจที่ไม่สุจริต ขาดคุณธรรมของผู้มี ฐานะและอำนาจบารมีทางสังคมและการเมือง และเป็นผู้อยู่ต้นทางของ ระบบอุปถัมภ์อันเลวร้าย

การผูกขาดการใช้อำนาจที่ไม่ส่งเสริมประชาธิปไตยให้เข้ามา มีส่วนร่วมในทางการเมือง จึงสร้างผลเสียต่อสังคมโดยรวม เป็นการ ไม่เชื่อในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเหตุผลของมนุษย์ กดประชาชน ให้อยู่ในพันธนาการทางความคิดแบบผู้อาวุโส ผู้น้อยไม่สามารถแสดง ความคิดเห็นของตนได้ เป็นเผด็จการทางความคิดและการกระทำที่ไม่ ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการสร้างสังคมและสร้างชาติ ทำให้ประชาชนอ่อนแอ

⁵ วิชัย ต้นศิริ. **วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป**. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สถาบัน นโยบายศึกษา, 2547), หน้า 53.

ขาดพลัง ต้องยอมรับผลเสียที่เกิดขึ้นจากการใช้อำนาจของรัฐที่มาจากการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางมากเกินไป

2. การศึกษา

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า ระบบการเมือง-การปกครองมีความสอดคล้องต้องกันกับพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม การศึกษาไทยก็ถูกออกแบบและกำกับโดยระบอบการเมือง หรือผู้นำทางการเมืองนั่นเอง ซึ่งรัฐไทยในอดีตก็ได้เน้นการกล่อมเกล่าให้ราษฎรได้เข้าใจหน้าที่ของตนเพื่อตอบสนองต่อรัฐโดยมีรัฐเป็นศูนย์กลาง การจัดการศึกษาในเมืองหลวงจึงเน้นหนักไปในการสร้างคนเพื่อรับใช้กลไกหลักของรัฐ เพื่อเป็นข้าราชการที่ดี ขณะที่การขยายการศึกษาไปยังส่วนต่างๆ ของประเทศเป็นการสร้างพลเมืองที่ดี ดังเช่น หนังสือธรรมจริยาที่ใช้สอนตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ก็เป็นมาตรการของรัฐในการให้การกล่อมเกล่าทางการเมืองอย่างเป็นระบบ

สำหรับรัฐไทยใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญนิยม หรือระบอบประชาธิปไตย ก็ได้มีการนำระบบการจัดการศึกษาศูนย์ใหม่ที่มีหลักสูตรกลาง มีการเรียนการสอนในระบบที่ควบคุมโดยรัฐนั้น ก็ล้วนเป็นส่วนสำคัญของการควบคุมทางสังคมด้านอุดมการณ์ของรัฐที่ต้องดำเนินไปพร้อมๆ กับการควบคุมทางสังคมด้านการใช้อำนาจการปกครองบังคับ การศึกษาแบบนี้จึงมีแผนการศึกษา หลักสูตรการจัดการศึกษาาระดับต่างๆ อย่างครบถ้วน และใช้เป็นการทั่วไปทั้งประเทศ การจัดการศึกษาที่รวมศูนย์ไว้ที่ส่วนกลางเช่นนี้ได้ละเลยความสำคัญของความเป็นชุมชน ความเป็นพหุสังคมที่มีศาสนา ภาษา เชื้อชาติ และวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันในประเทศอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ ท้องถิ่นจึงไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเรียนรู้ในแบบวิถีชุมชนเพื่อรักษาอัตลักษณ์ และภูมิปัญญาของชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลาย จึงทำให้ชุมชนอ่อนแอ

และไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งการกระจายโอกาสทางการศึกษาที่ขาดความเสมอภาคและเท่าเทียมในพื้นที่ที่ห่างไกลในยุคการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนับตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา กระทั่งเข้าสู่ยุคบริโภคนิยม ก็ยังเป็นสาเหตุให้ผู้คนละทิ้งท้องถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสทางการศึกษาในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ เพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตน ดังคำกล่าวที่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ก็ยิ่งสร้างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมสูงยิ่งขึ้น และสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของประเทศในช่วงปลายทศวรรษ 2530 เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง” อันเนื่องจากระบบการศึกษาไทยไม่สามารถสร้างพลเมืองของประเทศให้มีความสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง กระทั่งนำสู่กระแสการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษา การเมือง และสังคม เพื่อปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์

นอกจากนี้ บรรยากาศการเรียนรู้ในระบบการศึกษาไทยในระยะเวลายาวนานนั้น เป็นการสอนตามความสนใจของผู้สอนที่มุ่งป้อนวิชาความรู้ (Informative Processing) เพื่อให้ผู้เรียนเชื่อฟัง จดจำ และทำตาม ไม่ได้ฝึกฝนให้ทำ และนำไปคิด เพื่อนำสู่การปฏิบัติและแสดงออกเป็นการเน้นวิชาการ แต่ขาดการส่งเสริมทักษะทางสังคม ผู้เรียนจึงถูกแยกส่วนออกจากอาณาบริเวณทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ไม่สามารถเชื่อมโยงบทบาทของตนกับสังคมภายนอกได้ และไม่สามารถสร้างจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของสังคมที่เขามีชีวิตอยู่ และไม่มี ความพร้อมที่จะรับผิดชอบไปภายภาคหน้า ให้สมกับคำกล่าวที่ว่า “เยาวชน คือ อนาคตของชาติ” แม้ว่าหลักสูตรจะยังมีการให้ความรู้เรื่อง ของสังคมทั่วไป รวมทั้งระบอบการเมือง-การปกครอง และระบอบ ประชาธิปไตย แต่ก็ยังเป็นเพียงการสอนให้ท่องจำและทำตามในเรื่อง

รูปแบบการปกครอง และจำลองการเลือกตั้งในโรงเรียน ซึ่งไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจทางสังคมและการเมืองมากไปกว่าการให้ฝึกทดลองจากการมีสถานนักเรียน และการเลือกตั้ง การศึกษาจึงทำให้คนไทยรู้จักประชาธิปไตยเพียงการเลือกตั้ง แต่ขาดทักษะชีวิต การคิด การใช้ชีวิตในแบบสังคมประชาธิปไตยที่ต้องการการแสดงออกถึงวุฒิภาวะในการใช้ความคิด การมีเหตุผล การมีความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นได้จริง ดังที่นักการศึกษาของไทย ศ.ดร.สุমন อมรวีวัฒน์ ได้ให้ความเห็นถึงการศึกษ เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและพลเมืองว่า “การเรียนรู้มีข้อจำกัดคือวิถีชีวิตในครอบครัวไทย ในการบริหารการจัดการศึกษา และวิถีชีวิตในสังคมไทยทั่วไป เพราะเมืองไทยยังไม่ได้เป็นสังคมเปิดให้มีการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยมากพอ (Democratic Learning Society) ชีวิตเด็กนักเรียน จึงถูกพ่อแม่ และคนรอบข้างครอบงำ กำกับ สั่งการทั้งหมด จึงจำเป็นต้องให้การศึกษอบรมพ่อแม่ ครู ผู้บริหารการศึกษาให้มากขึ้น” ซึ่งการครอบงำทางการศึกษาไทย และครอบครัวไทย ก็มาจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมภายใต้ระบบการใช้อำนาจนิยมของรัฐดังได้กล่าวไว้แล้ว

และแม้ว่าประเทศไทยเราจะเคยมีวิชา “หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม” ซึ่งปัจจุบันวิชาเหล่านี้ไปเป็นส่วนหนึ่งในวิชาสังคมศึกษา แม้โรงเรียนจะได้มีการฝึกให้นักเรียนรู้จักวิธีการของระบอบประชาธิปไตย เช่น ให้มีสถานนักเรียน มีการเลือกตั้ง และมีพรรคการเมืองจำลองขึ้น แต่เมื่อพ้นวัยเรียนไปแล้ว ก็ไม่ได้มีส่วนเรียนรู้อย่างเป็นทางการอย่างต่อเนื่อง จึงเท่ากับว่าการเรียนรู้ทางสังคมและการเมืองในฐานะที่เป็นพลเมืองของคนไทย เกิดจากการมีประสบการณ์ตรงที่ไม่ใช่การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง หากแต่เป็นการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง การได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ได้อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวของสื่อมวลชน การศึกษาไทยจึงปล่อยให้การเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยไว้นอกห้องเรียน ก่อให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะผลักดันประเด็นปัญหาด้านนโยบาย และ

เคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านหรือสนับสนุนบางเรื่อง ดังที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, 6 ตุลาคม 2519, เหตุการณ์เดือน พฤษภาคม 2535 จนกระทั่งถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง นับแต่ปี 2549 จนถึงปัจจุบัน

การสอนในระบบการศึกษาไทยที่เน้นการสอนให้เชื่อฟังและทำตามนี้ เป็นไปตามแนวคิดเรื่องการเมืองที่เชื่อฟัง ทำตามกฎระเบียบ และเคารพกฎหมายของสังคม ซึ่งสะท้อนถึงความเป็น “คนดี” ในค่านิยมการศึกษาไทย และเป็น “พลเมืองดี” ที่เคารพกฎหมายอย่างที่ เป็นอยู่ในสังคมไทยทุกวันนี้ การเป็น “เด็กดี” จึงต้องเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ ทำให้เด็กดีในวันนี้ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้าก็ไม่อาจโต้แย้ง หรือแสดงความคิดเห็นต่อผู้ใหญ่กว่า อาวุโสกว่า หรือมีอำนาจกว่าได้ ซึ่งทัศนคติดังกล่าว ได้ถ่ายทอดเป็นบุคลิกของคนไทย และกลายเป็น วิถีไทยที่ถูกหล่อหลอมกลมกล่อมเกลารผ่านระบบการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบันท่ามกลางบรรยากาศทางสังคมและการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ทำให้ขาดพลังขับเคลื่อนที่จะอยากรู้ ไม่กลัวแสดงออก ไม่แสวงหาความ ถูกต้อง ตลอดจนจริยธรรมก็พลอยลดน้อยถอยลงด้วย การหลีกเลี่ยง ความรับผิดชอบ และจำกัดขอบเขตสำนึกของตนเอง เพราะเกรงกลัว อำนาจของผู้ที่อยู่ในสถานะที่เหนือกว่า

การศึกษาที่รวมศูนย์อำนาจการจัดการไว้ที่รัฐบาลดังกล่าว ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมของคนที่ไม่ค่อยเข้าใจบทบาทของรัฐบาลที่มีผล ต่อความเป็นอยู่ของตนเอง และไม่สนใจเรื่องส่วนรวม นักเรียนจึงมุ่ง แข่งขันกันเรียน จนเมื่อสำเร็จการศึกษาก็มุ่งหาเลี้ยงชีพเพื่อประโยชน์ ของตนเอง และทิ้งภาระทางสังคม-การเมืองไว้กับนักการเมือง อันเป็น ค่านิยมของการบวชยกย่องผู้มีความสำเร็จทางเศรษฐกิจ มากกว่าทำให้ ความสำคัญกับการสร้างคนที่มีความรู้คู่คุณธรรมที่พร้อมเสียสละเพื่อ ส่วนรวม

3. สื่อสารมวลชน

ดร.วิชัย ตันศิริ ได้เขียนไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป ว่า “ครูที่สำคัญที่สุดของเยาวชนด้านวัฒนธรรมการเมือง คือ นักการเมืองและผู้นำทางการเมือง รองลงมาคือ สื่อสารมวลชน”⁶ และ ผู้นำทั้งสองกลุ่มนี้ มีบทบาทและภาระที่ต้องแสดงตนให้สอดคล้องกับระบบและวิถีประชาธิปไตย การทำหน้าที่ของนักการเมืองและสื่อจะทำให้ประชาชนสัมผัสได้ และรู้เห็นอยู่ตลอดเวลา การถ่ายทอดวิถีคิด การทำงาน และบุคลิกภาพที่สื่อออกไปสู่ประชาชน ล้วนมีผลต่อการจดจำและเอาเป็นตัวอย่างได้ง่าย

กล่าวสำหรับสื่อสารมวลชนนั้น ในอดีตที่ตั้งกรมโฆษณาการ ขึ้นตั้งแต่ปี 2475 นี้ ก็เพื่อโฆษณาความคิด ความเชื่อของผู้นำ และ แจ้งข่าวสารของราชการให้ประชาชนปฏิบัติตาม เป็นการสื่อสารเพียงด้านเดียวที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมด้วยโดยอาศัยสื่อวิทยุเป็นเครื่องมือ สื่อสารจากรัฐบาลถึงประชาชนในการแถลงข่าว การปราศรัยในพิธีและโอกาสสำคัญๆ ของผู้นำในคณะรัฐบาล อันเป็นจุดเริ่มต้นขององค์กรประชาสัมพันธ์ของรัฐ ที่ต่อมาพัฒนาเป็นกรมประชาสัมพันธ์ของรัฐบาล จวบจนปัจจุบัน การทำหน้าที่ของสื่อจึงถูกผูกขาดและกำกับโดยนโยบายของรัฐบาล เรียกว่าเป็นกระบอกเสียงของรัฐ ยิ่งในช่วงที่ประเทศไทย ตกอยู่ภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการ หรือกึ่งประชาธิปไตย ผู้มีอำนาจทางการเมืองก็ได้ใช้สื่อดังกล่าวเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ และใช้เป็นเครื่องมือกำจัดศัตรูทางการเมือง เพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาล นอกจากนี้ยังทำลายผู้ที่มีแนวคิดอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างจากตน ซึ่งการทำหน้าที่ของสื่อดังกล่าว จึงไม่ได้สะท้อนความคิด ความทุกข์-สุข และความต้องการของประชาชนแต่อย่างใด

⁶ วิชัย ตันศิริ. วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป. อ่างแล้ว, หน้า 74.

แม้ว่าสื่อกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์จะมีการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ ตามการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และกระแสความต้องการของประชาชนที่ต้องการเข้ามาทำงานในด้านสื่อสารมวลชนมากขึ้น แต่การทำงานของเอกชนด้านสื่อก็ยังคงต้องถูกกำกับภายใต้การดูแลของรัฐอย่างเข้มงวด ซึ่งเป็นการลดทอนเสรีภาพของสื่อ และของประชาชนที่ต้องการจะรู้ข่าวสาร ทั้งของราชการและของสังคมทั่วไป

จนกระทั่งภายหลังเหตุการณ์ทางการเมืองเดือนพฤษภาคม 2535 จึงได้มีการแสวงหาการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางการเมืองหลายด้าน ครั้งสำคัญ รวมถึงการปฏิรูปสื่อสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชน ตั้งแต่ระดับชุมชน โดยเห็นว่า “คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นการสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ” และเป็นความสำเร็จที่รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองไว้ในปี 2540 จนถึงรัฐธรรมนูญปี 2550 ที่ยังคงให้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสื่อสาธารณะของตนเอง ที่รวมกลุ่มกันอยู่ในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ

การที่ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้การครอบงำจากสื่อ ภายใต้การกำกับของรัฐมาอย่างยาวนาน ทำให้มีผลต่อการกล่อมเกลாதองการเมืองของประชาชน ทำให้ประชาชนไม่รู้ ไม่สนใจ และไม่เข้าใจเรื่องการเมือง ทั้งที่ทุกเรื่องของชีวิตเกี่ยวกับการเมืองจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทย คนไทยโดยทั่วไปจึงไม่เห็นความสำคัญกับการเมือง และไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เพราะการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว และอาจนำอันตรายมาสู่ตนได้ จึงเห็นว่าเป็นเรื่องของนักการเมือง และรัฐบาลเท่านั้น การที่ประชาชนถูกหล่อหลอมภายใต้สถานการณ์ที่ไม่เป็นประชาธิปไตยดังกล่าว จึงกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพลเมืองตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งแม้ปัจจุบันสื่อมวลชนจะได้รับเสรีภาพ

มากขึ้นภายหลังจากการมีรัฐธรรมนูญปี 2540 แต่รัฐบาลหลายรัฐบาลก็ยังพยายามเข้าแทรกแซงการทำงานของสื่อมวลชนตลอดมา การพัฒนาพลเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตย จึงต้องการสื่อที่มีเสรีภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้พลเมืองแสดงความคิดเห็นเต็มที่ ซึ่งสื่อสารมวลชนคือภาพสะท้อนการมีเสรีภาพของสังคม

4. สถาบันครอบครัว

เนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เป็นประชาธิปไตย การใช้ชีวิตการทำงานในสถาบัน องค์กรต่างๆ จึงมีลักษณะแบบถูกจำกัดทั้งการมีทัศนคติแบบอุปถัมภ์ การไม่ให้ความเท่าเทียมกันในการแสดงออก ซึ่งความคิดเห็น ระบบการเลี้ยงดูในครอบครัวก็ได้รับอิทธิพลนี้ไปด้วย ซึ่งอันที่จริงแล้วการบ่มเพาะตั้งแต่เด็กนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก เพื่อให้เขามีจิตใจที่อ่อนโยน มีคุณธรรม รู้จักการมีเหตุผล แบ่งปัน รู้จักรับฟัง มีการแสดงออก และหลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทด้วยการใช้กำลัง และรักความยุติธรรม แต่การเลี้ยงดูเด็กของคนไทยไม่เป็นประชาธิปไตยเท่าที่ควร เพราะเราสอนเด็กแบบอำนาจนิยมจากการคุ้นชินการใช้ชีวิตภายในรัฐที่ใช้อำนาจในการปกครองบังคับ เราจึงสอนเด็กโดยใช้ระบบอาวุโสเป็นใหญ่ สอนแบบใช้ความรู้สึกและอารมณ์เป็นใหญ่ ผูกขาดความผูกพันทุกอย่างที่ลูกต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามโดยขาดเหตุผล เด็กไม่เข้าใจว่าเขาควรมีวินัยอย่างไร แต่ต้องคอยเอาใจผู้ใหญ่ พ่อแม่ ผู้อาวุโสต่างๆ คนที่อยู่ในครอบครัว เขาจึงไม่มีวินัย ไม่รู้จักรับผิดชอบตัวเอง จัดการตัวเองไม่ได้ ไม่รู้ว่าจะปฏิบัติอย่างไร เพราะคตินิยมที่ว่า “เด็กดี คือ ผู้ที่เชื่อฟังผู้ใหญ่” นั่นเอง

ดังนั้น ระบบการอบรมเลี้ยงดู จะช่วยสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้ก็ตั้งแต่นั้นที่บ้าน ตั้งแต่เล็ก ด้วยการสร้างสมดุลระหว่างการมีเสรีภาพ ความรับผิดชอบและความมีวินัย โดยเฉพาะการสร้างนิสัยให้

เป็นผู้มีวินัยที่ควบคุมตัวเองได้ เพราะคำว่า วินัย หมายถึง ข้อบังคับ หรือข้อปฏิบัติอย่างสมัครใจจนเป็นนิสัย วินัยเป็นสิ่งสำคัญมากในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นการปกครองตนเอง ดังนั้น ถ้าประชาชนในชาติขาดความรับผิดชอบและไม่มีวินัยในตนเองแล้ว นั้นย่อมหมายถึง การไม่สามารถบังคับหรือควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบ กติกาที่ตนเอง และผู้อื่นร่วมกำหนดขึ้นได้ ซึ่งส่งผลทำให้ไม่สามารถที่จะใช้สิทธิในการปกครองอย่างเหมาะสมได้เช่นกัน ซึ่งการเป็นผู้มีวินัยนั้นยังเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ของตนด้วย คือ มีความรับผิดชอบต่อสถานภาพต่างๆ ที่ตนเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกของชุมชน ของครอบครัว และเป็นพลเมืองของประเทศ⁷ ซึ่งการมีวินัยนี้มีความจำเป็นมากสำหรับสังคมไทย เพราะคนไทยโดยทั่วไปนั้นมักขาดวินัย แต่ชอบอิสระ ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำอะไรตามใจคือไทยแท้” คนไทยจึงชอบหลบหลีกกฎหมาย หรือระเบียบของสังคม เช่น การฝ่าฝืนกฎจราจร การหลีกเลี่ยงภาษี เป็นต้น

การขาดวินัยของคนไทย ส่วนหนึ่งมาจากการกล่อมเกลாதองสังคม ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา และสถาบันทางสังคมต่างๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องวินัยอย่างจริงจังตั้งแต่เด็กๆ ดังคำกล่าวที่ว่า “วินัยเกิดขึ้นที่บ้าน” นอกจากนี้ เพลง “เด็กดี” มี 10 ประการ ที่แต่งขึ้นในอดีต และมีการร้องมาจนถึงปัจจุบันในโรงเรียนต่างๆ นั้น ก็ไม่ปรากฏว่าจะมีเรื่องวินัยอยู่ด้วย แต่เน้นในเรื่องความกตัญญู ความรักชาติ และนับถือศาสนา เป็นสำคัญ ทำให้เด็กไทยไม่ได้ฝึกฝนกล่อมเกลายในด้านนี้จึงไม่สามารถจะมีวินัยในตนเอง ไม่สามารถบังคับตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย หรือ

⁷ พัดฉนิ น กิตติพราภรณ์. แนวคิดและวิธีสร้างความพร้อมของคนไทยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย. (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า), หน้า 32-33.

การตรงต่อเวลาได้ กลายเป็นลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของการเป็นพลเมืองที่ต้องรีบแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะผู้ที่ขาดวินัยก็มักจะขาดความรับผิดชอบด้วย ย่อมสร้างความเสียหายแก่ส่วนรวมได้ง่าย

จากปัจจัยทั้ง 4 ประการ จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของการคุณธรรมและไม่ส่งเสริมโอกาสให้ประชาชนเป็นพลเมืองนั้น ล้วนมาจากโครงสร้างทางการเมือง การมีระบบอุปถัมภ์ที่ยังรากลึกมายาวนาน จากสถาบันที่ถืออำนาจทางการเมือง สถาบันที่ใช้อำนาจทางการเมือง คือ รัฐ และระบบราชการ สู่อำนาจทางการเมือง อันเป็นโรงงานบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์พลเมือง สู่มุมชนและครอบครัว ที่ล้วนมาจากการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ราชการส่วนกลางมากเกินไปเพราะขาดสำนึกถึงความสำคัญและความจำเป็นของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของพลเมือง การไม่เชื่อในคุณค่าของมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีและมีเหตุผลนั้น มีผลทำให้สังคมขาดพลังและรัฐบาลประเภทนี้ไม่สามารถที่จะบริหารประชาชนได้จากภัยพิบัติตามธรรมชาติ ดังปรากฏอย่างชัดเจนแล้วในกรณีภัยธรรมชาติ อุทกภัยที่เกิดขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและชุมพร ในปี 2532 และปี 2554 นี้ ซึ่งผลจากภัยธรรมชาตินี้เอง ทำให้เกิดการเปิดเผยจุดอ่อนของอำนาจรัฐที่รวมศูนย์มากเกินไปอย่างชัดเจน⁸ และปฏิเสธพลังการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมหรือพลเมืองในการแก้ไขปัญหาใหญ่ของชาติ

⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **วัฒนธรรมกับการสร้างสังคมการเมืองประชาธิปไตย**. ปาฐกถาพระยาอนุমানราชชนอนุสรณ์ แสดงในงานปีจัดงานเป็นวันคล้ายวันเกิดครบ 101 ปี ของพระยาอนุমানราชชน ณ วัดพระแก้ววังหน้า 14 ธันวาคม 2532, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2537), หน้า 15.

วิถีไทยที่สนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตย

อย่างไรก็ดี ข้อดีที่สังคมไทยมีและกลายเป็นวิถีไทยที่มีจุดแข็ง ทำให้สังคมไทยมีวิวัฒนาการมาได้อย่างยาวนาน แม้ระบอบประชาธิปไตย จะล้มลุกคลุกคลานมาตลอดถึง 80 ปีแล้ว ซึ่งสิ่งที่เป็นรากฐาน ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไปรวมทั้งสังคมไทย มีหลายประการควรที่คนไทยจะได้หาทางศึกษาและนำมาพิจารณา เพื่อให้เป็นจุดแข็งที่ส่งเสริมการสร้างสังคมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้ มากยิ่งขึ้น คือ

1. สังคมไทยให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา

สำหรับสังคมไทย แม้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือ ศาสนาพุทธ จึงนับว่าพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานดั้งเดิมของวิถีชีวิตของ คนไทย ทั้งความคิดและการปฏิบัติมาช้านาน วัฒนธรรมและจริยธรรม ล้วนมีที่มาจากคำสั่งสอนของพุทธศาสนา แต่สังคมไทยก็ไม่ปิดกั้นการ นับถือศาสนาอื่น การให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาจึงเป็นจุดแข็งและ เป็นสังคมเปิดที่พร้อมอยู่ร่วมกับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด และความเชื่อของผู้อื่น

ดร.วิชัย ต้นศิริ ได้เขียนไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมพลเมือง ถึง ความสำคัญของพุทธศาสนากับสังคมว่า ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่มี ความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ที่มีขันติธรรม และเชื่อในเหตุผลตาม หลักวิทยาศาสตร์ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ จึงอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นๆ ได้โดยไม่มีความขัดแย้ง เพราะพุทธศาสนาไม่ได้เน้นการเปลี่ยนศาสนา ของผู้อื่น การสอนพุทธศาสนามีแต่บวกับบวกในสังคม อันที่จริง ความสุขของสังคมไทยนั้น มีรากฐานมาจากคำสั่งสอนของพุทธศาสนา⁹

⁹ วิชัย ต้นศิริ. วัฒนธรรมพลเมือง. (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2551), หน้า 52.

ด้วยพื้นฐานดังกล่าวจึงทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีลักษณะพิเศษที่เปิดโอกาสให้ทุกศาสนาสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาที่ตนมีความเชื่อและศรัทธาได้ แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทยจะนับถือศาสนาพุทธก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นรากฐานความคิด ความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทยส่วนใหญ่ นั้น เป็นปรัชญาที่เชื่อในเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ และไม่เน้นการบังคับหรือเปลี่ยนศาสนาผู้อื่น สังคมไทยจึงเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพที่อยู่ร่วมกันอย่างหลากหลายทั้งทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม อีกทั้งพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ แม้จะทรงนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ทรงดำรงตนเป็นองค์อุปถัมภ์ของทุกศาสนาที่อยู่ในประเทศไทย

รัฐธรรมนูญไทยนับตั้งแต่ฉบับปี 2540 และรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 ก็ได้ให้การรับรองไว้ในหมวด 3 มาตรา 37 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิยามของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

การให้เสรีภาพในการมีความคิดเห็นที่แตกต่างจากความเชื่อ ความศรัทธาของแต่ละศาสนา จึงนับว่าเป็นคุณค่าสำคัญที่สังคมไทยมีและเกื้อหนุนต่อวิถีประชาธิปไตยอีกด้วย และหากคนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาจะสามารถนำแก่นของศาสนาไปปรับใช้กับชีวิตในทาง การเมืองที่ยอมรับความแตกต่างทางความคิด เคารพต่อผู้อื่น มองโลกแบบผู้รักสันติ มีเหตุผล รักในความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเสมอกันก็จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ต้องทำร้ายกัน และละเมิดต่อกัน

กล่าวสำหรับศาสนาพุทธที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ นั้น เป็นคุณค่าสากลที่สังคมยอมรับมานาน คุณค่าปรัชญาชาวพุทธเป็นคุณค่า-คุณธรรมร่วมอยู่เหนือชาติ ภาษา ที่มีได้ไปทำลาย กตซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในทางตรงข้าม กลับเสริมให้โอกาสคนในสังคมได้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและยั่งยืน พุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมที่มีชั้นดีธรรมสูงต่อความแตกต่างหลากหลาย และยอมรับว่าความแตกต่างอาจดำรงอยู่ควบคู่กันได้แม้จะเป็นคู่แข่งข้าม ไม่มีการแข่งขันแย่งชิงกัน เด็ดขาด ไม่ตัดตอน และไม่เชื่อในความเด็ดขาดสมบูรณ์ ในทางสังคม การเมือง วัฒนธรรมพุทธเน้นความเสมอภาคระหว่างปัจเจกบุคคล เน้นมนุษยชาติ ความมีเหตุผล คุณธรรม ความดี ไม่เบียดเบียน ทางสายกลาง คือ พอดี รู้จักพอ หลักของศาสนาและจริยธรรมนี้ จึงกลายเป็นแหล่งการเรียนรู้คุณธรรม ซึ่งสะท้อนอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยที่สืบต่อกันมา ดังจะเห็นได้ว่าความเป็นชุมชนไทยนั้น ศาสนาจะอยู่คู่กับบ้านและโรงเรียน คือ บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นลักษณะวิถีไทยที่ยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน

2. ลักษณะวิถีไทย ที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนไทยดั้งเดิมส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตร เป็นชาวนา ซึ่งมีระบบความเชื่อ จิตสำนึกโน้มเอียงสนับสนุนความผูกพันภายใน มีการพึ่งตนเองและมีการปกครองตนเอง การพอยังชีพทางเศรษฐกิจ และมีเอกลักษณ์ของชุมชนหมู่บ้าน ความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านคือความเชื่อในบรรพบุรุษ จึงมีการนับถือ “ผี” บรรพบุรุษ คือ ผีปู่-ย่า-ตา-ยาย และนับถือพุทธศาสนา ลักษณะชุมชนไทยมีความหลากหลายในระดับท้องถิ่นที่ยังคงวัฒนธรรมย่อยและภาษาถิ่นเอาไว้ได้ โดยที่วัฒนธรรมย่อยและภาษาถิ่นเหล่านี้ก่อให้เกิดผลรวมของความเป็นไทย ซึ่ง ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ให้ทัศนะว่า “ชุมชนอันหลากหลาย คือ

จุดสุดยอดของพัฒนาการมนุษย์ ไม่ใช่รัฐ¹⁰ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ว่า “ชุมชนเป็นแหล่งรวมของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และชุมชนหมู่บ้านคือสถาบันเก่าแก่ที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย เป็นสถาบันที่เป็นพื้นฐานที่สุดของสังคม ลักษณะสำคัญของชุมชนท้องถิ่นไทย คือ ความเป็นชุมชนที่มีความเป็นสถาบันที่พึ่งตัวเองได้ มีศักดิ์ศรี มีถิ่นฐาน มีประวัติศาสตร์ และมีวัฒนธรรม”¹¹ ซึ่งสอดคล้องกับ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ให้ความเห็นว่า “ชุมชนไทยแต่โบราณได้มีการปกครองตนเองอยู่ก่อนแล้ว ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือในหมู่บ้านของเมืองไทยนั้น ในอดีตมีการเอาปัญหาส่วนรวมมาถกเถียงพูดคุยกันในที่ประชุมหมู่บ้านเป็นประจำ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เรียกประชุม และมีลูกบ้านจำนวนมากเข้าร่วมกันคิด ร่วมกันหาทางออกแก้ปัญหาให้กับส่วนรวม ตัวอย่างเช่น หลังการอภิปรายและถกเถียงกันเสร็จแล้ว ก็มีข้อสรุปว่าหมู่บ้านนี้ต้องการบ่อน้ำ หมู่บ้านนี้ต้องการถนนวิธีแก้ปัญหาแบบไทยแท้แต่โบราณก็คือ การรวมกำลังกันไปขุดบ่อน้ำและทำถนนด้วยตนเอง เรียกได้ว่าทั้งหมู่บ้านไปช่วยกันทำงานให้ส่วนรวม บางคนก็ออกแรง บางคนก็ทำกับข้าวไปเลี้ยงผู้ออกแรงและมีการพูดคุย ร้องเพลงให้กำลังใจกันไป แต่กล่าวได้ว่าทุกคนมีงานทำเพื่อส่วนรวมกันหมด นี่คือจิตวิญญาณประชาธิปไตยชนิตที่ประชาชนปกครองตนเอง”¹² (Self - Government Democracy) ลักษณะวิถีชุมชนไทยนี้ ถือเป็นพัฒนาการสุดยอดของชุมชนที่ใช้คุณธรรม และจิตใจที่เสียสละในการแบ่งปันทุกข์สุขเพื่อส่วนรวม เป็นประชาธิปไตยที่

¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ประชากรกับการเปลี่ยนแปลง. พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2547), หน้า 173.

¹¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. จากประวัติศาสตร์หมู่บ้าน สู่ทฤษฎี 2 ระบบ. (สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์, 2544), หน้า 20-21.

¹² เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองของพลเมือง: สู่สหบรรพชนใหม่. อ่างแล้ว, หน้า 69.

สร้างขึ้นในชุมชนโดยคนในชุมชนนั่นเอง

ความเป็นชุมชนหมู่บ้านอันเป็นลักษณะไทยมาแต่โบราณ การรวมตัวของคนที่อยู่ในชุมชนมีลักษณะการพึ่งพากันเสมือนญาติ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นสังคมเอื้ออาทร มีการแบ่งปันและการเสียดสละ เป็นสังคมที่มีแต่ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งยังพบเห็นได้ในสังคมชนบท ดังจะเห็นจากการแบ่งปันความสุขที่หากบ้านใดมีอาหารหรือทำอาหารอะไรก็จะตักแบ่งใส่ซามไปให้เพื่อนบ้านใกล้เคียง และบ้านอื่นๆ นั่นก็จะตักอาหารใส่ซามกลับคืนมาให้ เป็นการแบ่งปันความสุขแก่กันและกันในชุมชน และหากมีเรื่องทุกข์ร้อนในชุมชนก็จะมี การแจ้งข่าวให้ทุกคนได้รับรู้ โดยการตีกลองที่วัดก็จะดังไปทั่วหมู่บ้าน หรือการตีระฆังก็จะมีมารวมตัวกันที่วัด หรือทุกวันนี้อาจพัฒนา เป็นเสียงตามสายของหมู่บ้าน หรือวิทยุชุมชน เพื่อบอกข่าวเล่าเรื่อง สารทุกข์สุขดิบให้แก่คนในชุมชนได้รับทราบ สร้างการรวมตัวและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แก่ชุมชนไทยมากขึ้น

ด้วยความสำคัญของชุมชนที่เป็นรากฐานของประเทศหรือรัฐ นี้เอง ประเทศไทยจึงได้ให้การพิทักษ์ ปกป้องชุมชน โดยรัฐธรรมนูญ ปี 2540 ได้รับรองสิทธิของชุมชนไว้อย่างชัดเจน เพื่อสนับสนุนความ เข้มแข็งของชุมชนให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

การรับรองสิทธิของชุมชน ทำให้เรื่องของชุมชนท้องถิ่น มีความหมายและมีคุณค่า ไม่ให้ถูกละเลย และให้ชุมชนสามารถ บริหารจัดการท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นการสนับสนุนความคิดว่า ชุมชนท้องถิ่นที่มีความหลากหลายอยู่ทั่วประเทศ มีความสำคัญและมีความหมายต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของความเป็นประเทศ ความ เป็นชุมชนท้องถิ่นที่ปกครองกันเองได้นี้เอง คือชุมชนประชาธิปไตยที่ ควรได้รับการสนับสนุนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. ความเป็นพี่เป็นน้อง

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของสังคมไทยที่แสดงออกด้วยการให้เกียรติและนับถือกันเสมือนความเป็นพี่น้อง แม้ไม่รู้จักกันมาก่อน เป็นความสัมพันธ์พิเศษที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันได้ง่าย ซึ่งต่างจากสังคมตะวันตก ความเป็นพี่น้องที่เรียกผู้อื่นว่าพี่ ป้า น้า อา ทั้งที่ไม่รู้จักกันนี้เอง ทำให้เกิดความเป็นกันเอง สนทนสนมกันเร็วยิ่งขึ้น เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่พร้อมให้ความรักและนับญาติกันได้ แม้ไม่รู้จักกัน เป็นการเปิดพื้นที่ส่วนตัว (private sphere) ได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น และเป็นการเปิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับผู้อื่นอย่างกลมกลืน ลักษณะไทยที่เปิดกว้างพร้อมต้อนรับกับสิ่งใหม่และผู้มาใหม่ได้ง่าย ทำให้เกิดความรัก ความเกื้อกูล เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย ลักษณะเด่นนี้ ทำให้คนต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในสังคมไทยสามารถปรับตัวและทำงานกับคนไทยได้อย่างรวดเร็ว ด้วยวัฒนธรรมและอัธยาศัยของความเป็นไทย ซึ่งแสดงถึงความเข้าใจถึงความ เป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าเสมอ และเข้าใจถึงความ เป็นพหุสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญของ คนในสังคมประชาธิปไตย

4. ความเป็นพหุสังคมในสังคมไทย

ประเทศไทยนั้น ประกอบไปด้วยชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม เพียงแต่สัดส่วนของความเป็นเชื้อชาติไทยมีมากกว่า ความเป็นพหุสังคมสยามในอดีตยังคงตกทอดมาถึงปัจจุบัน ที่ประเทศสยามนั้นได้มีการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนที่แตกต่างกันทั้งทางเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม เช่น อินเดีย จาม มาเลย์ จีน ญวน มอญ เขมร ลาว ไทย เป็นต้น โดยมีไทยนั้นเป็นเพียงชนชาติหนึ่งในสยาม และแม้จะเป็นชนชาติใหญ่ และมีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่าชนชาติอื่น แต่ก็มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมกัน

โดยยอมรับวัฒนธรรมประเพณีของชนชาติอื่น ซึ่งนโยบายยอมรับความแตกต่างนี้ มิใช่ความแตกแยกและได้รับรองความชอบธรรมทางวัฒนธรรมย่อยอันหลากหลาย ซึ่งมีมาโดยตลอดสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นเอกลักษณ์ของสังคมสยามที่มีสัญลักษณ์อยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งปกป้องดูแล ค้ำครองทุกเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ที่อยู่ในสยามประเทศ ซึ่งหลักการนี้มีอยู่ตลอดยุคสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์¹³ แต่ด้วยการสร้างชาติตามสมัยนิยมใหม่ ด้วยการสร้างเอกลักษณ์ใหม่บนพหุลักษณะดังกล่าว ในยุคสมัยของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้เปลี่ยนชื่อสยาม มาเป็นไทย ในปี 2482 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์สู่ระบอบประชาธิปไตย ด้วยเหตุผลที่ชนส่วนใหญ่ในประเทศเป็นคนไทย จึงเป็นการสร้างเอกลักษณ์ใหม่ให้แก่รัฐและนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ดินแดนสยามได้รับเอกลักษณ์ที่มีลักษณะทางเชื้อชาติที่เน้นความเป็นไทยที่เหนือกว่าและครอบงำชนกลุ่มน้อย

จากลักษณะพื้นฐานของสังคมไทยในอดีตที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นสังคมที่มีความหลากหลาย เป็นสังคมเปิดและประนีประนอม สามารถอยู่ร่วมกันได้แม้มีความแตกต่างทางเชื้อชาติและความเชื่อที่ไม่มีความขัดแย้งแต่สามารถอยู่กันสืบทอดมาอย่างสันติสุข การเป็นสังคมเปิดที่ยอมรับความแตกต่างกันนี้เอง จึงเป็นสัญลักษณ์ของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นสังคมเอื้ออาทร ดังจะเห็นได้จากการดำรงอยู่ของชุมชนจีน ชุมชนมอญ ชุมชนลาว ชุมชนมุสลิม ฯลฯ ที่ยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างดี ทำให้เป็นทุนทางสังคมของวิถีไทยที่สืบทอดจาก

¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐกับสังคม : ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม. อ่างแล้ว, หน้า 78-79.

ความเป็นสยาม เป็นรากอันแข็งแกร่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมมีพื้นฐานที่ดีที่สามารถสนับสนุนการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย และประนีประนอม อันเป็นลักษณะที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

จากการตรวจสอบลักษณะไทยที่ทั้งสอดคล้องและเป็นอุปสรรคต่อวิถีประชาธิปไตย ทำให้มีคำถามว่าเราจะขจัดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคได้อย่างไร พร้อมๆ กันนั้น ก็ต้องช่วยกันส่งเสริมปัจจัยที่สนับสนุนแนวทางประชาธิปไตยให้เต็มที่ สิ่งที่เป็นปัญหาใหญ่และเห็นพ้องกันมากในสังคมโดยทั่วไปคือ โครงสร้างทางสังคม และการมีระบบอุปถัมภ์ ที่เป็นเครื่องค้ำยันของการทุจริตคอร์รัปชัน ที่ฝังรากในสังคมไทยมานาน กระทั่งถ่างขยายความไม่เป็นธรรมในสังคมให้มากยิ่งขึ้น อันเป็นด้านลบที่ติดอันดับต้นๆ ของข้อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการรัฐประหาร หรือการจ้องโค่นล้มกันเองของนักการเมืองที่อยู่ในฝั่งตรงข้ามกับรัฐบาล กลายเป็นวัฏจักรอันเลวร้ายทางการเมืองของสังคมไทยที่ยังไม่อาจก้าวข้ามเพื่อให้ผ่านไปได้

การนำเอาระบบอบประชาธิปไตยมาใช้ได้ก้าวล่วงเข้าปีที่ 80 ในปี 2555 นี้แล้ว แต่สังคมไทยก็ยังไม่สามารถปรับและเปลี่ยนแปลงให้มีวิถีคิดและการใช้ชีวิตแบบประชาธิปไตยได้ ดังที่ได้ปรากฏผลสำรวจ “คนไทย” มอนิเตอร์จากการสำรวจข้อมูล 100,000 คน ใน 77 จังหวัด พบข้อมูลที่ยืนยันความน่าตกใจก็คือ สิ่งที่คนไทยอยากทำเพื่อประเทศไทยนั้น คำตอบอันดับ 1 คือ การไปเลือกตั้ง อันดับ 2 คือ ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม มีเพียง 5% ตอบว่าจะพยายามเป็นหูเป็นตาให้กับประเทศ ในขณะที่เมื่อถามถึงคุณค่าที่ควรปลูกฝังให้กับเยาวชนคนรุ่นหลัง อันดับ 1 คือ การให้รักการเรียน อันดับ 2 คือ การห่างไกลยาเสพติด มีเพียง 11% คิดปลูกฝังการไม่คดโกง คอร์รัปชัน และ 4% คิดปลูกฝังการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

ข้อมูลเหล่านี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงวิถีคิดและการใช้ชีวิตของคนไทย โดยทั่วไปอันเป็นผลผลิตจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมือง คนไทยยังไม่มี การปลูกฝังวิถีคิดและวิถีการใช้ชีวิตและการงานในแบบ วิถีประชาธิปไตย จึงทำตนแยกส่วนจากปัญหาทั้งทางการเมืองและสังคม ทั้งที่ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมล้วนกระทบต่อทุกคน การ ไม่เข้าใจและไม่เข้าถึงต่อเรื่องทางการเมืองทำให้สังคมไทยขาดพลังใน การแก้ไขและพัฒนา โดยคนไทยจำนวนมากยังคงวางตัวเป็นผู้รับบริการ จากนโยบายของรัฐ (Passive Citizen) ซึ่งชอบนโยบายประชานิยม พวกเขาจึงเฉื่อยชา ไม่คิดเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารจัดการ บ้านเมือง แล้วยังปล่อยและฝากปัญหาดังกล่าวไว้กับคนอื่นทำแทน คนไทยโดยทั่วไปจึงมักแสดงการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยอารมณ์และ ความเห็น เพื่อแสดงความรู้สึกว่าไม่พอใจ และเรียกร้องให้คนอื่นหรือ รัฐบาลเข้าช่วยแก้ไขในทุกเรื่อง ประเทศไทยจึงมีความน่าวิตกในคุณภาพ ของคนไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คุณภาพของคนที่ไม่คิดถึงส่วนรวม ไม่มีความคิดริเริ่ม ไม่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และ รู้จักประชาธิปไตยเพียงการเลือกตั้ง เปิดโอกาสให้นักการเมืองไร้ความรู้ ไม่มีความคิดและไร้คุณธรรม มาใช้เสียงข้างมากพอกตัวเข้าสู่สภา ผู้แทนราษฎรอย่างง่ายดาย แล้วเราจึงไม่แปลกใจในสังคมนั้นที่ว่ ประชาชนเป็นอย่างไร ผู้แทนก็เป็นอย่างนั้น ตราบเท่าที่เรายังไม่ มีผลิิตภาพของความเป็นพลเมืองที่เชื่อมั่นในพลังของตนเองต่อการ เปลี่ยนแปลงของประเทศแล้วปล่อยให้คนอื่นคิดและทำแทนมาตลอด ระยะเวลาอันยาวนานนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ลักษณะความเป็นวิถีไทยที่ปรากฏในด้านบวกก็มี อยู่มาก และสามารถเป็นจุดแข็งและจุดขายในการเข้าสู่ความเป็นสังคม ในระบอบประชาธิปไตยได้ในอนาคตอันใกล้หากคนไทยได้มีความมุ่งมั่น ที่จะพัฒนาแก้ไขจุดที่เป็นด้านลบแล้วกลับด้วยด้านที่เป็นบวก ให้

สอดคล้องกับวิถีประชาธิปไตยดังได้กล่าวไว้แล้ว คือ ลักษณะชุมชนไทยที่ยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อันเป็นร่องรอยของชุมชนที่มีกิจกรรมโอบอ้อมความเป็นชุมชนด้วยการพึ่งตนเอง ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาด้วยความรู้ใหม่ผสมผสานกับสังคมนอกชุมชนและกับประชาชนให้พนักกำลังกันพัฒนาไปในทิศทางที่เสริมแรงซึ่งกันและกัน เข้าทำนอง ไม่มีชุมชนเมืองที่ไม่มีประเทศ (No State without City) ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งอิงซึ่งกัน ไม่อาจครอบงำแบบรวมศูนย์อำนาจ แต่ก็ไม่ใช่กระจายอำนาจแบบแยกส่วนจนไม่อาจพัฒนาฐานความรู้และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ใช้ร่วมกันได้ กล่าวสำหรับความคิด ความเชื่อ ที่เป็นด้านบวก และถือว่าฝังรากในสังคมไทยมานาน ก็คือ ศาสนาพุทธ ที่สามารถอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้ ทำให้ประเทศไทยเป็นดินแดนของธรรมทุกศาสนา ซึ่งต่างมุ่งสอนศาสนิกชนให้เป็นคนมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียน และมนุษย์ทุกคนล้วนมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี อันเป็นหัวใจสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชนหนึ่งในหลักการประชาธิปไตย ซึ่งสถาบันการศึกษาโรงเรียนทั้งหลาย ควรจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในการนำศาสนามาเป็นบทนำในการเรียนการสอนและการใช้ชีวิตที่เน้นเรื่อง “ความรู้ คู่คุณธรรม” เพราะปัจจุบัน การเป็นผู้มีความรู้สามารถสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจได้สูงยิ่ง บางคนจึงกล่าวว่า “ความรู้ คือ อำนาจ” การเป็นผู้ที่มีโอกาสในการแสวงหาความรู้ จึงมีอำนาจและโอกาสที่จะทำอะไรได้เหนือผู้อื่นที่เขาไม่รู้ ฉะนั้น หากการมีความรู้ และใช้ความรู้นั้นไปในทางที่อาจก่อให้เกิดความได้เปรียบและเบียดเบียนผู้อื่นได้ จึงต้องมีหลักจริยธรรมและคุณธรรมกำกับและบ่มเพาะตั้งแต่เด็ก การสอนศาสนาในโรงเรียนจึงเป็นสิ่งจำเป็น และควรให้มีการสอนอย่างเข้าใจและปฏิบัติด้วย อีกทั้ง ให้มีการตีความและถกเถียงเพื่อให้เข้าถึงแก่นคำสอน ไม่ใช่การท่องจำ ซึ่งไม่อาจนำสู่การคิดและนำไปสู่การปฏิบัติได้ คำสอนของศาสนาจึงไม่แผ่ชานอยู่ในวิถีชีวิต เช่น หลักธรรมทางพุทธศาสนา

เตือนให้รู้ว่าคนเราต้องไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ตามหลักกาลามสูตร 3 ข้อแรก ที่ชัดเจน คือ อย่าเชื่อตามที่ฟังกันมา อย่าเชื่อตามที่ทำต่อๆ กันมา และอย่าเชื่อตามคำเล่าลือ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับว่าศาสนาได้ส่งเสริมเสรีภาพในการคิด และฝึกให้ใช้วิจารณญาณ จะทำให้เราได้สติ มีปัญญาเพิ่ม และไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำและชักจูงไปได้ง่าย อีกทั้งยังต้องมีความกล้า ความเป็นอิสระที่จะแสดงความเห็นของตนเอง ถึงแม้ว่าจะขัดแย้งกับคนอื่นซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ หรือแม้กระทั่งกับผู้นำ ต้องกล้าคิด กล้าพูด และกล้าทำด้วยตัวเอง บ้านเมืองจะเจริญได้ต้องอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลายขององค์ความรู้ ไม่ใช่เชื่อตามๆ กันโดยไม่มีใครตั้งคำถาม อয়ারอ์ให้คนอื่นคิด แล้วรอคำตอบ มันง่ายและสะดวกดี แถมทำแทนให้อีก เป็นสิ่งที่คนไทยโดยทั่วไปคุ้นชินกันดีอยู่แล้ว แต่รัฐไทยในสังคมประชาธิปไตย เราต้องการคนที่เข้าร่วมตั้งแต่กระบวนการคิด พูด และทำ ต้องเป็นพลเมืองที่ใส่ใจและกระตือรือร้น (Active Citizen) ต่อปัญหาของชุมชน ของสังคม และของประเทศ การเสริมสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยเหล่านี้เข้าไปสู่สังคมไทยให้มากขึ้น จะช่วยเอื้ออำนวยให้คนไทยได้อยู่ในสังคมที่เปิดกว้าง มีอิสระ เป็นสังคมของการเรียนรู้และเจริญปัญญา ปรารถนาจากการครอบงำและชี้นำทางความคิดแบบเดิมๆ การเป็น “เด็กดี” ต้องสามารถที่จะแสดงศักยภาพ ซึ่งความคิดที่เป็นตัวของตัวเองและพร้อมที่จะแสดงจุดยืนและรับผิดชอบ มีความกล้าหาญในทางดีที่เป็นมิตรกับผู้อื่นและส่วนรวม อีกประการหนึ่ง การมีด้านบวกที่เด่นของลักษณะไทยที่ชัดเจน คือ ความมีน้ำใจ ความเป็นมิตร เอื้อเฟื้อเฟื่องฟู จะเป็นด้านที่สนับสนุนการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่แตกหัก รู้จักการประนีประนอม เป็นทางสายกลางที่จะทำให้ทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ใช้เสียงข้างมากมาลบล้างเสียงข้างน้อย จนทำให้เสียงข้างน้อยไม่มีที่ยืนในสังคม ซึ่งขัดต่อหลักประชาธิปไตยที่การมีอยู่ของเสียงข้างมากย่อมไม่ละเลยต่อเสียงข้างน้อย เพราะทุกคน

ล้วนมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย

การมีอยู่ของระบอบประชาธิปไตย จึงอยู่ที่คุณภาพของคน ภายใต้ระบอบที่รัฐและระบบการศึกษาได้ออกแบบไว้ คุณภาพของพลเมืองจึงเป็นตัวชี้วัดอนาคตประชาธิปไตย ซึ่งขึ้นอยู่กับ การสร้างให้เกิดขึ้นด้วยเจตจำนงร่วมกันของคนทั้งสังคม ด้วยเหตุที่ประชาธิปไตยไม่มีชาย และมนุษย์ก็ไม่มีชนประชาธิปไตยในตัวเอง อนาคตประชาชนไทยอยู่ในมือของทุกคน การปฏิรูปการเมือง และการปฏิรูปการศึกษา ควรให้เวลาแก่การพูดถึงการสร้างพลเมืองให้มากที่สุดและกว้างขวางที่สุด เพื่อสร้างพลเมืองในความหมายใหม่ที่ปลอดพ้นจากกรอบเดิมที่เป็น การชี้แนะและกำกับจากส่วนกลาง จากบนลงล่าง แต่ปรับสู่แนวระนาบที่มีเสียงการมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ยุทธศาสตร์การสร้างพลเมืองของประเทศในสถานการณ์การปฏิรูปทั้งการเมืองและการศึกษา จำเป็นต้องเปิดกว้างด้วยบรรยากาศประชาธิปไตย เพื่อการถกเถียงสาธารณะจากทุกสถาบัน ทุกองค์กร ทุกภาคส่วน อย่างเข้าใจ กระทั่งเกิดพลังเป็นเจตจำนงร่วมกันในทางการเมือง นี่จึงเป็นโอกาสครั้งสำคัญท่ามกลางการแตกแยกทางความคิดทางการเมืองของพลเมือง ด้วยการแสวงหาด้านบวก และนำสู่การปฏิรูปสังคมอย่างทั่วด้าน เพื่อการสร้างนักประชาธิปไตย-พลเมืองใหม่ขึ้นมาค้ำยันระบอบประชาธิปไตยให้เดินไปข้างหน้า

* * * *

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง สำหรับประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงของโลกและการปรับตัวของสังคม

ทุกวันนี้ต้องยอมรับว่าสังคมโลกและสังคมไทยได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางหลายด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยแต่ละด้านได้ส่งผลกระทบต่อถึงกันและเชื่อมโยงกันตลอดเวลา โดยเฉพาะกระแสโลก หรือที่เรียกว่ากระแสโลกาภิวัตน์ที่กระตุ้นให้สมาชิกสังคมประเทศต่างๆ ได้เปิดตัวเองและตื่นตัวต่อการรับรู้กับสังคมภายนอกอันเป็นสังคมโลกมากขึ้น การเปิดดังกล่าวได้นำสู่การปรับตัว การยกระดับการเรียนรู้ และการพัฒนาของสมาชิกแต่ละสังคม เพื่อการรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงให้สามารถอยู่รอดปลอดภัย ไม่ให้ถูกพัดพาไปตามกระแสโลกภายนอกโดยไม่อาจปกป้องและสร้างภูมิคุ้มกันในบริบทของตนเองเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสันติสุขอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายของสังคมมนุษย์

การที่เป็นแต่เพียงคนที่อ่านออก เขียนได้ หรือรู้วิธีการคำนวณ และเข้าใจวิชาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ย่อมไม่เป็นการเพียงพอเสียแล้วที่จะเป็นพลเมืองในสังคมระบอบประชาธิปไตย เพราะระบอบดังกล่าวต้องการพลเมืองที่เข้าใจและรู้จักความเป็นจริงของสังคม ของโลก และมีทัศนคติต่อคนอื่น ต่อสังคม และต่อสถาบันทางสังคม ซึ่งพลเมืองจะมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมให้ทำงานไปด้วยกัน พูดให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือ พลเมืองควรสามารถใช้เสรีภาพขั้นพื้นฐานที่สังคมให้การรับรองไว้ แล้วเต็มใจที่จะให้สิทธินี้แก่ผู้อื่นด้วย และพร้อมเผชิญ

กับเหตุการณ์ทางสังคมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งไม่อาจคาดเดาได้ “ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย จึงหมายถึงการเป็นสมาชิกในสังคมที่มีอิสรภาพ ควบคุมไปกับการรับผิดชอบ และมีเสรีภาพ ควบคุมกับหน้าที่ โดยมีความสามารถในการยอมรับความแตกต่าง เคารพกฎกติกาการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปทางสังคมและร่วมแก้ปัญหาของสังคมด้วยสันติวิธี”

การปฏิรูปสังคมเพื่อการพัฒนาพลเมือง

การปฏิรูปสังคมด้วยการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนของประเทศต่างๆ จึงเกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นแม่แบบประชาธิปไตยนั้น ในยุคสมัยของนายกรัฐมนตรีโทนี แบลร์ ก็ได้ชูประเด็นการสร้าง “ความเป็นพลเมือง” เป็นนโยบายหลักของการปฏิรูปการศึกษา ประเทศเยอรมันได้ให้ความสำคัญกับการสร้างพลเมืองมาอย่างต่อเนื่องทั้งการศึกษาในและนอกระบบ ตั้งแต่ยุคสมัยของคอนราต อาเดนาัวร์ และมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบมาจนถึงปัจจุบัน และสำหรับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศสิงคโปร์ ในยุคของลี กวน ยู ก็มีนโยบายการศึกษาในการสร้างประชาชนของเขาให้เป็นพลเมืองสิงคโปร์ และพลโลก ทำให้คนสิงคโปร์มีศักยภาพทำงานได้ทุกที่ในโลก และเกาะสิงคโปร์กลายเป็นศูนย์กลางทางธุรกิจและการท่องเที่ยวของโลก ส่วนมาเลเซีย ในยุคสมัยของมหาธีร์ ได้มีโครงการ “ภูมิบุตร” เพื่อสร้างชาวมุสลิมให้เป็นพลเมืองที่มีศักยภาพท่ามกลางการแข่งขันของโลกสมัยใหม่ อันเป็นรอยต่อของโลกในศตวรรษที่ 20 และศตวรรษที่ 21 การพัฒนา “พลเมือง” ของประเทศต่างๆ ด้วยการจัดการศึกษาให้สอดคล้องตามบริบทของแต่ละสังคมจึงมีความก้าวหน้าด้วยการผลักดันทางการเมืองให้เป็นนโยบายระดับชาติอย่างชัดเจน การพัฒนาทางการศึกษาจึงแยกไม่ออกจากการเมือง

ดังนั้น การเมืองในมิติที่สัมพันธ์กับมนุษย์โดยตรงจึงมีนัยสำคัญ เพราะการเมือง คือ ความเป็นไปได้ที่จะปรับเปลี่ยนทิศทางของ ประวัติศาสตร์ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ดังนั้น เราจะเข้าใจ การเมืองจนดำเนินการเปลี่ยนแปลงได้ เราจะต้องเข้าใจประวัติศาสตร์ (อดีต) เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการเข้าใจสภาพการณ์ปัจจุบัน ความเข้าใจ นี้เป็นเงื่อนไขหลักที่จะเตรียมรับกับอนาคต

มนุษย์กับการเมือง

การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับอำนาจรัฐ แต่เงื่อนไข สำคัญของการดำรงอยู่ของอำนาจรัฐนั้นก็คือ การรับใช้ปัจเจกบุคคล และรับใช้กลุ่มคนจำนวนมากที่สุดในสังคม โดยไม่บั่นทอน-ทำลายสิทธิ เสรีภาพของคนส่วนน้อย ดังนั้น การเมืองจึงมีศูนย์กลางอยู่ที่ตัวมนุษย์ ซึ่งสัมพันธ์กับพลังภายนอกตัวเขาสองด้านด้วยกัน ด้านหนึ่งได้แก่ พลัง อันหลากหลายภายในสังคม อีกด้านหนึ่งได้แก่ พลังรวมศูนย์ของอำนาจรัฐ

หากมนุษย์จะอยู่รอดปลอดภัย อยู่เย็นเป็นสุข เป็นไทและเป็นธรรม ในความสัมพันธ์ที่เขามีต่อพลังอำนาจทางสังคม และต่ออำนาจรัฐนั้น จะต้องมีหลักประกันพอว่า “ตัวตน” ของเขาจะไม่สลายมลายไปกับกระแส อำนาจที่เขี้ยวกรากของพลังทั้งสองด้าน แต่ตัวตนนี้ย่อมมิใช่ตัวตนที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวที่แสวงหาประโยชน์เฉพาะหน้าที่คับแคบ หากแต่ต้องเป็นตัวตนที่ตื่นตัวและรับรู้ถึงสมดุลงอันมีพลังของอิสระเสรีของ ปัจเจกด้านหนึ่ง กับความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมอีกด้านหนึ่ง

วัฒนธรรมพื้นฐานของสังคม : หลักประกันของสังคมมนุษย์

ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นมิติแรกที่สำคัญ เป็นวัฒนธรรม พื้นฐานของสังคม และมาก่อนมิติอื่นเป็นเวลานานแล้ว ในสังคม

การเมืองทุกสังคมจะต้องมีความเข้าใจเรื่องความยุติธรรมและความจริง (Truth) ซึ่งทั้ง 2 เรื่องนี้ ขึ้นอยู่กับคุณค่า (Values) ของแต่ละสังคม มิติทางศาสนาและวัฒนธรรม แสดงถึงเป้าหมายของทุกสังคม คือ สันติภาพ แต่สันติภาพที่ปราศจากอิสรภาพนั้น ย่อมจะเป็นไปไม่ได้ แต่อิสรภาพที่มีอยู่จะต้องคำนึงถึงผู้อื่นด้วย มิเช่นนั้นก็จะเป็อันตราย เพราะการใช้เสรีภาพย่อมคำนึงถึงความรับผิดชอบด้วยเสมอ จึงจำเป็นต้องมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Order) ซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ระบบกฎหมายและศาสนา วัฒนธรรม จึงเป็นปัจจัยที่ช่วยปกป้องอิสรภาพเป็นหลักประกันให้มนุษย์อยู่อย่างมีความสุข

ศาสนาและวัฒนธรรม จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นรากฐานทางสังคมของมนุษย์ ก็เพราะในการร่างกฎหมาย ข้อบังคับ กติกา เราจำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ที่จะแยกระหว่างความดี-ความชั่ว และระหว่างสิ่งที่เป็ประโยชน์-ไร้ประโยชน์ ซึ่งก็คือหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมนั่นเอง และบ่อเกิดของจริยธรรมก็คือศาสนา

ดังนั้น ศาสนากับการเมืองจึงเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง การให้การศึกษาทางการเมือง (Political Education) จึงไม่อาจข้ามผ่านมิติด้านศาสนาและวัฒนธรรมที่มีธรรมเป็นหลักรู้ในการคิดและปฏิบัติของสมาชิกในสังคม

การให้การศึกษาทางการเมือง : สะพานเชื่อมพลเมืองกับการเมือง

การศึกษาทางการเมือง (Political Education) มีความจำเป็นในการสนับสนุนการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) เพื่อที่จะช่วยให้คนแต่ละคนสามารถเคลื่อนไหวไปในโลกที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นทุกวัน โลกที่เปลี่ยนแปลงไปและก่อให้เกิดความแปลกใหม่หลายๆ ด้าน การเมือง-การปกครองที่เป็นกรอบการรวมอยู่ของคนใน

สังคมก็มีการปรับตัว ดังนี้ จึงมีความจำเป็นที่คนในระบอบการเมืองใด การเมืองหนึ่ง จะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ในระบบสังคมของตนแต่การให้ความรู้ ทางการเมืองจะต้องอยู่เหนือแนวทาง-นโยบายของพรรคการเมือง และอยู่เหนือความขัดแย้ง-ทะเลาะเบาะแว้งกันด้านอุดมการณ์ ซึ่งต้องแสดงให้เห็นถึงด้านที่สนับสนุนและด้านที่คัดค้านเสมอ

มนุษย์ที่อยู่ภายใต้สังคมการเมืองในระบอบการเมือง-การปกครอง จึงควรทำความเข้าใจต่อการเมืองและระบบการปกครองเพื่อเอื้ออำนวยให้ มนุษย์แต่ละคนได้รู้จักตัวเขาเอง และสังคมที่สังกัดอยู่ เพื่อกำหนดและ แปรเปลี่ยนชีวิตของเขาด้วยตัวเอง ไม่ใช่จากการที่ผู้อื่นบอกหรือชักจูง ให้เลือก ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมเล็กๆ ในสังคม ชุมชน หรือกิจกรรม ระดับชาติ เช่น การเลือกผู้นำชุมชน การเลือกตั้งระดับท้องถิ่นและ ระดับชาติ เป็นต้น

การศึกษาที่มีความหมาย จึงควรเป็นการศึกษาที่ทำให้มนุษย์ แต่ละคนสามารถที่จะเข้าใจและเชื่อมโยงตัวตนเข้ากับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะ เป็นการเมือง ระบอบการปกครอง สังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และความเป็นไปของโลก

การศึกษาในสังคมภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ควรเป็นการศึกษา ที่จะต้องนำสังคมในเรื่องการสร้างคุณค่าที่เหมาะสมและสอดคล้องกับ หลักการสำคัญประชาธิปไตย คือ เสรีภาพและสมภาค ซึ่งหลักการนี้เกิด จากความเชื่อว่าโดยธรรมชาติมนุษย์ทุกคนเกิดมาเสรีเหมือนกันทุกคน จึงมีศักดิ์ศรีเท่ากัน มนุษย์ทุกคนจึงเกิดมาเท่าเทียมกัน อีกทั้งมนุษย์ เป็นสัตว์ที่รู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล คุณสมบัตินี้จึงแสดงออกถึงความเป็น เสรีของมนุษย์ของแต่ละคนในการคิดเห็นซึ่งเป็นสิ่งมีค่าเท่าเทียมกัน และนำไปสู่การได้รับผลประโยชน์ร่วมกันหรือประโยชน์ส่วนรวม ระบบ การศึกษาจึงควรออกแบบให้สามารถพัฒนาสมาชิกของสังคมให้เป็น พลเมืองที่มีอิสรภาพที่จะคิดและรับผิดชอบ เคารพในคุณค่าของความ

เป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน เห็นกับประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์ของปัจเจกชนขึ้นกับประโยชน์ของสังคมส่วนรวม ไม่ใช่เอาประโยชน์ส่วนรวมส่วนใหญ่มาเป็นประโยชน์ส่วนตัว นี่คือจิตสำนึกสาธารณะ

โดยเหตุที่ระบอบประชาธิปไตยมิได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ตัวมนุษย์เองก็ไม่มียื่นประชาธิปไตยในตัวเอง หากแต่เป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นโดยมนุษย์ให้เป็นระบอบการปกครองที่มีพื้นฐานของความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกๆ คนในสังคม โดยมีเป้าหมายปลายทางที่ความสุข สันติ และความยุติธรรม ดังนั้น **การจะสร้างสังคมประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ดังที่อาริสโตเติล ได้กล่าวว่า ต้องมีการฝึกคนให้เข้ากับระบอบให้ได้** เพราะโดยธรรมชาติแล้ว คนไม่ชอบระเบียบวินัย ไม่ค่อยยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนให้กับส่วนรวม เพราะประชาธิปไตยนั้น ถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง แต่ไม่ละเลยคนส่วนน้อย ต้องถือว่าสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเป้าหมายที่จะสร้างชีวิตที่ดีงามในสังคม จริยธรรมการเมืองจึงต้องฝึกฝน และด้วยเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์ต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกัน มีการกำหนดกฎ กติกา เพื่ออยู่ร่วมกัน อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองที่เห็นพ้องต้องกัน มนุษย์จึงต้องเป็นพลเมือง **ความเป็นพลเมืองจึงมีความต่างจากมนุษย์ธรรมดาที่ต้องปรับตัวเองให้เข้าอยู่ในระบอบของสังคมโดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตยซึ่งไม่ใช่เรื่องระบอบของสังคมธรรมชาติ จึงต้องเลิกเห็นแก่ตัว ต้องพูดให้รู้เรื่อง มีเหตุมีผล มีวินัยในตนเอง ต้องมีความอดทน ต้องเคารพสิทธิผู้อื่น เป็นต้น**

อีกทั้ง **ประชาธิปไตยยังมีใช้เครื่องจักรที่จะสามารถเดินเครื่องได้ด้วยตัวของมันเอง** หากแต่จะต้องสร้างและผลิตคนในระบอบอย่างมีจิตสำนึก จากรุ่นสู่รุ่น ทั้งด้านความรู้และทักษะความสามารถของคนให้ผูกติดอยู่กับสังคม กล่าวคือปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคมส่วนรวม ประโยชน์ของปัจเจกย่อมไม่ขัดต่อประโยชน์ส่วนรวม การให้การศึกษา

โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างพลเมืองที่เข้าใจบทบาท สิทธิ และความรับผิดชอบที่เชื่อมโยงและยึดโยงต่อสังคม จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้สังคมในระบอบประชาธิปไตยขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนจากทุกคนในสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นสังคมที่มนุษย์พึงอยู่อย่างมีความสุขและเป็นธรรม

ทรัพยากรมนุษย์ : ศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กล่าวสำหรับประเทศไทย ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 การพัฒนาและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมืองและการศึกษามีมาอย่างต่อเนื่องและได้ปรากฏชัดเจนขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ในช่วงทศวรรษ 2530 ที่ได้เพิ่มความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์เป็นครั้งแรก ซึ่งแต่เดิมตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาประเทศในปี 2504 ได้เน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยแผนฯ ฉบับที่ 8 นี้ ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญว่า “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาประเทศ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในทุกด้าน ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในวิกฤติต้มยำกุ้ง ช่วงปลายทศวรรษ 2530 คือภาพสะท้อนความล้มเหลวของคนไทยอันเป็นผลผลิตจากการเมืองและระบบการศึกษาของประเทศที่ไม่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งต่อสังคมภายในและภายนอกประเทศ ภาคส่วนต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะภาคธุรกิจและภาคประชาสังคมได้เรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาเดียวกับกระแสการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากประชาชนทุกภาคส่วน อันนำมาซึ่งการมีรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ปี 2540 เพราะเป็นครั้งแรกที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

ในการให้ความคิดเห็นและการรับฟังอย่างกว้างขวางต่อการกำหนดทิศทางของรัฐธรรมนูญ โดยให้ม็องค์กรอิสระหลายองค์กรเพื่อการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ และให้มีแผนพัฒนาการเมืองเพื่อสร้างความสามารถให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและการปฏิรูปสื่ออย่างจริงจัง และรัฐธรรมนูญปี 2550 ที่ยังคงรักษาสาระสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชน สิทธิชุมชน สิทธิของพลเมือง และการตรวจสอบการใช้อำนาจของนักการเมืองอย่างกว้างขวาง

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงมีนัยสำคัญต่อสังคมมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน และนัยดังกล่าวก็มีผลต่อการจัดความสัมพันธ์ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างคนในสังคมเช่นกัน ด้วยเหตุนี้การพัฒนาการเมืองจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข และการพัฒนาประเทศในภาพรวม

โดยเหตุที่คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาประเทศ คนจึงมีความสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองด้วย ทั้งนี้เพราะประชาชนภายในรัฐจะเป็นตัวกำหนดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกฎ กติกาทางการเมือง หรือรัฐธรรมนูญได้ และโดยที่ระบอบประชาธิปไตยคือระบอบการเมือง-การปกครองที่ประชาคมโลกส่วนใหญ่ให้การยอมรับรวมถึงประเทศไทยด้วย การสร้างความเข้าใจร่วมกันของประชาชนในชาติในเรื่องของ “ประชาธิปไตย” จึงมีความจำเป็นเพื่อวางรากฐานแนวคิดให้ตรงกัน กระทั่งให้สมาชิกของสังคมสามารถปฏิบัติได้ในชีวิตจริงทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน ซึ่งสัมพันธ์กับสังคมที่มีประเด็นสาธารณะให้สมาชิกในสังคมได้ช่วยกันปกป้องและแก้ไขจนเป็นวิถีชีวิตและกลายเป็นวัฒนธรรมของทุกคน คือวัฒนธรรมพลเมือง

เพื่อความเข้าใจต่อระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยร่วมกัน โดยตัวระบอบประชาธิปไตยนั้นมิได้เป็นเพียงทฤษฎีทางการเมืองเท่านั้น หากโดยแก่นแท้แล้วนั้นยังเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจชนิดหนึ่งด้วย และโดยระบอบการเมืองใดก็ตาม หรือคุณลักษณะของระบอบประชาธิปไตยเอง ก็ล้วนไม่มีการเกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยธรรมชาติ หากแต่ต้องถูกสร้างขึ้น และจะดำรงอยู่ได้ก็โดยการค้ำจุนจากจันทามติของผู้คนในสังคมทั้งสิ้น

ดังนั้น การจัดเตรียมคนให้เข้าสู่ระบบ เพื่อการสนับสนุนระบอบการเมือง-การปกครองให้เป็นพลเมืองที่มีความเข้าใจทางการเมือง (Political Literacy) และใส่ใจต่อกิจสาธารณะ ซึ่งเป็นประโยชน์ร่วมของสังคม จึงเป็นเรื่องจำเป็น และวิธีการที่จะสร้างพลเมืองดังกล่าวนี้ ก็โดยผ่านระบบการศึกษาที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาพลเมืองของตนอยู่แล้ว การจัดการศึกษาเพื่อสร้างและพัฒนาพลเมืองให้เป็นส่วนหนึ่งของการเมือง และให้มีความศรัทธาต่อระบอบการเมือง-การปกครองจึงเป็นความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และสำหรับประเทศไทยแล้ว การสร้างพลเมืองในแบบประชาธิปไตยจึงควรเป็นจินตนาการใหม่สำหรับทางออกของระบบการศึกษาไทยที่กำลังเป็นปัญหาอยู่ในขณะนี้

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง : เครื่องมือของรัฐเพื่อเตรียมคนให้เป็นพลเมือง

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) คือการเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองอย่างยั่งยืน โดยการปลูกฝังค่านิยมผ่านการฝึกฝน ปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆ และผ่านกรอบการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

หมายความว่า การมีส่วนร่วมของพลเมืองจะอยู่บนพื้นฐานของการได้รับข้อมูล ได้มีความรู้พอที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเขาในสังคมอย่างมีวิจรณญาณโดยปลอดจากการครอบงำ มีความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ใช้เหตุผล มีความอดทนอดกลั้น ไม่ใช้ความรู้สึกและอารมณ์ส่วนตัว ท่วมกลางความคิดที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องฝึกฝนจนเป็นทักษะ เป็นการสร้างชุมชนประชาธิปไตย (Democratic Community) ตั้งแต่เด็กเล็ก โดยมีสถาบันทางสังคมหลายระดับเข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน และสถาบันทางการเมือง

ดังนั้น การสร้างพฤติกรรมและความเชื่อร่วมกันจนเกิดความเห็นสาธารณะร่วมกันได้ทั้งสังคมกระทั่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ จำเป็นต้องสร้างระบบการเรียนรู้ของประชาชนในชาติด้วยการสร้างกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) ให้เกิดวัฒนธรรมทั้งในการคิดด้วยการส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกด้วยการคิด เขียน พูด และการเคารพต่อการแตกต่างทั้งความคิด ภาษา วัฒนธรรม โดยไม่แสดงความรู้สึกอคติต่อผู้อื่นจนสามารถปฏิบัติได้ เป็นวิถีชีวิตซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเสถียรภาพทางสังคมอันเป็นเป้าหมายสูงสุด และทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็โดยการสร้างความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) ด้วยวิธีการประชาธิปไตยเท่านั้น

เพื่อให้การหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) นำสู่การปฏิบัติให้เกิดผล การสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยโดยการให้การศึกษาและพัฒนาทักษะทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประชาชนภายใต้ระบอบการเมืองของสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ดังที่เรียกว่า การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ดังนี้ **การสร้างพลเมืองในแนวทางประชาธิปไตยจึงพึงคำนึงถึง 2 เรื่องหลัก คือ**

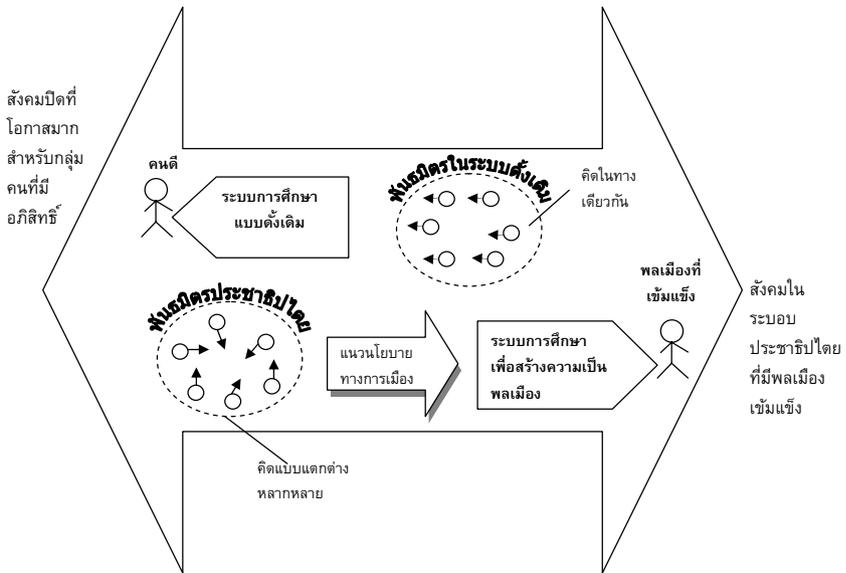
การเมืองและการศึกษา ต้องไปพร้อมกันในการสร้างสังคม เพื่อให้เรื่องประชาธิปไตยจะได้เข้าใจตั้งแต่เด็ก เพื่อเป็นพื้นฐานสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Mutual Understanding) ทั้ง 2 เรื่อง **ซึ่งสิ่งที่ผู้กำหนดนโยบายการศึกษาของประเทศมักไม่ทราบและไม่เข้าใจ ก็คือว่า การสอนประชาธิปไตยจะไม่สำเร็จ หากไม่สอนการเมืองและธรรมชาติของการเมือง** เพราะคำว่าการเมืองนั้น เป็นเรื่องกิจสาธารณะ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจ อำนาจจึงเป็นคุณค่าที่สำคัญที่สุดในเชิงการเมืองและความสัมพันธ์ทางการเมือง ฉะนั้น การให้การศึกษาด้านการเมือง หรือให้ความรู้ทางการเมือง (Political Education) แก่ประชาชน ก็เพื่อให้เขารู้จักสังคมของตน เป็นการสร้างช่องทางให้เขาได้เข้าไปมีส่วนร่วมคิดร่วมกำหนด และรับผิดชอบกับการเมือง-การปกครองของประเทศ (Political Engagement) และเป็นผู้แสดง (actor) ที่กระตือรือร้นต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ แทนที่จะเป็นผู้ตาม และรอคอยนโยบาย คำสั่ง คำชี้แนะ ที่ถูกกำหนดไว้แล้วแต่อย่างเดียว

ดังนั้น กระแสการปฏิรูปการเมืองและการปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นกระแสที่สนองต่อความต้องการของประชาชนในประเทศ ที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทั้งการเมืองและการศึกษาของประเทศให้สอดคล้องกับกระแสประชาธิปไตย แม้ว่าการปฏิรูปการศึกษาคั้งที่ 1 ประสบความสำเร็จ และขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงการปฏิรูปคั้งที่ 2 ที่ยังไม่มีกระบวนการนวัตกรรมใหม่ในการสร้างพลเมืองใหม่ให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเมืองที่รัฐธรรมนูญทั้งปี 2540 และ 2550 ได้ให้ความสำคัญการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการมีแผนพัฒนาการเมืองเพื่อยกระดับความสามารถของประชาชนคนไทยให้รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพ และแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อชีวิตสาธารณะ กระทั่งสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองอย่างมีอิสระ ด้วยความเข้าใจและรู้ทัน

ทางการเมือง (Political Literacy) ตั้งแต่ชุมชนถึงระดับชาติ บทบาทของพลเมืองจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าบทบาทของผู้แทนราษฎรและข้าราชการของรัฐ ที่จะเป็นผู้มีส่วนเข้าไปใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ประชาธิปไตย

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในช่วงทศวรรษแห่งความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรง และการปฏิรูปการศึกษารอบที่ 2 นี้ ที่ยังไร้ทิศทางในการพัฒนา “คน” ให้เป็นพลเมืองที่มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ความเป็นพลเมืองที่พร้อมจะเสียสละเพื่อส่วนรวม มีชีวิตที่เห็นแก่ประโยชน์สาธารณะ มีทักษะความสามารถที่จะแก้ปัญหาของชุมชน สังคมอย่างสันติวิธี และยึดหลักความถูกต้องชอบธรรม เพราะการศึกษาไทยยังคงเน้นผู้สอนเป็นสำคัญ และผูกขาดความคิด ครอบงำผู้เรียนทั้งเนื้อหาวิชาและความคิด ขาดการบ่มเพาะการใช้เสรีภาพในการแสดงออก แลกเปลี่ยนระหว่างผู้สอนและผู้เรียน บรรยากาศในห้องเรียนจึงไม่ส่งเสริมวิถีการประชาธิปไตย อีกทั้งการเรียนการสอนก็ตัดขาดผู้เรียนกับสังคม ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถสร้างบทบาทของตนเชื่อมโยงและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ นอกห้องเรียน การศึกษาไทยจึงไม่ได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาผู้เรียนหรือเยาวชนของชาติให้มีทักษะของการเป็นนักประชาธิปไตยที่จะอยู่ในสังคมและร่วมพัฒนาสังคมได้ ฉะนั้นการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนด้วยกระบวนการประชาธิปไตย จึงจะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะทั้งการคิด และการปฏิบัติ จนคุ้นชินเป็นวิถีชีวิตจริง

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นคนดี และพลเมืองเข้มแข็ง

แต่ที่จริงรัฐธรรมนูญไทยได้ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ในสังคมประชาธิปไตยอยู่แล้ว ดังปรากฏในหมวด 3 ที่ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และการเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Rights) ซึ่งสิทธิเสรีภาพนี้รวมถึงสิทธิในความเป็นพลเมืองที่มีหน้าที่ตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐและนักการเมือง อันเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบของพลเมืองต่อกิจสาธารณะ รัฐธรรมนูญจึงเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างการศึกษาใหม่ (Re-Education) ด้วยกระบวนการทัศน์ใหม่ที่อยู่ในหลักการและบรรยากาศของประชาธิปไตย ซึ่งจะทำให้เกิดขึ้นได้ก็โดยการผลักดันให้เกิดนโยบายทางการเมืองที่ชัดเจนเพื่อให้ได้ตัวแบบหรือแนวทางการสร้างพลเมืองใหม่ที่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นและสามารถนำสู่การปฏิบัติได้อย่างจริงจังในสังคมไทย ซึ่ง

ควรพิจารณาหลักการสำคัญดังต่อไปนี้

1. Civic Education ต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก และดำเนินต่อไปไม่สิ้นสุดจนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา และเข้าสู่วัยทำงาน
2. Civic Education ต้องส่งเสริมเสรีภาพและทักษะการคิดและการแสดงออกมากกว่าการรับฟังและทำตามในแบบการศึกษาาระบบเดิม ซึ่งเป็นการครอบงำในลักษณะเผด็จการแฝงในกระบวนการเรียนการสอน
3. Civic Education ต้องส่งเสริมสิทธิมนุษยชน คือ การเคารพคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เสมอกันเพราะทุกชีวิตมีคุณค่า จึงควรให้ความเคารพต่อความแตกต่างโดยไม่ทำร้ายกัน และมีความยุติธรรม
4. Civic Education ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Education) เพื่อฝึกทักษะประชาธิปไตยและแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมือง มากกว่าการเรียนรู้จากการรับรู้แต่ขาดประสบการณ์ และเพื่อไม่ให้อำนาจทางการเมืองถูกผูกขาดอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ นักการเมือง นักธุรกิจการเมือง และข้าราชการ
5. Civic Education ต้องการสื่อที่มีพลัง มีอิสระในการเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการสร้างพลเมืองใหม่ของประเทศ
6. Civic Education ต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งระบบของสังคม จึงจะเปลี่ยนประชาชน (Subject) ให้เป็นพลเมือง (Citizen) ที่รับผิดชอบประเทศได้ คือ
  - การมีพลังประชาชนที่เห็นอนาคตร่วมกันต่อทิศทางการสร้างพลเมืองใหม่
  - มีพลังความรู้ มีผู้มีความรู้ คิดค้นวิธีการและหลักสูตรในการจัดการเรียนรู้ใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพลเมือง

- มีพลังทางการเมือง หรือเจตจำนงทางการเมือง (Political Will) ของรัฐบาล ของสถาบัน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับ อำนาจอธิปไตยและภาคเอกชนที่แสดงความมุ่งมั่นเรื่องการสร้าง พลเมืองใหม่ของประเทศอย่างจริงจัง

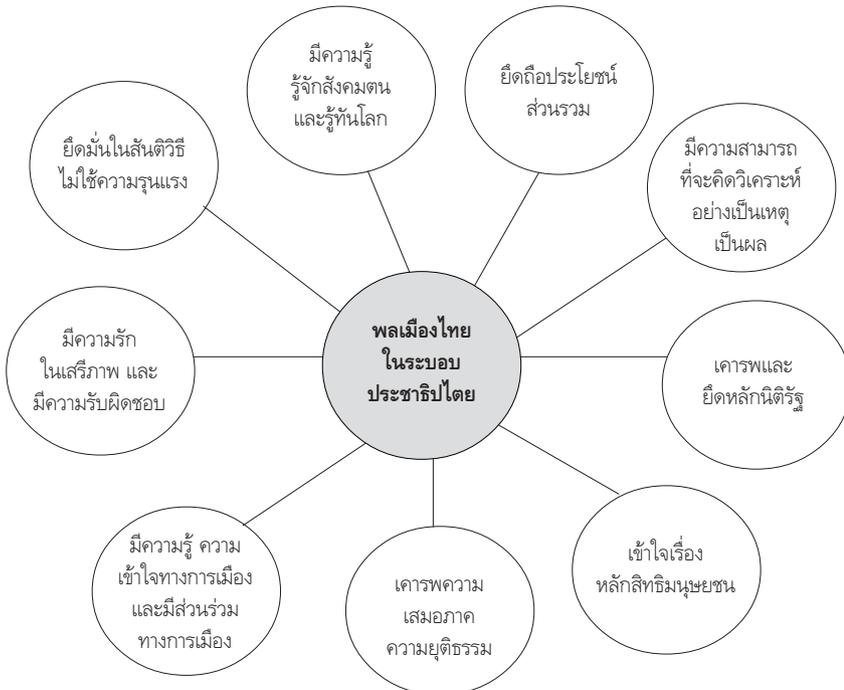
เป้าหมายของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง คือ การสร้างความสามารถให้กับพลเมืองได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบทางสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับรัฐ ทั้งในชีวิตทั่วไปและชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการเมือง ที่จะทำให้นักในสังคมลุกขึ้นมาควบคุมประเด็นในสังคมเอง มิใช่ปล่อยให้ป็นหน้าที่ของรัฐบาลหรือกลไกของรัฐและพรรคการเมือง แต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของการสร้างพลเมืองจึงต้องครอบคลุม เริ่มตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงผู้ใหญ่ ทั้งที่เป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการ (Formal Education) ไม่เป็นทางการ (Informal Education) และสื่อมวลชนด้วย (Medias) เพื่อสั่งสมความสามารถ ทักษะ และการรับรู้ในแต่ละช่วงวัยที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมที่กระตือรือร้นโดยปราศจากการครอบงำในแต่ละระดับของสังคม

คุณลักษณะที่สำคัญของพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วย

1. การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และมีความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลกเช่น เป็นสมาชิกของสังคม
2. ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมและสังคมเป็นหลัก
3. มีความรักในเสรีภาพและมีความรับผิดชอบ
4. เคารพความเสมอภาค ความยุติธรรม
5. มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล

6. มีความเข้าใจเรื่องหลักสิทธิมนุษยชน และยอมรับความแตกต่างในความเป็นพหุสังคม
7. เคารพกฎหมาย และยึดหลักนิติรัฐ
8. มีความรู้ ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางการเมือง (Political Literacy) และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ในทุกระดับตั้งแต่ชุมชน ท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติ
9. ยึดมั่นในหลักสันติวิธีไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

คุณลักษณะที่สำคัญของพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย

ตั้งที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งแบบในระบบและนอกระบบ ต้องทำตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงผู้ใหญ่ทุกเพศทุกวัย จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทั้งระบบของสังคมเพื่อแสดงความมุ่งมั่นในการสร้างพลเมืองใหม่ของประเทศ

สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

1. สถาบันครอบครัว

ครอบครัว คือ ส่วนสำคัญโดยตรงที่สุดส่วนแรกที่จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาตัวตน บุคลิกภาพ และความคิดจิตใจให้เติบโตเป็นพลเมืองที่เข้าใจ และพอใจกับคุณค่าและหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย เด็กส่วนใหญ่เรียนรู้จากพ่อ-แม่ และเลียนแบบพฤติกรรมจากพ่อ-แม่ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดที่สุด พ่อ-แม่ ผู้ปกครองจะถ่ายทอดความชอบหรือไม่ชอบให้กับลูก แม้ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม พ่อ-แม่จึงมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการสร้างทัศนคติในตัวเด็ก ทั้งในเรื่องสังคม วัฒนธรรม และการเมือง พฤติกรรม ทัศนคติของเด็ก จึงสะท้อนว่าเด็กถูกหล่อหลอม และถูกกล่อมเกลามาจากวัฒนธรรมใด จากวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม หรือวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ให้คุณค่ากับการแสดงความคิดเห็น การกำหนดกติกาในครอบครัวร่วมกันในบางครั้ง การเห็นสอดคล้องต้องกันในเรื่อง หรือการต้องทำตามที่พ่อ-แม่ ผู้ปกครองสั่งหรือบอกโดยไม่ทราบบเหตุผล และไม่อาจโต้แย้งได้

สำหรับสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิมในการกล่อมเกลาคคนในสังคมตั้งแต่เล็กแต่น้อย เป็นวัฒนธรรมที่ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น เป็นวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมที่หล่อหลอมคนให้เป็นผู้รับ และเป็นผู้ตาม ดังที่เราจะจำได้ดีจากคำสอนที่ว่า ผู้ใหญ่อาบน้ำร้อน

มาก่อน พุดไปสองไฟเบ๊ย นิ่งเสี่ยตำลึงทอง เดินตามผู้ใหญ่มากไม่กั๊ด เป็นตัน อี๊กทั้งยังมีคำสอนกันต่อๆ มาว่า คนดีต้องเชื่อฟัง สงบเสถียรย่ม ไม้โต้เถียง ไม่แสดงความคิดเห็นมากเกินไป ทัศนคติและพฤติกรรมที่ถูกสั่งสมมาจากครอบครัว เครือญาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมจึงทำให้เด็กไทยกลัว หงอและหงอย ไม่สามารถจะแสดงออกซึ่งความคิด ความต้องการของตนได้ แม้เป็นความคิดและจินตนาการแบบเด็กๆ ผู้ใหญ่ก็จะไม่รับและอาจเห็นเป็นเรื่องตลก ไร้สาระ หรืออาจได้รับการตำหนิว่าขาดมารยาท หรือก้าวร้าว ในกรณีที่เด็กแสดงท่าทีมีเหตุผลอย่างจริงจัง ดังนั้น เด็กดีสำหรับพ่อ-แม่ หรือสังคมไทย คือ เด็กที่เชื่อฟัง และทำตามผู้ใหญ่อย่างเรียบร้อย ซึ่งขัดกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ส่งเสริมคุณค่าการแสดงออก การใช้เหตุผล การคิดริเริ่ม การมีส่วนร่วม การอดทนที่จะฟังความเห็นผู้อื่น การเคารพความคิดผู้อื่น การไม่ครอบงำความคิดเห็น การยอมรับในความคิดที่แตกต่าง การไม่ใช้ความรุนแรง และการรับผิดชอบร่วมกัน

2. โรงเรียน/สถาบันการศึกษา

กลไกของรัฐในการใช้เพื่อการกล่อมเกลาลูกหลานให้คนมีความรู้ ความสำนึกในทางใดทางหนึ่ง โดยมีโรงเรียน สถาบันการศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐ และโรงเรียนเป็นแหล่งแรกที่รัฐใช้ในการบ่มเพาะ และสอนระเบียบวินัยทางสังคม การเชื่อฟัง ความรักดีต่อครู ต่อผู้ใหญ่ และต่อระบบของสังคม ล้วนถูกกล่อมเกลามาจากโรงเรียน โดยมีครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

เป็นที่เข้าใจทั่วไปแล้วว่าโรงเรียนเป็นสังคมจำลองที่เด็กๆ จะได้ใช้ฝึกทักษะชีวิตในการอยู่ร่วมกับคนอื่นนอกเหนือจากการรับความรู้เพื่อให้อ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น และปัจจุบันต้องรู้เทคโนโลยีเพิ่มขึ้นอีกด้วย เป็นต้น การออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนที่กำหนด

โดยรัฐ จะครอบคลุมทุกมิติสาระการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของวัย ไม่ว่าจะเป็นวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ สังคม ศิลปะ ศาสนา และศีลธรรม แต่ทั้งหลายทั้งปวงนี้ ก็เป็นเพียงมิติของการรับรู้ เป็นการสอนป้อนความรู้เพื่อการจดจำ โดยขาดการปฏิสัมพันธ์ในเชิงคุณค่าระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา ระหว่างบุคลากรทางการศึกษากับนักเรียน บรรยากาศของโรงเรียนประชาธิปไตยแบบมีชีวิต (School as Democracy) จึงเกิดขึ้นได้ยาก และไม่สอดคล้องกับหลักการและคุณค่าของสังคมในระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องการให้คนในสังคม เช่น ทุกคนในชุมชนโรงเรียนได้รับบรรยากาศทางเสรีภาพที่จะคิดและแสดงออก การเข้าใจในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การเรียนการสอนจึงไม่ได้สร้างบรรยากาศหรือสถานการณ์แวดล้อมที่จะก่อให้เกิดการถกเถียงโต้แย้ง แสวงหาเหตุผลแสดงออกถึงจุดยืนความคิด การวิพากษ์วิจารณ์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ระหว่างผู้เรียนและกับผู้สอน การพัฒนาทักษะชีวิตจำลองด้วยวิธีการและบรรยากาศประชาธิปไตยในโรงเรียนให้ทุกคนมีส่วนร่วมในห้องเรียน และกำหนดกิจกรรมต่างๆ โดยความคิดริเริ่มจากนักเรียนและครูร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องใช้เวลาในการบ่มเพาะ ฝึกฝน และทำด้วยความอดทนที่จะเห็นผลจากการพัฒนาตามวัย แทนการบอกให้ทำ แต่ไม่ได้นำไปคิด

การสร้างทักษะเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นพลเมืองระบบการศึกษาไทยจึงต้องเปิดมิติใหม่ มีใช้มีเพียงมิติของผู้รับสาร หรือผู้รับการสอน ที่ยังขาดมิติของการปะทะสังสรรค์ทางความคิด ซึ่งแสดงออกถึงการใช้เสรีภาพระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน นอกจากนี้ยังต้องเพิ่มมิติการสร้างประสบการณ์ที่สอดคล้องกับชีวิตจริงทางสังคม โดยที่เด็กทุกคนล้วนเป็นสมาชิกของสังคม ความเชื่อมโยงตัวตนของนักเรียนกับสังคมสามารถสร้างบทบาทและพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

กับสังคม สังคมกับรัฐ และการเมืองกับรัฐได้ จากกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น เรื่องน้ำเสีย การว่างงาน ภาษี โดยการสร้างบรรยากาศการอภิปราย ถกเถียง การแสวงหาข้อมูลและความรู้จากตัวผู้เรียน แล้วหาข้อสรุปร่วมกัน บรรยากาศเช่นนี้จะทำให้นักเรียนฝึกฝนการเรียนรู้ร่วมกัน คิดร่วมกัน ยอมรับและอดทนในความคิดที่แตกต่างกัน ยอมรับการอยู่ร่วมสังคมที่มีการพึ่งพิงอิงกัน ซึ่งจะหล่อหลอมให้เด็กเยาวชน มีวัฒนธรรมของการเรียนรู้ที่สร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าในเรื่องของส่วนรวมและประโยชน์สาธารณะ อันเป็นวิถีชีวิตจริงในสังคมประชาธิปไตย

อย่างไรก็ดี การเรียนในระบบอย่างเป็นทางการ (Formal Education) และไม่เป็นทางการ (Informal Education) จำเป็นที่จะต้องมีการให้การศึกษาด้านการเมือง (Political Education) แก่เด็กและเยาวชนให้เป็นที่ไปตามความเหมาะสมของวัย เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ ซึมซับความเข้าใจการเมือง-การปกครอง ตั้งแต่ระดับการปกครองท้องถิ่น ความเป็นชุมชนจนถึงการปกครองระดับประเทศ และความสัมพันธ์ของประเทศกับโลก โดยมีบรรยากาศการเรียนรู้ สนับสนุนให้ทุกคนได้ร่วมแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง และมีการถกเถียงอย่างกว้างขวาง หลากหลาย ซึ่งเป็นการฝึกฝนการใช้สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่สุดของสังคมในระบอบประชาธิปไตย

ด้วยการเรียนรู้เช่นนี้ เด็กและเยาวชนจะซึมซับและเห็นความสำคัญของการใช้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และมีความรับผิดชอบด้วยการใช้เหตุผล มีความเข้าใจในเรื่องสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่จะไม่มุ่งร้ายต่อผู้ที่แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน การคิดต่างกันจะทำให้เกิดความรู้ใหม่จากการถกเถียง โดยไม่จำเป็นต้องเป็นเพียงผู้ตาม และไม่ใช้ความรุนแรง แต่ควรแสวงหาทางออกจากความแตกต่างด้วยการประนีประนอมและสันติ อันเป็นการสร้าง

ชุมชนประชาธิปไตยในระดับโรงเรียน (Democratic Community) ให้เกิดความคุ้นชินจนเป็นเรื่องปกติในการใช้ชีวิต ไม่ใช่จะรู้เฉพาะเพียงเรื่องสถานักเรียนและการเลือกตั้งเท่านั้น ว่าเป็นประชาธิปไตย

นอกจากนี้ หลักสูตรการศึกษาต้องไม่ทำหน้าที่แยกคนออกจากสังคม เพราะการเรียนในห้องเรียนไม่ได้สอนคนให้สัมผัสสังคมได้โดยตรง เด็กไทยทั่วไปไม่ได้ตระหนักว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่สามารถเชื่อมโยงกับสังคมนอกโรงเรียนได้ ไม่มีพื้นที่ทางสังคมให้เขาสัมผัส ให้แสดงออก และให้ได้รับการยอมรับ การเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมจึงเป็นไปได้ยาก เด็กไทยจึงมีหน้าที่เรียนอย่างเดียว เพื่อที่จะ

ออกไปแข่งขันกันทำงานเพื่อสนองปัจเจกส่วนตน โดยที่สังคมไม่ได้
อะไรเลย เพราะทุกคนทำงานเพื่อหาประโยชน์ใส่ตน แต่ไม่ได้สร้าง
ประโยชน์อะไรให้กับส่วนรวม เขาจึงไม่รู้สึกรู้สียงต้องรับผิดชอบต่อสังคมที่
เขาอาศัยอยู่

ยิ่งกว่านี้ ผลจากการเรียนการสอนที่สนับสนุนการคิดต่าง และ
การใช้เหตุผลเพื่อสนับสนุนการแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริง และความรู้ที่
มีอยู่อย่างหลากหลายในสังคมทั้งในและนอกห้องเรียน ก็จะสามารถ
พัฒนาเด็กไทยและคนไทยให้มีนักคิด นักประดิษฐ์ นักสร้างสรรค์
นักวิทยาศาสตร์ และนักนวัตกรรมได้อีกมากมาย จากกระบวนการ
การเรียนการสอนที่เปิดโอกาสการเรียนรู้โดยให้ความสำคัญกับผู้เรียน
ผู้เรียนได้กล้าแสดงออก และให้การยอมรับต่อผู้เรียนมากยิ่งขึ้น อันจะ
เป็นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมยุคใหม่ที่มุ่งสร้าง
ความแตกต่างเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขัน อันเป็นสังคมฐาน
ความรู้ในโลกยุคปัจจุบัน

3. สิ่งแวดล้อมทางสังคม

นอกจากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาแล้ว ยังมี
สภาพแวดล้อมอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก และกลายเป็น
ผู้ชี้้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญและรวดเร็วอีกด้วย

- 3.1 สื่อมวลชน มีอิทธิพลที่สร้างการตอกย้ำพฤติกรรมทาง
สังคมต่อผู้เสพสื่อมากที่สุด โดยเฉพาะต่อเด็กและ
เยาวชนที่ยังขาดวุฒิภาวะในการมีวิจารณญาณที่จะคิด
วิเคราะห์ หรือแยกแยะในการเลือกสารที่ออกมาจากสื่อ
หากสื่อสารมวลชนไม่ได้ทำหน้าที่ชี้แนะและให้ข้อเสนอที่
สนับสนุนการคิดวิเคราะห์ หรือให้ข้อมูลที่โน้มเอียง
ผิดพลาด และไม่สนับสนุนวิถีทางประชาธิปไตย ก็จะทำให้

เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมเลียนแบบที่ไม่เหมาะสม ลือมวลงชนก็ไม่ได้ทำหน้าที่ในการเป็นพลังผลักดันให้สังคมก้าวไปข้างหน้า ดังที่ปรากฏเป็นข่าวอยู่เนืองๆ

3.2 สถาบันทางการเมืองและนักรการเมือง

ผู้นำทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี หรือผู้แทนราษฎร วุฒิสมาชิก ล้วนมีความสำคัญในการแสดงบทบาทการเป็นตัวอย่างให้กับเด็กและเยาวชน หากนักรการเมืองไม่ได้แสดงบทบาทที่สอดคล้องกับวิถีทางประชาธิปไตย เช่น การไม่อดทนพอที่จะฟังเสียงที่แตกต่าง ไม่ว่าจะในสภาหรือนอกสภา การมีพฤติกรรมห้อฉล หุจริต คอร์รัปชั่น การปิดกั้นการแสดงออกของประชาชน การไม่มีจิตใจเสียสละเพื่อส่วนรวม มีบุคลิกภาพที่ไม่น่าไว้วางใจ กิริยาไม่สุภาพ ทำให้เด็ก-เยาวชนไม่ได้ต้นแบบของนักประชาธิปไตยที่ดีที่จะทำตาม หากแต่เอาอย่างในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เช่น การพูดว่านักรการเมืองโกงไม่เป็นไร ขอให้มืผลงาน เพราะใครๆ ก็โกงกิน คอร์รัปชั่นกันทั้งนั้น การที่ผู้นำทางสังคมจะคิด พูด หรือกระทำสิ่งใด ก็จะเป็นสิ่งที่สังคมทั่วไปรับรู้และเป็นการสร้างค่านิยมทางสังคมที่เด็กจะเลียนแบบได้

มีคำกล่าวปรากฏในหนังสือวัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูปเขียนโดย ดร.วิชัย ต้นศิริ ไว้ว่า

“ครูที่สำคัญที่สุดของเยาวชนด้านวัฒนธรรมการเมือง คือนักรการเมืองและผู้นำทางการเมือง รองลงมา คือ สื่อสารมวลชน หากผู้นำสองกลุ่มไม่ตระหนักในบทบาท-ภาระหน้าที่ของตนด้านการวางกรอบตัวอย่าง การแสดงลีลาทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบบและ

วิถีชีวิตประชาธิปไตย ก็หมดหวังสำหรับอนาคตการเมืองไทย จะปรับรัฐธรรมนูญอีกสักกี่ฉบับก็ไม่สามารถพัฒนาการเมืองไทยได้ เพราะรัฐธรรมนูญที่แท้จริง คือ รัฐธรรมนูญในจิตใจของประชาชนและวัฒนธรรมการเมืองของประชาชน”

รูปแบบการสร้างพลเมืองสำหรับสังคมไทย พึงพิจารณารูปแบบดังต่อไปนี้ คือ

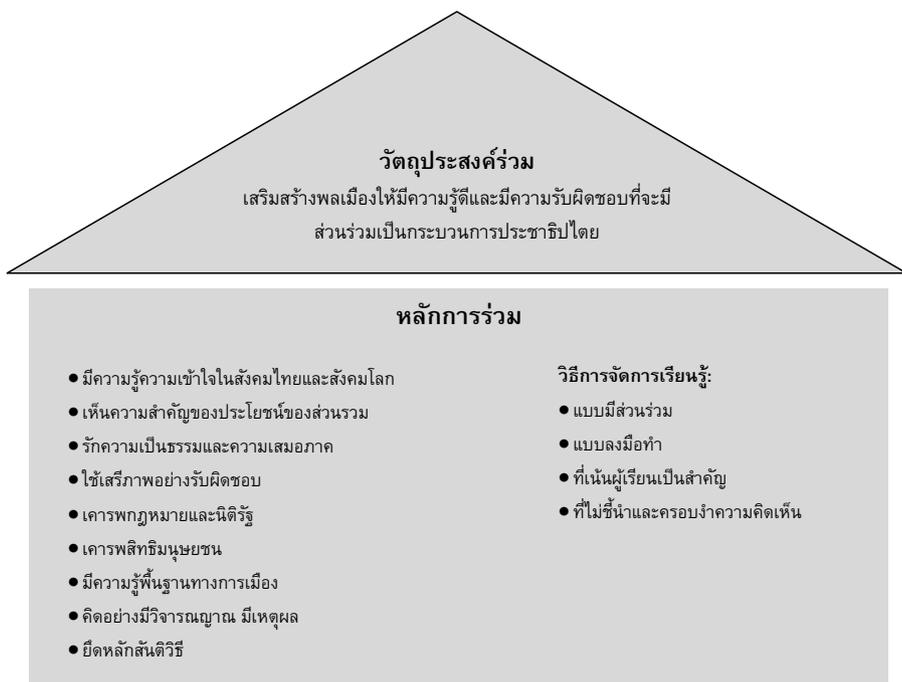
1. การสร้างพลเมืองโดยผ่านการศึกษาในระบบ (Formal Education) ซึ่งเป็นกลไกหลัก และเป็นเครื่องมือของรัฐที่มีอยู่แล้ว ในการให้การศึกษ และหล่อหลอมให้เป็นที่ไปตามอุดมการณ์และระบบการปกครองของรัฐแก่พลเมืองตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงระดับอุดมศึกษา

2. การสร้างพลเมืองโดยผ่านการศึกษานอกระบบ (Informal Education) ซึ่งสามารถทำได้หลายช่องทาง ทั้งที่รัฐทำหน้าที่ให้การสนับสนุนโดยตรง โดยทางอ้อม และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาพลเมืองที่ไม่ได้อยู่ในระบบปกติ หรือเมื่อจบการศึกษาไปแล้ว วิธีการนี้เปิดโอกาสให้พลเมืองได้มีกิจกรรมทางสังคมการเมืองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องภายหลังจบการศึกษาไปแล้ว ทำให้เพิ่มจำนวนนักประชาธิปไตยในทุกพื้นที่ในทุกระดับอายุตั้งแต่เยาวชนจนถึงวัยผู้ใหญ่ที่ทำงานกระจายอยู่ในองค์กรต่างๆ ในสังคม เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สถาบันพระปกเกล้า สภาพัฒนาการเมืองสภาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ ได้จัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยให้เข้มแข็งทั้งระดับเยาวชนและชุมชน และสถาบันนโยบายศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำโครงการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง โครงการการศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน และการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมทั้งในและนอกโรงเรียน เป็นต้น

3. การสร้างพลเมืองโดยสื่อสาธารณะ (Public Media)

ดังปรากฏในสื่อสาธารณะ Thai PBS ที่มีนโยบายในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ตระหนักรู้ (Well-Informed Citizen) โดยมีโครงการหลากหลายเผยแพร่เพื่อสนับสนุนความเข้มแข็งของพลเมืองด้วยกระบวนการ 4 ส่วน คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมรับผิดชอบ โดยมีกลุ่มเป้าหมายทั้งที่เป็นเยาวชนและคนทั่วไป ถือเป็นภารกิจที่ท้าทายประชาธิปไตย และเป็นสะพานเชื่อมระหว่างการเมืองกับพลเมืองโดยใช้เครื่องมือทันสมัย ถึงกลุ่มเป้าหมายรวดเร็ว

ตัวแบบการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับประเทศไทย

ด้วยการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าวมาแล้วในทุกช่วงวัยของอายุ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมที่ชัดเจน คือ การเสริมสร้างพลเมืองไทยให้มีภูมิความรู้ดี และมีความรับผิดชอบที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย การออกแบบการจัดการเรียนรู้จึงควรส่งเสริมวิธีการประชาธิปไตย คือ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม เรียนรู้แบบร่วมคิดลงมือทำ เข้าทำนองสอนให้ทำนำให้คิด และไม่ครอบงำความคิด แต่สนับสนุนให้เกิดเสรีภาพในการแสดงออกด้วยการคิดและลงมือทำให้มากที่สุดทั้งในและนอกห้องเรียน นอกจากนี้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคมและการเมือง การแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างย่อมสามารถทำได้ เพื่อประมวลข้อมูล ข้อเท็จจริงจากหลากหลายแง่มุม แล้วนำกลับสู่การสังเคราะห์เพื่อแสวงหาทางเลือกร่วมกัน ซึ่งการจัดการเรียนรู้ลักษณะนี้จะเป็นการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น ซึ่งตรงข้ามกับการสอนแบบเดิมๆ ที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง โดยมีเป้าหมายที่การสอบให้ได้คะแนนดีๆ เท่านั้น และด้วยหลักการเช่นนี้จะช่วยกล่อมเกล่าและหล่อหลอมให้คนไทยรู้จักใช้เสรีภาพได้ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อทุกคนและต่อสังคมเป็นหลักใหญ่ เพื่อให้สังคมมีระเบียบเป็นสังคมนิติรัฐและรักสันติ

หลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

การจัดแผนการเรียนการสอนและการฝึกอบรมเพื่อการสร้างความเป็นพลเมืองควรทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่าเป้าหมายปลายทางคือการที่เรากำลังหล่อหลอมความคิด พฤติกรรม และทัศนคติให้เด็กค่อยๆ พัฒนาความคิดเพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม ซึ่งต้องมีกระบวนการการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กเล็กในเรื่องที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตสาธารณะ มิเช่นนั้นเขาก็จะไม่ตระหนัก

ต่อเรื่องของสาธารณะ เพราะเด็กเป็นสมาชิกของสังคม และเขาจะเป็นอนาคตของสังคม รวมทั้งเรื่องของความเข้าใจในการเมืองและการปกครองด้วย เพื่อให้คนได้แสดงบทบาททางสังคมได้ถูกต้อง เพราะสังคมถูกออกแบบให้อยู่ภายใต้ระบอบการเมือง-การปกครอง จึงจำเป็นต้องให้การศึกษาทางการเมือง (Political Education) ด้วยการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในห้องเรียน ให้มีเสรีภาพในการถกเถียงอภิปรายโต้แย้ง ทำให้เกิดความคิดใหม่ รับรู้ถึงความหลากหลายในความคิดที่แตกต่างกันได้ และเกิดความรู้ใหม่ๆ จากตัวผู้เรียนเอง นี่จึงนับเป็นการจำลองภาพสังคมใหญ่ให้นักเรียนได้ฝึกฝนตามหลักการประชาธิปไตยก่อนเข้าสู่ความเป็นพลเมือง คือ

- เป็นการปูพื้นฐานและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเด็กกับสังคมกับระบบการปกครอง พรรคการเมือง การเลือกตั้ง ฯลฯ
- เป็นการปูพื้นฐานเบื้องต้นให้เข้าใจสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม และความรับผิดชอบของคนในสังคม ที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมทุกระดับตามความเหมาะสม
- เป็นการสร้างการเรียนรู้ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยมารยาท โดยวิธีการถกเถียงและแสวงหาความรู้และเหตุผล เพื่อฝึกฝนการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและไม่เป็นผู้ตามที่ขาดเหตุผล

ครูและโรงเรียนจึงเป็นหัวใจหลักของหลักสูตรในการสร้างชุมชนประชาธิปไตย โดยมีประเด็นประชาธิปไตยในห้องเรียนที่เป็นรูปธรรมสามารถแตะต้องได้ โดย

1. ด้วยความตั้งใจของครูที่จะเปิดประเด็นสำคัญทางสังคมให้เกิดเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ ถกเถียงในห้องเรียนโดย

- ปราศจากการครอบงำทางความคิดจากผู้สอน จะส่งผลดีต่อการเรียนรู้ต่อบทบาทของสมาชิกในสังคม
2. การโต้เถียงในเรื่องปัญหาของสังคมที่มีผลกระทบเกี่ยวกับบ้านและโรงเรียน ก็ถือว่าเป็นเรื่องของการกลมกลืนทางสังคมและการเมืองที่สร้างให้สมาชิกของสังคมมีส่วนร่วมในการคิดหาทางแก้ไขและตระหนักในปัญหาที่กระทบต่อตนและสังคม คือไม่ดูดาย
  3. เป็นการหล่อหลอมทัศนคติทางสังคม ให้มีจิตสำนึกทางสังคม

เนื้อหาสาระของหลักสูตร

การพัฒนาแนวคิดในการให้การศึกษาทางการเมืองเพื่อการสร้างพลเมือง ต้องดูการก่อรูปความคิดทางการเมืองตั้งแต่เด็กเล็ก-เยาวชน ซึ่งเป็นช่วงสำคัญในการเรียนรู้ เด็กเล็กวัย 7 ถึง 12 ขวบ มีการศึกษาพบว่า จะมีทัศนคติเหมือนครู ช่วงอายุและการเรียนที่มากขึ้นจะสัมพันธ์กับความเข้าใจที่ซับซ้อนของการเมืองมากขึ้น คือ เด็กเริ่มเรียนรู้จากสังคมใกล้ตัว เช่น พ่อ-แม่ โรงเรียน ชุมชน ชนเผ่า ประเทศของตัวเองเป็นพื้นฐาน เด็กรู้ว่าเราต่างจากคนอื่น หมู่บ้านอื่น ชาติอื่น เผ่าอื่น ภาษาต่างกัน เป็นต้น เป็นการเรียนรู้โดยพื้นฐานที่ไม่มีข้อมูลหรือเหตุผล เช่น รู้ว่ามีตำรวจ มีนายกรัฐมนตรี มีประธานาธิบดี เท่านั้นเอง

อายุ 13 ถึง 15 ขวบ จินตภาพเรื่องสังคมและการเมืองจะเพิ่มขึ้นชัดเจนขึ้นเริ่มที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมือง พรรคการเมือง การเลือกตั้ง เรื่องของประเทศ ไม่เฉพาะแต่นายกรัฐมนตรี แต่มีสถาบันทางการเมืองอื่นๆ อีกมาก มีระบอบการเมือง มีบทบาททางการเมือง มีประวัติศาสตร์ของประเทศ สิ่งเหล่านี้จะเริ่มสั่งสมมากขึ้น จนเมื่ออายุ 16-18 ปี ความเข้าใจต่อการเมืองและประเทศก็จะมีมากขึ้นไปอีก

หลายเรื่องตามมา คือ เรื่องระบอบการปกครอง เรื่องรัฐธรรมนูญ รัฐสภา เศรษฐกิจ ภาษา สิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมือง ความรักชาติ ความรับผิดชอบทางการเมือง

การจัดทำหลักสูตรเพื่อเตรียมคนให้เป็นพลเมือง จึงควรมีตั้งแต่ เด็กเล็กจนถึงเยาวชน โดยมีหัวใจหลักสำคัญ คือ การสร้างบรรยากาศที่ สนับสนุนการแสดงออก ให้คิดเป็น ให้ฟังเป็น แสวงหาเหตุผลได้ ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และอดทนกับความแตกต่างในการคิด และแสดงออก จนกระทั่งหาข้อสรุปร่วมกันได้ รวมถึงการมีวินัย การยอมรับกติการ่วมกัน การมองเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น หากสามารถ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้เช่นนี้ได้ ก็เท่ากับเป็นการฝึกฝนให้ บรรยากาศการเรียนรู้การสอนมีชีวิตชีวา ไม่จืดชืดและแห้งแล้ง เป็นการ เรียนรู้ที่สนุกและเกิดประสบการณ์ประทับใจได้ทุกที

นอกจากนี้ เครื่องมือช่วยเพื่อการเรียนรู้ที่สนุกและง่ายต่อ การจดจำ จึงควรสร้างขึ้นเพื่อความเหมาะสม อาทิ เกม แผ่นพับ ภาพยนตร์ที่เลือกสรรแล้ว หนังสือที่เกี่ยวข้อง เพลง รวมถึงการ จัดกิจกรรม เทศกาล การรณรงค์ การโต้วาที การเสวนา (Dialogue) การละคร การแสดงบทบาทสมมติ (Role Play) ดนตรี การได้ออก ไปสนทนากับบุคคลสำคัญๆ และการไปศึกษานอกสถานที่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ควรได้รับการสนับสนุนทั้งจากรัฐและชุมชน เพื่อสนับสนุนการ มีส่วนร่วมมากกว่าการขอความร่วมมือ และเพื่อให้การศึกษาเป็นเรื่อง ของสังคมไม่เพียงผูกขาดอยู่ที่รัฐบาลฝ่ายเดียว

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่กระตุ้นคนให้ใส่ใจที่จะต้องสร้างให้สมาชิก ในสังคมตระหนักในการสร้างพลเมือง คือ

1. เมื่อใดที่คนเดินถนนแล้วรู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัย มีอาชญากรรม (ไม่เชื่อมั่นในสังคม) เพราะศีลธรรมสั่นคลอน การศึกษาเพื่อ สร้างพลเมืองจึงต้องให้ความสำคัญกับศาสนา หลักธรรม

คำสอนทางศาสนาจะเป็นบ่อเกิดจริยธรรมในตัวพลเมืองตั้งแต่เด็กเล็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เพื่อให้รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมต่อตนและสังคม

2. เมื่อใดที่ผู้นำทางการเมืองฉ้อฉล คอร์รัปชัน แล้วได้รับเลือกกลับมาอีก และนำพาชาติสู่หายนะ (ไม่เชื่อมั่นในตัวผู้นำ) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองจำเป็นต้องให้การศึกษาด้านการเมืองเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และรู้ทันทางการเมืองกระทั่งสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ด้วย ซึ่งมีหลายหน่วยงานของรัฐที่รัฐธรรมนูยกำหนดให้ทำหน้าที่โดยตรง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ตามมาตรา 236 (8) และสภาพัฒนาการเมือง เป็นต้น
3. เมื่อใดที่สิทธิขั้นพื้นฐานถูกละเมิดจนเป็นปกติ เพราะสังคมเมินเฉยและไม่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (ไม่เชื่อมั่นในหลักนิติธรรม) การให้ความรู้ และความเข้าใจต่อหลักสิทธิมนุษยชน จะเน้นหลักพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันและมีความยุติธรรม เพราะทุกชีวิตล้วนมีค่าเสมอด้วยความเป็นมนุษย์เช่นกัน การใช้เสรีภาพของคนหนึ่ง จึงพึงคำนึงถึงเสรีภาพของผู้อื่นด้วยการใช้เสรีภาพจึงควรอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบเสมอ (Freedom based on Responsibility) สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ควรได้เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิดร่วมกำหนดทิศทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในครั้งนี้ด้วย การเผยแพร่หลักคิดและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ทั้งต่อหน่วยงานของรัฐ เอกชน และ

ภาคประชาชน เพื่อให้คนไทยมีทักษะ การคิด และการปฏิบัติ ที่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันและไม่ให้ใช้ความรุนแรง ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เพื่อมุ่งสู่สันติวิธีอย่างจริงจัง

สิ่งสำคัญสำหรับระบอบประชาธิปไตย คือ ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน และการมีศรัทธาของมนุษย์ สังคมที่ไม่มี ความไว้เนื้อเชื่อใจกันเลย มีแต่ความหวาดระแวงกัน ย่อมไม่เป็นผลดีต่อระบอบประชาธิปไตย ดังเช่นที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้

หลักการดังกล่าวข้างต้น การเรียนทั้งในและนอกระบบการศึกษา ควรนำมาใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถอธิบายได้ เช่น ความเข้าใจเรื่อง การเลือกตั้ง แท้จริงนั้น การเลือกตั้งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ ระบอบประชาธิปไตย คือ เป็นเครื่องมือ การเลือกตั้งมีพื้นฐานอยู่ว่า ประชาชนไม่ว่าจะฐานะอะไร เชื้อชาติอะไร ภาษาอะไร มีชีวิตเท่าเทียมกัน คือ 1 คะแนน 1 เสียง ทุกคนจึงมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพที่จะเลือกตามที่ตนชอบและต้องการ อีกทั้งยังยอมรับในความแตกต่าง หลากหลายทางความคิดจากการนำเสนอโดยผ่านนโยบายพรรคการเมือง ต่างๆ และมีสมมติฐานว่าเขาจะใช้สิทธินั้นลงให้กับบุคคลที่เขาคิดว่า จะทำประโยชน์ให้กับส่วนรวมหรือให้กับตัวเขามากที่สุด การเลือกตั้ง จึงไปผูกพันกับวัฒนธรรมพลเมืองด้วยว่า พลเมืองต้องมีวัฒนธรรมที่จะเลือกเอง ไม่ถูกครอบงำ ไม่ไปฟังใครแล้วเชื่อเลย หรือทำตามโดยขาดเหตุผล การเลือกตั้งจึงแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง และความรับผิดชอบต่อสังคม มิเช่นนั้นก็ไม่ใช้เป็นเจ้าของอธิปไตย ไม่ใช่เจ้าของเสียงจริง เท่ากับสูญเสียความเป็นพลเมือง จึงต้องไปใช้สิทธิในฐานะพลเมืองอย่างเต็มที่ ซึ่งแสดงถึงการปกครองตนเองและการมีวินัย อันเป็นวิถีทางของประชาธิปไตย

การศึกษาที่มุ่งเน้นให้มีความรู้เหนือคนอื่นอย่างเดียว และการศึกษาที่ผลิตคนเพื่อความต้องการของตลาดเศรษฐกิจ จึงเป็นแต่เพียงการศึกษาเพื่อการตลาด แต่การเป็นมนุษย์ในสังคมประชาธิปไตย มีศักยภาพมากกว่านั้น คือ ไม่ใช่เป็นเพียงมนุษย์เศรษฐกิจ มนุษย์เงินเดือน หรือมนุษย์การเมือง แต่เขาต้องเป็นกำลังของบ้านเมือง คือเป็นพลเมืองที่มองเห็นประโยชน์สาธารณะที่เป็นส่วนรวมร่วมอยู่ด้วย

บทส่งท้าย

สังคมในโลกยุคที่เอาความรู้เป็นฐาน (Knowledge Based Society) และการจัดการความรู้ที่มีอยู่อย่างมากมาย สังคมไทยจะก้าวไปเป็นส่วนหนึ่งของโลกได้อย่างไรหากเราไม่ทำการทบทวนตนเองว่าขณะนี้เราอยู่ ณ จุดใด และเวลาใดของโลก หากเราต้องการความเป็นประชาธิปไตย เป้าหมายปลายทางคือความสมานฉันท์ สงบและสันติ ซึ่งต้องเดินบนเส้นทางของประชาธิปไตย ผ่านกระบวนการประชาธิปไตย ไม่มีทางอื่นที่เป็นด้านตรงข้าม เราจะออกแบบอย่างไรให้คนไปสู่จุดสุดท้ายที่หวังไว้ การตรวจสอบสุขภาพประชาธิปไตยของพลเมืองไทยจึงมีความสำคัญและความจำเป็นท่ามกลางความขัดแย้งอย่างสูงที่ไม่มีกติกายุติของรัฐทำหน้าที่ได้แต่เพียงลำพัง เพราะความเป็นประชาธิปไตยนั้นได้ถูกออกแบบไว้ในมือของพลเมืองไม่ใช่รัฐบาล การมีอยู่ของรัฐบาลจึงต้องได้รับการสนับสนุนและคำจูนจากพลเมืองผู้มีความสามารถที่จะรับผิดชอบต่อสังคมของเขา หากใช้เพียงเสียงส่วนใหญ่อันโดยปราศจากความตระหนักรู้ในหน้าที่ของพลเมือง

มีคำถามว่าเราจะช่วยกันสร้างศักยภาพของปัจเจกบุคคลทั้งหลายให้มีความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างไร เราจะทำลายกำแพงที่ขวางกั้นมิติที่ขัดแย้งกับความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างไร สังคมไทยจะกล้าหาญทางจริยธรรมพอที่จะออกมาต่อสู้กับระบอบอำนาจนิยม การรวมศูนย์อำนาจ การอุปถัมภ์ค้ำชูที่ไร้คุณธรรม การทำตามๆ กันโดยปราศจากเสรีภาพทางความคิด การคอร์รัปชันที่เป็นหมะเร็งร้ายและเป็นภัยต่อการสร้างนักประชาธิปไตยได้อย่างไร ถึงเวลาแล้วหรือยังที่เราจะต้องคิดเรื่องการศึกษานี้ใหม่ที่ปลดปล่อยพันธนาการทั้งหลายออกไป เพื่อสร้าง

คนไทยพันธุ์ใหม่ที่มีความกล้าที่จะคิดฝันและมีจุดยืนเพื่อสังคม คำถามทั้งหลายต้องการการคิดใหม่ที่ไม่ต้องการให้รัฐจัดการให้แบบเดิมๆ แต่ทุกๆ คนต้องคิดและลงมือช่วยกันหาทางออกโดยแสวงหาจุดแข็งที่เราพอมีเป็นเชื้อไฟได้จุดติดเร็วขึ้น บทบาทของผู้ปกครองหรือรัฐจะเปลี่ยนไป ระบบการศึกษา โรงเรียนก็ต้องเปลี่ยนไป การสร้างวัฒนธรรมพลเมืองที่เป็นสากลเท่านั้นจึงจะค้ำยันไม่ให้ประเทศไทยล้มหลังการสร้างคุณภาพพลเมืองจึงเป็นโจทย์ใหญ่ที่ทำลายสังคมไทย เพราะคุณภาพของพลเมืองคืออนาคตของประชาธิปไตยและอนาคตของประเทศไทยด้วย

การแสวงหาแนวคิดใหม่เพื่อการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่สุดของไทย ดูจะเป็นเรื่องยากและท้าทายยิ่งต่อการสร้างคนไทยให้คู่ขนานกับวิถีประชาธิปไตย การหาความคิดร่วมกันจึงเป็นทางออกและเป็นวิถีทางประชาธิปไตยที่ต้องการความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยในการออกแบบสังคมที่เขาเป็นเจ้าของ และต้องการมีส่วนร่วมอย่างถึงที่สุด การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับสังคมไทย จึงเป็นจินตนาการใหม่สำหรับทางออกของการศึกษาไทยในปัจจุบันที่ต้องการเจตจำนงร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อผลักดันให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติถ้วนหน้าทั่วกันทั้งประเทศ

ภาคผนวก

“ไปดู Civic Education ที่เยอรมัน”

แรกเดินทางจากกรุงเทพ ฯ ถึงเมืองโคโลญน์

ต้นเดือนมกราคม 2553 ได้รับความบาทามจองเวลาล่วงหน้าในการเดินทางไปประเทศเยอรมัน ช่วงวันที่ 10-21 เมษายน 2553 เพื่อประชุมศึกษาดูงานเรื่อง “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)” ซึ่งมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ (Konrad Adenauer Stiftung) ได้จัดขึ้นเพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาในกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) ได้ไปเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน แล้วนำกลับมาพัฒนาให้เข้ากับแบบฉบับที่เหมาะสมของแต่ละสังคมต่อไป

ประเทศที่ไปด้วยกันครั้งนี้มี 5 ประเทศ คือ ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และกัมพูชา ซึ่งมีทั้งหมด 15 คน ประเทศละ 3 คนบ้าง 2 คนบ้าง 4 คนบ้าง ซึ่งมาจากหน่วยงานทั้งราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการมหาวิทยาลัยก็มี สำหรับประเทศไทยแล้ว มี 4 คน คือ จากสภาผู้แทนราษฎร 2 คน จากสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน 1 คน และตัวดิฉันเอง จากสถาบันนโยบายศึกษา

ทุกคนที่ไปต่างก็มีบทบาทในการทำงานด้านส่งเสริมความรู้ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

ซึ่งเยอรมันถือเป็นแม่แบบและประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งในการสร้างชาติด้วยระบอบนี้ ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 และแน่นอนว่าท่านอดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐบุรุษของเยอรมันนาม คอนราด อาเดนาวร์ ท่านนี้ ที่ให้ความสำคัญในการสร้างชาติโดยกระบวนการสร้างพลเมืองเยอรมันให้มีวินัยและรับผิดชอบทั่วทั้งแผ่นดินเยอรมันตะวันตก

การเดินทางของคณะคนไทย 4 คน เริ่มต้นในวันที่ 8 เมษายน 2553 เป็นการเดินทางล่วงหน้า 3 วัน โดยเหตุสุดวิสัยที่ตัวเครื่องบินเต็มทุกเที่ยวบินในวันที่ 10 เมษายน ไม่ว่าจะการบินไทยหรือ Luftfansa เพื่อไม่ให้เสียฤกษ์และโอกาส ทางมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ จึงใจดีส่งคนไทยไปเที่ยวพักผ่อนก่อนขึ้นเครื่องล่วงหน้าก่อนด้วยสายการบิน Austrian Airline ที่จะต้องบินออกจากสนามบินสุวรรณภูมิ ในเวลาเที่ยงคืนเศษ หรือ 1 นาฬิกา ในวันที่ 8 เมษายน ใช้เวลาบิน 12 ชั่วโมง และต้องไปต่อเครื่องที่เวียนนา มีเวลาเปลี่ยนเครื่องเพียง 30 นาที และบินต่อไปเมืองน้ำหอม โคโลญน์ (Cologne) เมืองที่พลพรรคจาก ASEAN 5 ประเทศ จะต้องมารวมตัวกันที่นี้ก่อนเดินทางด้วยรถยนต์ต่อไปยังจุดหมายปลายทางแรกตามกำหนดของงานที่กรุงบอนน์ (Bonn) เมืองหลวงเก่าของเยอรมัน

อย่างไรก็ดี ก่อนการเดินทางนอกจากต้องเตรียมเสื้อผ้าและของใช้ใส่กระเป๋าใบใหญ่สำหรับการประชุม 10 วัน แล้วยังต้องเตรียมตัวในฐานะผู้แทนองค์กรเพื่อเอาการงาน ประสบการณ์และความรู้พกพาไปด้วย เพื่อนำเสนอและแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ระหว่างการประชุม แต่ที่ต้องเตรียมให้พร้อมแน่นอนเพื่อให้การเดินทางเข้าประเทศเยอรมันเป็นไปอย่างสะดวกสบาย ราบรื่น ก็จะต้องจัดการทำเรื่องวีซ่า (VISA) ให้เรียบร้อย ซึ่งการทำวีซ่าที่ว่่านี ก็ต้องเตรียมหลายอย่างตามเกณฑ์ของเขาซึ่งมีระเบียบที่เคร่งครัด ซึ่งอยากจะเล่าเพื่อเป็นความรู้บอกต่อกันไป คือ ต้องมีการโทรศัพท์ เพื่อนัดหมายล่วงหน้าให้เรียบร้อย

นอกจากนั้น ก็ต้องมีรูปขนาด 2 นิ้ว ถ่ายบนพื้นขาว ไม่ใช่พื้นสี รูปคนเป็นสีได้ แต่แบคกราวด์ต้องพื้นขาว ค่าทำวีซ่าประมาณ 3 พันบาทเศษ กรอกข้อมูลในเอกสารซึ่งต้องเข้าไปดูรายละเอียดตามเว็บไซต์ของสถานทูต แต่เพื่อความแน่ใจต้องโทรศัพท์สอบถามข้อมูลและจองคิวเป็นการล่วงหน้า ซึ่งการโทรศัพท์เข้าไปสถานทูต เราต้องจ่ายค่าโทรฯ เอง นาทีละ 9 บาท แพงโซทีเดียว ฉะนั้นควรศึกษารายละเอียดให้ดีกว่าก่อน มีคำถามอะไรก็จะถามได้ชัดเจนไม่เสียเวลา ไม่เสียเงินมาก ซึ่งก็ต้องยอมรับว่าสถานทูตเยอรมันเขามีระเบียบกฎเกณฑ์ที่รัดกุมและสะดวกที่แน่ๆ ภาระทั้งหลายคนที่ไปขอวีซ่าต้องจ่ายแม้แต่ค่าโทรศัพท์ไปสอบถาม อีกอย่าง หลักทรัพย์บัญชีเงินฝากต้องมีมากพอสมควร

อย่างไรก็ดี การดำเนินเรื่องขอวีซ่าต้องใช้เวลา 3-4 วัน และทุกอย่างเป็นไปตามขั้นตอนและเวลานัดหมายทุกประการ จึงสะดวกและรวดเร็วมาก ไม่ต้องเสียเวลารอเป็นชั่วโมงแต่อย่างใด สำหรับค่าวีซ่านั้น กรณีนี้ทางมูลนิธิคอนราด อาเดนาัวร์ ได้ประสานกับทางสถานทูตเรียบร้อยแล้ว จึงไม่ต้องเสียสตางค์แต่อย่างใด นับว่าเขาทำงานกันเรียบร้อยดีมาก แสดงถึงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและรับผิดชอบเป็นอย่างดี

สำหรับการเดินทางไปล่วงหน้าก่อนวันประชุมนั้น ทางสำนักงานใหญ่ของมูลนิธิฯ ก็แจ้งมายังคณะคนไทย 4 คนเรียบร้อยแล้ว เรื่องโรงแรมสถานที่พัก พร้อมกับระบุชื่อคนที่รับผิดชอบมารับที่สนามบินเมืองโคโลญน์ มีเบอร์โทรศัพท์ทั้งของโรงแรมและคนรับเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ยังจัดค่าอาหารให้อีกมื้อละ 20 ยูโร (EURO) ตลอดระยะเวลา ก่อนถึงวันประชุมโดยไม่ต้องเก็บใบเสร็จค่าอาหารไว้เบิกแต่อย่างใด จึงนับเป็นโอกาสของคณะคนไทย 4 คน ที่จะได้ไปเดินเที่ยวชม และเรียนรู้วิถีชีวิตของเยอรมันล่วงหน้า และได้พักผ่อนไปในตัว เพราะถ้าเป็นไปตามกำหนดการเดิมแล้วละก็ เมื่อลงจากเครื่องบินมีคนมารับ

ไปที่พัก ทันทีที่ถึงก็ต้องเริ่มงานกันทันที ซึ่งเป็นสไตล์เยอรมันที่ทำทุกอย่างในทุกวินาทีให้มีคุณค่า ใต้งาน ใต้เรื่อง ใต้ครบถ้วนหน้าในระดับหนึ่งเสมอมาก่อนเข้าสู่การประชุมเต็มรูปแบบ นี่ก็เป็นสิ่งที่คนไทยจะได้เรียนรู้ถึงความเข้มแข็ง ความมีวินัย และเอาจริงเอาจังของคนเยอรมัน ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดี

วันที่ 8-10 เมษายน 2553 อยู่ที่เมืองโคโลญน์ เรียกว่าเดินทุกซอกทุกมุมของเมือง โดยเฉพาะรอบๆ ที่พักโรงแรม Apostel เป็นโรงแรมเล็กๆ ทันสมัย อยู่ใกล้เทศบาล ใกล้สถานีรถไฟซึ่งเป็นหัวใจการขนส่งมวลชน ใกล้โบสถ์เลื่องชื่อ ใกล้แม่น้ำไรน์ โรงงานช็อคโกแล็ตแสนอร่อยที่ตั้งอยู่ในแม่น้ำไรน์ ทุกๆ ที่ทั้งหลายนี้ใช้เวลาเดินไม่เกิน 10 นาทีก็ถึง อีกทั้งยังใกล้ร้านอาหารไทยแสนอร่อย “Baan Thai” ที่เจ้าของเป็นคนอยุธยา ซึ่งอยู่เยื้องกับโรงแรมที่พักเพียงเดิน 3 นาทีก็ถึงความอร่อยแล้ว

ศูนย์กลางการศึกษาทางการเมือง ที่ปราสาทไอชโฮลซ์ (Castle of Eichholz)

วันที่ 11 เมษายน 2553 เดินทางถึงปราสาทไอชโฮลซ์

เหล่านักเรียนจาก 5 ประเทศ ASEAN ทั้งหมด 15 คน มีคนไทย 4 คน คือ คุณคัมภีร์ ดิษฐากร รองเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร พร้อมผู้ช่วย คือ คุณวิโรจน์ เพ็งสาและ คุณฐานะทัต พุทธสุวรรณ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และตัวดิฉันเอง เดินทางออกจากเมืองโคโลญน์ไปกรุงบอนน์ (Bonn) เมืองหลวงเก่าของเยอรมันนี่อันเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการศึกษาทางการเมืองของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ที่ปราสาทไอชโฮลซ์

เดินทางมาถึงสถานที่สำคัญสำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” (Civic Education) ซึ่งเป็นศูนย์ใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ สถานที่แห่งนี้เป็นปราสาทเล็กๆ ที่ชื่อว่า ไอชโฮลซ์ (Castle of Eichholz) แต่มีความโอ่อ่าภูมิฐาน มีชนบทล้อมรอบเขียวขจีสวยงามภายในพื้นที่โดยรอบก็กว้างใหญ่ไพศาล มีสวนป่าอยู่ด้านขวา ซึ่งมีตัวเรือนเชื่อมปราสาทเป็นที่พักสำหรับผู้มาสัมมนาที่

โบสถ์ที่มีชื่อเสียงที่เมืองโคโลญน์

สะอาด สะดวกสบายมากๆ นอกจากนี้ก็มีห้องเรียน ห้องประชุม พร้อมอุปกรณ์ครบครันทันสมัย มีหลากหลายขนาด หลายห้อง มีห้องครัว ห้องอาหารสวยงามสมกับความเป็นปราสาท เฉพาะตัวปราสาทนี้ ชั้นบนเป็นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่ ชั้นล่างเป็นห้องรับแขก ส่วนกลางมีเคาท์เตอร์เหมือนโรงแรมเพื่อต้อนรับ และมีห้องครัว ห้องอาหาร ห้องเลี้ยงรับรอง (club house) รอบตัวปราสาทมีต้นไม้ใหญ่เก่าแก่ยืนตระหง่าน แต่งแต้มพื้นหญ้าที่กว้างขวางทั้งด้านหน้าและด้านหลัง นอกจากนี้ยังมีบ้านพักขนาดเล็กๆ หลายหลังซ่อนตัวอยู่ตามพุ่มไม้ริมรั้ว สำหรับเป็นที่พักผู้เข้าโครงการฝึกอบรมทางการเมืองเช่นกัน ส่วนตึกสีขาวห่างออกไปจากตัวปราสาทประมาณกิโลเมตรเศษ ใช้สำหรับทำพิธีแต่งงาน ซึ่งสร้างรายได้ส่วนหนึ่งให้กับศูนย์อบรมนี้ด้วย

ปราสาทนี้ ทางมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ซื้อมาจากเจ้าของเดิม ชื่อ ออกัส คาร์ล โจส (August Carl Joest) ในปี ค.ศ. 1955 เพื่อนำมาสร้างศูนย์การเรียนรู้ทางการเมืองในระบบอบประชาธิปไตยเพื่อชาวคริสเตียน เริ่มแรกเรียกว่า สมาคมเพื่อการศึกษาคริสเตียนเดโมแครต (the Society for Christian-Democratic Education) กระทั่งในปี

คอนราต อาเดนาวร์

1957 มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการให้สถานที่แห่งนี้เป็นสถาบันให้การศึกษาทางการเมือง เรียกว่า The Eichholz Political Academy ซึ่ง Dr.Konrad Adenauer ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี (Chancellor) เยอรมันตะวันตก ขณะนั้น มากกล่าวสุนทรพจน์ โดยมีใจความว่า “เพื่อเป็นที่อยู่ของชุมชนทางวิชาการ มิตรสหายผู้เรียกร้องความยุติธรรมให้กับสังคมใหม่ เพื่อเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่อาจประนีประนอมได้กับ

ผู้ไม่มีจริยธรรม อำนาจแห่งกฎหมายจะต้องมีมาตรฐานทางศีลธรรม
นี่คือจุดยืนทางจริยธรรมของชาวคริสเตียน เพื่อเป็นรากฐานสู่
การเมืองใหม่ และสังคมที่มีระเบียบ”

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองให้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบกับอนาคต
ของประเทศเยอรมันภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง จึงริเริ่มขึ้นจาก
ผู้นำทางการเมืองและประชาชนที่ได้รับชะตากรรมเดียวกันมาอย่างแสน
สาหัส กล่าวคือ

- ไม่มีบรรยากาศประชาธิปไตย ก็ไม่อาจให้ความรู้ทางการเมือง
แก่พลเมืองได้อย่างมีชีวิตชีวา ประชาธิปไตยจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้มี
การให้การศึกษาด้านการเมืองแก่พลเมืองที่ทำให้พวกเขาใช้ชีวิตและ
ยอมรับวิถีการประชาธิปไตยเป็นพันธกิจที่ถาวร

- ไม่ว่าจะมียะอะไรเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองหรือการพัฒนา
ใดๆ สำหรับเยอรมันแล้ว ก็ยังต้องมีภารกิจที่จะให้ความรู้ทางการเมือง
แก่ประชาชนอยู่อย่างต่อเนื่อง ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ เพื่อ
รักษาสังคมที่เคารพในสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

เรื่องหลักๆ ที่จัดอบรมสัมมนาภายในศูนย์แห่งนี้ตั้งแต่แรกเริ่ม
จนถึงปัจจุบัน คือ

1. ประชาธิปไตยสำหรับชาวคริสเตียน ในระบบการเมือง
(Christian Democracy)
2. นโยบายกิจการภายในและสังคม
3. การเมืองท้องถิ่น
4. ความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อส่วนรวมโดยจิตอาสา
5. นโยบายภายในประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
6. ระบบเศรษฐกิจเพื่อสังคม (Social Market Economy)
7. การเมืองระหว่างประเทศ
8. การสื่อสารทางการเมือง

โดยเหตุที่ประชาธิปไตยจะคงอยู่ได้ก็โดยที่พลเมืองต้องสนับสนุนประชาธิปไตย รู้จักหน้าที่ทางสังคม ไม่ละทิ้งสังคม เพื่อความดีงามร่วมกัน ซึ่งประเด็นต่างๆ ของการเรียนรู้ทางการเมืองตามหัวข้อข้างต้น บวกถึงเป้าหมายการให้การศึกษามองเมือง เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ และประวัติศาสตร์การพัฒนาประเทศ การเข้าใจถึงรากฐานความคิด ความเชื่อของการก่อสร้างแนวคิดประชาธิปไตยของชาวคริสเตียน การสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการมีความรู้พอที่จะแสดงออกทางการเมือง

ศูนย์การศึกษาทางการเมืองเพื่อสร้างพลเมืองอย่างต่อเนื่องนี้ เมื่อแรกเริ่มโครงการในปี 1957 มีเยาวชนเข้ารับการฝึกอบรม 47 คน และ 10 ปีให้หลัง ในปี 1966 มีเพิ่มเป็น 23,000 คน สำหรับปัจจุบันนี้ ทางมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ มีโครงการตลอดทุกสัปดาห์ทั้งปี ประมาณ 2,000 งาน ในรูปแบบต่างๆ ทั้งประชุม สัมมนา เสวนา ปฏิบัติการ รวมทั้งทัศนศึกษา สำหรับเยาวชน ผู้ใหญ่ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ตามความเหมาะสม ซึ่งมีผู้เข้าร่วมรวมทุกโครงการแล้วประมาณปีละแสนคน

สำหรับเงินที่ใช้ในการบริหารจัดการศูนย์นี้ มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ได้มาจากพรรคคริสเตียน เดโมแครต (the Christian Democrat Union of Germany - CDU) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณของรัฐ พูด่างๆ มาจากภาษีของประชาชน ซึ่งทุกพรรคการเมืองของเยอรมันได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ และมีมูลนิธิภายใต้การสนับสนุนของพรรค เพื่อทำหน้าที่ให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลาย

สำหรับพรรค CDU นี้เป็นพรรคการเมืองใหญ่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและได้มีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง นับแต่อดีตนายกรัฐมนตรีคอนราต อาเดนาวร์ ก็อยู่ในตำแหน่งติดต่อกัน 3 สมัย

เป็นเวลา 12 ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังจากนั้นไม่นาน ก็มีนายกรัฐมนตรีที่มาจากพรรคนี้อีก 2 คน คือ เฮลเมท โคล (Helmut Kohl) ซึ่งดำรงตำแหน่ง 4 สมัย 16 ปี และคนปัจจุบัน นายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของเยอรมันที่มาจากเยอรมันตะวันออก นางแองเกลา แมร์เคิล (Angela Merkel) ก็ดำรงตำแหน่งก้าวเข้าสู่ สมัยที่ 2 ซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับการสร้าง พลเมืองให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้สังคม เยอรมันได้คนที่มีคุณภาพ เข้าใจระบอบการเมือง และใช้ชีวิตตาม ความคิดและความศรัทธาในระบอบการเมืองประชาธิปไตย จนกระทั่ง กลายเป็นวิถีชีวิตทั้งการคิดและการกระทำ

กรุงบอนน์

อย่างไรก็ดี ควรเข้าใจด้วยว่า แม้เงินที่ได้จะมาจากพรรคการเมือง แต่พรรคการเมืองก็ไม่มีอำนาจครอบงำใดๆ และจะไม่มีสิทธิที่จะทำได้ด้วยข้อห้ามของมุลนิธิ ข้อห้ามของพรรคการเมืองที่รองรับโดยกฎหมายของประเทศ ขณะเดียวกัน การใช้จ่ายเงินทุกบาททุกสตางค์ของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ในกิจกรรมต่างๆ ก็ต้องได้รับการตรวจสอบโดยหน่วยงานของรัฐ ขณะเดียวกัน ยังถูกติดตามและถูกตรวจสอบจากประชาชนเยอรมันอยู่เสมอ ซึ่งผู้เขียนขอเล่าประสบการณ์ที่เคยหนึ่งทำงานอยู่ที่มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ มาหลายปีว่า ในปี 2535 เมื่อเกิดเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมนั้น ประชาชนชาวเยอรมันได้ประท้วงไปที่มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ที่กรุงบอนน์ ให้ความช่วยเหลือโครงการในประเทศไทยเพราะทหารได้ใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุม และเป็นข่าวไปทั่วโลก

ที่เล่ามาอย่างยืดยาวก็เพื่ออยากจะทำให้เห็นและชวนให้คิดว่า สำหรับบ้านเรา คงจะดีไม่น้อยหากจะเริ่มสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างถูกต้องทั้งในการศึกษาใน-นอกระบบ รวมทั้งการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วย ซึ่งต้องมีองค์กรทางสังคมเข้ามาร่วมกันทำหน้าที่ โดยรัฐต้องจัดงบประมาณให้การสนับสนุนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่ร่วมกัน ไม่ใช่ทิ้งภาระไว้ที่โรงเรียนอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้ไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทรงพลังเพียงพอ อีกทั้งยังจะช่วยให้เกิดการคิด การปฏิบัติตน การใช้ชีวิตตามแบบวิถีของประชาธิปไตยได้แผ่ซ่านไปทั่วทุกกลุ่ม ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ทั่วประเทศ ไม่ใช่สอนประชาธิปไตยในโรงเรียนที่ไร ก็เข้าใจว่าเป็นเพียงแต่การเลือกตั้ง คนทั่วไปก็เข้าใจอย่างนั้น ทำให้เราคิดอะไรไม่ได้มากไปกว่าการเลือกตั้ง กับ ยุบสภา

ผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายหลังจากระบอบนาซีที่นำพาประเทศเยอรมันพ่ายแพ้และบอบช้ำจากสงคราม เยอรมันพลิกวิกฤติ

เป็นโอกาส สร้างชาติใหม่ด้วยการสร้างคนใหม่และ
สังคมใหม่ด้วยการจัดการศึกษาใหม่ โดยมีเป้าหมาย
ที่ชัดเจน คือ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีความ
รับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อประเทศชาติ คน
เยอรมันจึงเป็นกำลังที่มีพลังและแข็งแกร่ง มีความ
เป็นพลเมืองเยอรมันใหม่ และเป็นพลโลกในคราวเดียวกัน ภายใต้การ
ปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

* * * *

มนุษย์ไม่มีถิ่นประชาติปไตยในตัวเอง

เวลาย่ำค่ำ วันที่ 11 เมษายน 2553

หลังจากทุกคนเก็บของเข้าที่พักล้างหน้าล้างตาเรียบร้อยแล้วก็เดินชมบริเวณโดยรอบปราสาทไอชโฮลซ์ (Castle of Eichholz) ในยามเย็นก่อนค่ำ อากาศเย็นสบายไม่ถึงกับหนาว บรรยากาศโพล้เพล้เงียบสงบ มีแต่ตัวปราสาท ตั้งเด่นตระหง่านบอกเล่าเรื่องราวแห่งยุคสมัยที่ผ่านความบอบช้ำสู่ความรุ่งเรือง จากปราสาทที่เคยเป็นที่พำนักของครอบครัวผู้มีอันจะกินสู่ศูนย์อบรมวิชาการทางการเมืองเป็นที่ปมพะพะพลเมืองเยอรมันให้เติบโตใหญ่ทางความคิดประชาธิปไตยและมีความกล้าแข็งพอที่จะยืนหยัด เชิดหน้าในสายตาของชาวโลกได้อีกครั้ง

เวลา 17.00 น. ชาวคณะทุกคนพร้อมหน้ากันที่ห้องอาหารในปราสาท ดร.ปีเตอร์ เฮเฟล (Dr.Peter Hefele) เจ้าหน้าที่ระดับสูงของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ผู้ดูแลกิจการด้านทวีปเอเชีย รออยู่แล้วเพื่อต้อนรับ และมีล่ามคนสวย อายุไม่น่าจะเกิน 30 ปี ชื่อ แองเจลิกา ชมิดท์ (Angelika Schmidt) ทำหน้าที่เป็นล่ามแปลระหว่างการประชุมตลอด 10 วันที่อยู่ไนเยอรมัน แต่ก่อนจะรับประทานอาหารค่ำ ดร.ปีเตอร์ ได้กล่าวต้อนรับอย่างเป็นทางการ ด้วยสาระสำคัญของโครงการว่า “ประชาธิปไตย” ทำให้เราซึ่งไม่เคยได้รู้จักกันเลยได้มาพบกันที่นี่ และเชื่อว่าการมาอยู่ในเยอรมันช่วง 10 วันนี้ ทุกคนจะได้ร่วมคิดร่วมแลกเปลี่ยนไม่เพียงระหว่างชาวเอเชียด้วยกัน แต่รวมถึงชาวเยอรมันด้วยหลักที่ทำให้ประชาธิปไตยในเยอรมันเดินไปได้ ก็คือการมีหลักคิด

(จากซ้าย) คุณฐานะหัต พุทธสุวรรณ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน Mrs. Angelika Schmidt (กล่าว) คุณทิพย์พพร ต้นตีสุนทร สถาบันนโยบายศึกษา Dr. Marlies Salazar หัวหน้าคณะผู้ดูแลตลอดการประชุม 10 วัน คุณวีโรจน์ เทีงสาและจากสภาผู้แทนราษฎร และรองเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร คุณคัมภีร์ ดิษฐากร

ทัศนคติ และหลักการปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย ทั้ง 2 สิ่งนี้ต้องสนองตอบต่อกันภายใต้ระบบการศึกษาเพื่อสร้างและพัฒนาพลเมือง โดยการให้การศึกษาทางการเมือง (Political Education) แก่ชาวเยอรมันทุกคนให้ได้มีส่วนร่วมทางการเมือง เมื่อเยอรมันมีความสำเร็จ มีเสถียรภาพ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแล้ว จึงได้จัดให้มีโครงการต่างๆ มากมายทั้งในและต่างประเทศ เพื่อสนับสนุนแนวทางประชาธิปไตยนี้สู่ประชาคมโลกด้วย อาจเรียกได้ว่า แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของเยอรมันนี้ได้ถูกส่งออกจากประเทศเยอรมัน โดยกระบวนการทำงาน การใช้ชีวิตของคนเยอรมันเอง ผ่านสถานทูต องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศระดับรัฐบาล และมูลนิธิทาง

การเมืองของเยอรมันที่ได้รับเงินจากกระทรวงความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ก็อยู่ในข่ายนี้ด้วย

จึงกล่าวได้ว่า การทำงานของมูลนิธิทางการเมืองนั้น ได้ทำหน้าที่ส่งเสริมในการให้ความรู้และความคิดทางการเมือง (Political Education) แก่ประชาชนนอกระบบการศึกษา เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจในระบอบการปกครองและกลไกการปกครองของประเทศ เป็นการเพิ่มทักษะประชาธิปไตยแก่ประชาชนทุกคน ซึ่งทำคู่ไปกับการศึกษาในระบบ ดังนี้ การเมืองและการศึกษา (Politics and Education) จึงตีคู่ไปด้วยกัน

วันที่ 12 เมษายน 2553

ห้องเรียนเช้านี้ คือ เรื่องความเป็นมาในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ของประเทศเยอรมัน เป็นการสนทนากับ

ดร.เวอร์เนอร์ บลูเมนทอล (Dr. Werner Blumenthal) หัวหน้าศูนย์ศึกษา (Head of Education Centres) ของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ซึ่งมีอยู่หลายศูนย์ในประเทศเยอรมัน และมีที่ฮิตตาลีด้วย

ดร.เวอร์เนอร์ ได้แนะนำให้รู้จักปราสาทไอชโฮลซ์ ที่ได้กลายมาเป็นศูนย์ฝึกอบรมการให้การศึกษาทางการเมืองของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ตั้งแต่ปี 1955 ซึ่งมูลนิธิเอง

ปราสาทไอชโฮลซ์ (Castle of Eichholz) ศูนย์กลางการศึกษาทางการเมือง (Political Education Centre) ของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์

มีเจ้าหน้าที่ชาวเยอรมันอยู่ทั่วโลก 550 คน มีสำนักงานใหญ่ 2 แห่ง คือ แห่งแรกที่ เซนต์ ออกุสติน (St. Augustin) ตั้งอยู่ชานกรุงบอนน์ และแห่งที่สอง ตั้งขึ้นภายหลังการรวมประเทศเสรีในปี 1990 อยู่ที่ กรุงเบอร์ลิน (Berlin)

ดร.เวอร์เนอร์ กล่าวว่ เรื่องการสร้างพลเมืองใหม่ของเยอรมัน ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ต้องมี 2 เรื่อง คือ เรื่องการเมือง (Politics) และเรื่องการศึกษา (Education) ความเข้าใจทั้ง 2 เรื่อง ต้องไปพร้อมกันในการสร้างสังคมประชาธิปไตย เรื่องประชาธิปไตยจะได้เข้าใจ ตั้งแต่เด็ก เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (mutual understanding) ทั้งเรื่องการเมืองและการศึกษาทั่วไป เป็นสองคำที่โดยปกติจะเน้นทางการเมือง แต่ต้องไม่ลืมว่าการศึกษา (Education) มีบทบาทเป็นกลาง ที่สำคัญในการทำหน้าที่ให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน สิ่งที่เราพบเห็น ชาวทางโทรทัศน์ ได้ยินทางวิทยุ ล้วนไม่ใช้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

ภาพด้านหลังปราสาทหินสุสานและสนามหญ้าขนาดใหญ่

หรือพัฒนาพลเมือง หากแต่เป็นเพียงการรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเท่านั้น (Political Information)

ดร.เวอร์เนอร์ กล่าวว่า ด้วยเหตุที่ “มนุษย์ไม่ได้มีสิทธิประชาธิปไตยมาตั้งแต่เกิด เขาจึงไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นนักประชาธิปไตย นักประชาธิปไตยจึงต้องถูกสร้างขึ้น” ด้วยวิธีการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) การสร้างการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในประเทศเยอรมันจึงมีประวัติศาสตร์และความเป็นมา โดยมีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการอะไร สังคมเยอรมันที่บอบช้ำจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องตอบโจทย์ที่ต้องการเดินไปสู่เป้าหมาย โดยใช้เครื่องมือสำคัญ คือ

1. ส่งเสริมคุณค่าประชาธิปไตย
2. การให้ข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับสังคมและกฎหมาย
3. ส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางสังคม
4. ให้ความรู้ทางการเมือง ปลุกฝังทัศนคติการวิพากษ์วิจารณ์ และมีความคิดเห็นของตนเอง

เครื่องมือเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อไปสู่เป้าหมายหลัก คือ ผนึกรวมชาติเยอรมันให้เป็นหนึ่งเดียว ถนนทุกสาย การกระทำทุกการกระทำ และทุกความคิด ต้องตระหนักถึงความล้มเหลวจากระบบเผด็จการ และต้องมุ่งสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยมีจุดหมายปลายทางที่การรวมชาติ การมีธงชาติของตนเอง และการได้ร่วมร้องเพลงชาติด้วยกัน การพัฒนาประเทศของเยอรมันด้วยการสร้างระบบการศึกษา เพื่อสร้างคนให้มีความคิดเพื่อส่วนรวมและมีความรับผิดชอบต่อสังคม จึงได้พัฒนาต่อยอดสู่ความสำเร็จตั้งแต่ปี 1960 อันเป็นยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู (Economic Miracle) ภายหลังจากสงครามโลกเพียง 15 ปี และพัฒนาไม่หยุดยั้งทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง จนกระทั่งสามารถรวมประเทศเป็นเอกภาพได้ในปี 1990

ดร.เวอร์เนอร์ กล่าวว่า การให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ในระบอบประชาธิปไตย เป็นอะไรที่ต้องการการเลี้ยงดูให้เติบโตไม่สิ้นสุด เป็นการสร้างระบบการศึกษาใหม่ (Re-education) ที่มองเห็นแต่ด้านบวก (optimistic) การสร้างระบอบประชาธิปไตยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเป็นการเริ่มต้นที่ถูกทางสำหรับชาวเยอรมัน การศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองจึงเป็นการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งมี 2 ด้าน คือ การศึกษาทางการเมืองในระบบโรงเรียน เป็นการป้อนความรู้ระบบโครงสร้างอำนาจทางการเมือง และการศึกษาทางการเมืองนอกระบบ สำหรับทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ให้มีพื้นฐานการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เรื่องแนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองนี้ ผู้นำรัฐบาลและองค์กรต่างๆ จะใช้โอกาสในการพูดเรื่องการสร้างพลเมืองของประเทศเป็นการทั่วไปอยู่เสมอ เพื่อตอกย้ำให้ไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นสาระหลักของการสร้างคนและสร้างชาติ ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้ รัฐบาลจะไม่ทำเองโดยตรงทั้งหมด แต่จะกระจายความรับผิดชอบไปที่องค์กรทางการเมือง อาทิ พรรคการเมือง มูลนิธิทางการเมือง และองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรให้เข้ามาทำงานด้านนี้อย่างเต็มที่ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล สำหรับมูลนิธิทางการเมืองต่างๆ มีฐานะเป็นเอกเทศ ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพรรคการเมือง และดำเนินงานอย่างโปร่งใส มูลนิธิเหล่านี้ได้มีบทบาทในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ให้แก่คนเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ทะเลาะกันอย่างรุนแรง โดยยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของคนส่วนน้อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย

ดร.เวอร์เนอร์ บอกว่า ต้องขอบคุณระบบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ที่ทำให้ทุกวันนี้เยอรมันมีประชาธิปไตยที่

เข้มแข็ง และด้วยคุณค่าของประชาธิปไตยทำให้เรากินอยู่อย่างมีศีลธรรม (Eating with Morality) ประชาธิปไตยสอนให้คนอยู่รอด รู้ว่าจะหากินและอยู่รอดได้อย่างไรโดยที่สังคมอยู่ได้ และเริ่มจัดบ้านเมืองเข้าที่เข้าทาง จัดระบบสวัสดิการเข้าสู่ระบบการเมือง ทำให้คนเยอรมันเข้าใจมากขึ้นว่า ประชาธิปไตยจะให้อะไรกับประชาชน พรรคการเมืองเข้ามาทำหน้าที่อะไร คนที่ทำงานด้านการศึกษาเพื่อพลเมือง ก็จะเชื่อมโยงกับพรรคการเมือง เกิดคำสำคัญที่ว่า “การมีส่วนร่วม” (participation) การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) จึงเกิดจากภายในสังคมเยอรมันเอง ไม่ใช่ นำมาจากภายนอก และด้วยการศึกษาลักษณะนี้ จึงต้องจัดให้มีการศึกษาทางการเมือง (Political Education) ควบไปด้วย

ความสำเร็จของเยอรมันตะวันตกในทศวรรษที่ 1960 โดยเฉพาะความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ (Economic Miracle) ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการวางรากฐานทางสังคมใหม่โดยใช้กระบวนการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) โดยมีการศึกษาทางการเมือง (Political Education) ด้วย

การศึกษาดังกล่าวนี้อาจเป็นวิธีการที่จะทำให้ประชาชนเยอรมันโดยทั่วไปได้กลายเป็นพลเมืองที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นวิธีการสำคัญในการส่งผ่านค่านิยมประชาธิปไตย และทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นว่าตนมีขีดความสามารถที่จะมีส่วนร่วม มีบทบาททางการเมือง และเชื่อในพลังของตน ซึ่งเป็นความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะไม่ให้ระบอบเผด็จการหวนกลับมาอีก

หากเทียบประสบการณ์การศึกษาในระบอบเดิมของเยอรมันนั้น มีลักษณะให้การอบรมสั่งสอนทางการเมืองแก่ประชาชน และถูกระบอบนาซีนำไปใช้ให้ผู้ถูกปกครองมีทัศนคติการมองโลกแบบตามผู้นำ การศึกษาสมัยเก่าจึงเป็นการศึกษาที่ผู้เรียนเป็นผู้รับฟังเพียงฝ่ายเดียว

ส่วนผู้สอนคือผู้ให้ความรู้ความกระจ่างแต่ฝ่ายเดียวเช่นกัน ทำให้ผู้เรียนไม่ได้มีโอกาสบรรลุนิติภาวะทางความคิด ผู้เรียนไม่มีความสามารถในการแยกแยะความขัดแย้งต่างๆ ได้

ที่สำคัญที่สุดสำหรับเป้าหมายของการให้การศึกษามหาวิทยาลัย (Political Education) ก็คือ การสร้างความสามารถของพลเมืองในการวิพากษ์วิจารณ์ อันเป็นการปลดปล่อยอิสรภาพทางความคิดให้กับทุกคน โดยเฉพาะคนด้อยโอกาสทางสังคม เช่น กรรมกร

การให้การศึกษามหาวิทยาลัยจึงมีความชอบธรรมที่จะมุ่งทำให้พลเมืองมีความรู้และมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยวิจักษณ์ญาณ และกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์ไม่ใช่แค่พร้อมที่จะมีส่วนร่วมมิเช่นนั้นอาจกลายเป็นเพียงผู้ตามที่เข้าไปร่วมกับผู้อื่นเท่านั้น

หลักการพื้นฐานสำคัญเพื่อการศึกษามหาวิทยาลัย 3 ประการ ซึ่งมูลนิธิการเมืองและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องยึดถือคือ

1. ห้ามชี้นำทางความคิด การให้การศึกษามหาวิทยาลัยนั้นห้ามผู้สอนไม่ให้ชักนำหรือโน้มน้าวให้เห็นหรือเข้าใจความคิดทางการเมืองเพียงด้านใดด้านหนึ่งว่าถูกต้องที่สุด ซึ่งจะเป็นการครอบงำทางความคิดของผู้เรียน

2. การสอนต้องนำเสนอข้อพิพาท ข้อขัดแย้งด้านจุดยืนต่างๆ ทางวิชาการทางด้านการเมืองตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดข้อถกเถียง เป็นการให้การศึกษามหาวิทยาลัยทางการเมืองต่างๆ เพื่อแสดงจุดยืนที่แตกต่างกัน และแสดงถึงความรับผิดชอบ

3. ห้ามองค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ชี้นำทางความคิดต่อบุคคล ความคิดและความเชื่อทางการเมืองต้องเกิดจากวิจักษณ์ญาณของแต่ละบุคคล ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์กรหรือสถาบันที่ตนสังกัด

สำหรับมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ได้จัดให้มีโครงการให้การศึกษาด้านทางการเมือง (Political Education Program) ตลอดทั้งปี ทุกกลุ่มอาชีพ ทุกเพศ ทุกวัย ถ้ากลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียน ก็จะจัดแคมป์ (Civic Education Camp) โดยส่งจดหมายเชิญตรงไปที่ผู้อำนวยการโรงเรียนให้ส่งนักเรียนเข้าโครงการได้ 2 คน ให้ระบุชื่อมา ทางมูลนิธิก็จะเชิญนักเรียนเข้าด้วยโดยหยุดเรียนได้ ถือเป็นสิทธิพิเศษและนักเรียนที่ผ่านโครงการแล้ว ก็สามารถแนะนำชื่อเพื่อนไว้ที่มูลนิธิ เพื่อที่จะได้รับโอกาสในการเข้าค่ายในครั้งต่อไป ทำให้การให้การศึกษาด้านทางการเมืองนอกระบบแก่เยาวชนประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็วด้วยความร่วมมือจากองค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง รวมถึงองค์กรธุรกิจเอกชนด้วย ก็จะมีการเข้ารับการอบรมทางการเมืองอยู่เสมอ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดเช่นกัน

การให้การศึกษาด้านทางการเมืองลักษณะนี้ จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้พิเศษที่แตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้คนไม่เฉื่อยทางการเมือง ไม่ปล่อยให้การเมืองอยู่ในมือของนักการเมืองแต่เพียงกลุ่มเดียว การเมืองจึงเป็นเรื่องของทั้งปัจเจกบุคคล และเป็นเรื่องส่วนรวมในคราวเดียวกัน

นับว่าเป็นกุศโลบายที่แยบยล ไม่ปล่อยให้ความรับผิดชอบทางการเมืองอยู่ในมือของคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของคนทั้งสังคม

การให้ความรู้ทางการเมือง (Political Education) จึงเป็นการกระตุ้นให้พลเมืองมีสำนึกรับผิดชอบทางสังคม ไม่ใช่แสวงหาแต่ประโยชน์สุขส่วนตนในฐานะปัจเจก โดยไม่ใส่ใจต่อทุกข์-สุขของส่วนรวม

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) จึงเป็นอาณัติทางการเมืองที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญของเยอรมัน (Basic Law)

ประสบการณ์ของเยอรมันบอกเราชัดเจนว่า การศึกษาที่สำคัญยิ่งไม่ได้ได้อยู่แต่ในโรงเรียน หากอยู่ในสังคมใหญ่รอบตัวเรา การศึกษาทางการเมือง (Political Education) แก่พลเรือนนอกโรงเรียนที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง คือส่วนประกอบชิ้นสำคัญของการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย และทำให้เพิ่มจำนวนนักประชาธิปไตยในประเทศเยอรมันไม่สิ้นสุด

เพราะระบอบประชาธิปไตย ต้องการพลเมืองที่เป็นนักประชาธิปไตย

* * * *

ชีวิตพื้น ๆ แบบประชาธิปไตย

13 เมษายน 2553

ความจริงเรื่องที่จั่วหัวไว้ “ชีวิตพื้น ๆ แบบประชาธิปไตย” ของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Democracy as Lifestyle Basic of Education for a Democratic Citizenship) ได้เริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เมื่อวานบาย (12 เมษายน) แล้ว และต่อเนื่องจนถึงวันนี้ทั้งวัน โดยวิทยากรคนเดียวกัน คือ ดร.มิคาเอล ฮอลแลนเดอร์ (Dr. Michael Hollaender) ประวัติส่วนตัวท่านน่าสนใจ บรรพบุรุษเป็นชาวเยอรมัน แต่ไปบุกเบิกสร้างรากฐานที่ฮอลันดา ต่อมาพ่อ-แม่ก็พา ดร.ฮอลแลนเดอร์ กลับมาอยู่เยอรมัน จึงตั้งนามสกุลว่า ฮอลแลนเดอร์ เพื่อให้รู้ประวัติของตระกูล

ดร.มิคาเอล ฮอลแลนเดอร์ เคยทำงานวิจัยให้กับมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ เมื่อครั้งอยู่ที่อินโดนีเซียหลายปี และเคยมาประเมินผลงานของสถาบันฯ เมื่อ 4 ปีที่แล้ว การพบกับผู้เขียนอีกครั้งที่เยอรมันคราวนี้ จึงรู้สึกเหมือนคนคุ้นเคย ปัจจุบันท่านทำงานอยู่ที่มูลนิธิคาร์ล คูเบล (Karl Kuerbel Stiftung)

การเป็นนักเรียนในห้องเรียนกับ ดร.ฮอลแลนเดอร์ ยอมรับว่าหนึ่งวันครั้งนี้ มีการแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันมาก ทั้งการพูด การเขียน เรียกว่า ลูก หนึ่ง ไม่หยุดอยู่กับที่ ไม่มีบรรยากาศเดิมๆ แบบสไลด์ห้องเรียนไทยๆ เป็นการแสดงการมีส่วนร่วมจากการคิดวิเคราะห์ของแต่ละคน ไม่มีประเภทคิดหรือทำตามกันให้การประชุมจบๆ ไปง่ายๆ เพื่อจะได้ออกจากห้องไปเร็วๆ

การตั้งโจทย์การเรียนรู้มีหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการคาดหวังจาก การเรียนครั้งนี้ การจัดการ เทคนิค และวิธีการ เพื่อส่งเนื้อหาสู่กลุ่ม เป้าหมาย โอกาส และข้อจำกัดของการมีส่วนร่วม สุดยอด 10 วิธีเด่น ในการทำงานกลุ่ม และเราจะพิสูจน์ความสำเร็จได้อย่างไร ซึ่งทั้ง 5 เรื่อง นี้ ต้องอยู่ในห้องฝึกอบรมหนึ่งวันครึ่ง

ซึ่งเมื่อแรกดูกำหนดการ ก็รำพึงกับตัวเองว่า สงสัยต้องนั่ง จดแหลกจากการบรรยาย และต้องมีการหลับแน่ๆ แต่ปรากฏว่าทุกหัวข้อ ไม่มีการบรรยาย มีแต่การนำเสนอโจทย์ให้ทำทั้งโดยแต่ละคน และ ทำเป็นกลุ่ม มีการเสนอความคิด ประมวลจากประสบการณ์ของแต่ละคน และผสมผสานกับการทำงานกลุ่ม ทุกคนที่อยู่ในห้องไม่มีใครไม่ได้เป็นผู้แสดงสักคนและทุกๆ ความคิดเห็นที่ทุกคนได้เสนอ ก็ได้ใช้ทั้งวิธีการพูด และใช้เขียนบนกระดาษการ์ดหลากสีส้น และหลายรูปแบบ ทั้งแบบ สีเหลี่ยมและวงกลม ปากกาสารพัดสีมีให้เลือกใช้ไม่ต้องรอแย่งใคร

นอกจากนี้ ก็ยังมีการเล่นละคร (Role Play) เพื่อให้สังเกต และตีความจากที่เห็นและสัมผัสได้จากการแสดง อันนี้น่าสนใจมาก เพราะบ้านเราไม่ได้นำมาใช้ในการประชุมกลุ่มเล็กขนาดไม่เกิน 30 คน เพราะ role play ที่เราเห็นและตีความอาจไม่ใช่เนื้อหาแท้จริง ที่ซ่อนอยู่ เรื่องนี้สอนให้เราเห็นว่า ปรากฏการณ์ที่เห็นอยู่ตรงหน้านั้น มีความจริงที่ต้องหา ประเภทว่า สิ่งที่เห็นด้วยตา ก็ยังไม่ใช่ความจริงแท้ ประชาธิปไตยจึงสอนให้แสวงหาข้อเท็จจริงและการใช้เหตุผลเพื่อให้เกิด การสังเคราะห์ข้อมูลและมีวิจาร์ณญาณพอที่จะกล้าตัดสินใจและคิด ได้ด้วยตนเองโดยไม่ตามผู้อื่น

อีกเรื่องหนึ่งที่ ดร.ฮอแลนเดอร์ ให้ทุกคนเล่นปิดท้ายด้วยการ แบ่งกลุ่ม 2 กลุ่ม ให้ทำงานในหัวข้อ การเรียนจากการสอน และการ เรียนจากการลงมือปฏิบัติ อันไหนดีกว่ากัน ชาวเอเชียซึ่งมักคุ้นกับการ

เรียนหนังสือจากการสอนของคุณครู จึงก้าวทำออกมารวมกลุ่มกันใน สักส่วนเกินครึ่งจากผู้เข้าร่วมโครงการครั้งนี้ 15 คน ส่วนตัวผู้เขียนเอง และคุณฐานทัต พุทธสุวรรณ จากสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เลือกลงอยู่ในกลุ่มหลัง มีการระดมสมองกัน ถกเถียงกันในกลุ่ม ถึงข้อดี ของการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง (Learning by Doing) ว่าดีกว่าการเรียน จากการสอนให้ทำตามครูอย่างไร

เมื่อทั้งสองกลุ่มพร้อมแล้ว ก็ออกมายืนเผชิญหน้ากัน ดร.ฮอแลนเดอร์ อยู่กลาง มีเพื่อนชาวเขมรผู้น่ารัก เป็นคนเฮฮา มีสาระ และคอยเติมเสียงหัวเราะให้เราทุกคนเสมอ ชื่อ โยก บุนนา (Yok Bunna) ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนด้านพุทธศาสนาเพื่อการ พัฒนาในกัมพูชา บอกว่า เขาเห็นด้วยทั้งสองวิธี จึงได้รับเกียรติให้เป็น คนตัดสินอยู่ตรงกลางด้วย

เมื่อแต่ละกลุ่มยืนพร้อมหน้ากันแล้วก็ถึงคราวส่งคนผีปากดี ออกไปเสนอความคิดต่อสู้อีกด้านด้วยเหตุด้วยผล ยืนเถียงกัน ต่างฝ่ายต่าง ส่งคนออกไปช่วยต่อความคิดให้อีกฝ่ายยอมรับ เป็นที่สนุกสนาน ครั้นครบดีมาก

สุดท้าย จึงสรุปร่วมกันว่า การเรียนจากการที่มีครูสอน ก็มีส่วนดี เพราะบางเรื่องต้องมีพื้นฐานความรู้เดิมนำมาก่อน ครูจึงเป็นผู้ป้อนให้ ส่วน การเรียนจากการลงมือทำ ก็จะเป็นการเสริมทักษะให้เกิดความรู้จริง จากตัวผู้เรียน ซึ่งทั้งสองส่วนมีความสำคัญไม่แพ้กัน ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้ ในโอกาสใดจึงจะเหมาะสมกับการเรียนรู้ในแต่ละเรื่อง แต่ที่ดีที่สุดคือ การใช้ทั้งสองวิธีร่วมกัน

เรื่อง “ชีวิตพื้นฐาน แบบประชาธิปไตย” (Democracy as Lifestyle Basic) ดร.ฮอแลนเดอร์ ได้แสดงให้เห็นโดยผ่านการฝึกอบรมครั้งนี้ จึง ทำให้เราเข้าใจด้วยการเรียนรู้กลวิธี (method) ครั้งนี้ว่า ในทุกกิจกรรม ในทุกการงาน ต้องการการร่วมคิด ร่วมถกเถียง ให้ฟังมากๆ แลก

เปลี่ยนมากๆ และได้ร่วมทำ จากการได้แสวงหาข้อเท็จจริง มีความรู้จริง จนสามารถนำไปตัดสินใจได้ด้วย เป็นเรื่องพื้นๆ และเป็นวิถีที่ปฏิบัติกันทั่วไปจนเป็นเรื่องธรรมดาพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตย

ชีวิตพื้นๆ แบบนี้ พอจะสร้างขึ้นในห้องเรียนของเรา ในโรงเรียน บ้านเราและในสังคมไทยเราได้ไหมหนอ?

เรียนกับ ดร.ฮอแลนเดอร์ ไม่มีเอกสารแจก ผู้เขียนก็จดอะไรไม่ได้เลย ทุกวินาทีที่ฟัง คิด พุด เขียน นำเสนอ เพลอแพล็บเดียว หนึ่งวันครึ่ง หมดเวลาแล้ว ผู้เขียนต้องรีบขึ้นที่กตอนกลางคืน เมื่อกลับมาเมืองไทยแล้วได้เขียน e-mail ไปขอความกรุณาให้ ดร.ฮอแลนเดอร์ อธิบายเพิ่มในเรื่องเทคนิคที่ต้องลงในรายละเอียด ซึ่งก็ได้เพิ่มมาอีกมาก

Dr. Michael Hollaender และ Dr. Marlies Salazar ถ่ายภาพร่วมกับผู้ร่วมเดินทางจาก 5 ประเทศ

คำวันที่ 13 เมษายน

ร่วมรับประทานอาหารกับหลานคนแรกของอดีตนายกรัฐมนตรี 3 สมัย และรัฐบุรุษของประเทศเยอรมัน

ตกค่ำ วันนี้มีรายการพิเศษสุด ชาวอาเซียนทั้ง 5 ประเทศ ได้รับเชิญให้ร่วมโต๊ะรับประทานอาหารค่ำกับ ดร.คอนราด อาเดนาวร์ (Dr.Konrad Adenauer) ทายาทคนสำคัญของอดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐบุรุษ คอนราด อาเดนาวร์ ทุกคนรู้สึกตื่นเต้นกับการจัดเลี้ยงครั้งนี้ โดยเฉพาะผู้เขียนเอง ซึ่งเคยทำงานให้กับมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ มานานหลายปีก่อนหน้านี้ อีกทั้งยังเคยเขียนบทความเกี่ยวกับความคิด ชีวิต และการทำงานของท่านอดีตนายกรัฐมนตรีท่านนี้มาหลายตอน เรื่อง “คอนราด อาเดนาวร์ ราลิก” ทำให้ผู้เขียนยิ่งอยากพบและอยากคุยด้วยมากยิ่งขึ้น

ความโชคดีของผู้เขียน คือ การได้รับเกียรติให้ได้ที่นั่งตรงข้ามกับ ดร.อาเดนาวร์ ทำให้มีโอกาสได้นั่งคุย ซักถามได้มากกว่าคนอื่น อีกทั้ง

ทุกคนร่วมโต๊ะรับประทานอาหารค่ำกับ Dr.Konrad Adenauer ผู้เป็นหลานของอดีตนายกรัฐมนตรี และรัฐบุรุษ Konrad Adenauer แห่งประเทศเยอรมัน

ท่านทราบมาก่อนว่าผู้เขียนเคยทำงานกับทางมูลนิธิแห่งนี้ จึงทำให้ท่านให้ความสนใจที่จะสนทนาด้วยเป็นพิเศษ

ดร.คอนราด อาเดนาวร์ (Dr.Konrad Adenauer) นั้น ท่านเป็นหลานปู่คนแรก ได้รับการตั้งชื่อให้เหมือนคุณปู่ อีกทั้งยังเกิดและเติบโตในบ้านของปู่ จึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากปู่โดยตรง ซึ่งปู่เป็นคนดูแลและเข้มงวดมาก ท่านยังเคยถูกลงโทษด้วย

การตีด้วย ปู่ของท่านเป็นคนมีระเบียบวินัยสูง การแต่งกายต้องพิถีพิถันมาก ปู่ให้ความสำคัญกับความขยัน อดทน และเคร่งครัดในศีลธรรม ท่านเดินตามเส้นทางของปู่ในวัยเรียน คือสำเร็จทางด้านกฎหมายระดับปริญญาเอกเช่นเดียวกันแต่ไม่เหมือนกันในทางการเมือง เพราะท่านยึดอาชีพเป็นนักกฎหมาย ได้รับการยกย่องว่าเป็นนายความที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของประเทศเยอรมัน นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ที่ได้รับเกียรติให้ร่วมงานสำคัญๆ ของมูลนิธิและงานระดับชาติอีกด้วย

Dr.Konrad Adenauer (หลานปู่)
นายความผู้มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของเยอรมัน

ระหว่างรับประทานอาหารที่ภัตตาคารหรูหราที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองโคโลญน์ ชื่อ Früh ซึ่งตั้งในปี 1904 นั้น ดร.อาเดนาวร์ กล่าวว่า ท่านมักได้รับเชิญให้ไปงานสำคัญที่เป็นทางการทั้งของมูลนิธิคอนราดฯ และของรัฐบาล และหลายครั้งก็ต้องรับประทานอาหารค่ำด้วยเช่นครั้งนี้ เหมือนเป็นหน้าที่ที่ต้องทำให้กับปู่ ด้วยใบหน้าอึมเิบ ดวงตาสดใส ยิ้มละมัยเป็นมิตร ทำให้ท่านออกจะดูอุดมสมบูรณ์ต่างจากปู่ที่ผอมมาก ท่านพูดต่อว่าปู่ทำงานหนัก อีกทั้งเกิดและเติบโต

ในสมัยสงครามโลกถึง 2 ครั้ง คนเยอรมันในสมัยปู่จึงมีฐานะเดียวกัน คือ จนทั้งประเทศ ทำให้คนเยอรมันในยุคของปู่มีความผอมเหมือนๆ กัน ท่านเป็นหลานคนแรกและใกล้ชิดกับปู่มากที่สุด และภูมิใจในสิ่งที่ปู่สร้างไว้ให้กับคนเยอรมันทุกคน ทุกวันนี้ ลูกหลานผู้สืบสกุล อาเดเนอวัวร์ ไม่มีใครเป็นนักการเมืองเหมือนปู่ แต่ทุกคนสนับสนุนแนวทางการเมืองของปู่ที่วางรากฐานไว้จนทุกวันนี้ หลายคนเป็นทนายความ นักกฎหมาย นักวิชาการ และนักธุรกิจชั้นนำของประเทศเยอรมันทั้งสิ้น

ขณะนั่งคุยอย่างออกรส ผู้เขียนก็อดที่จะนึกเปรียบเทียบที่บ้านเราไม่ได้ ลัทธิคอมมิวนิสต์ ลูกแทนพ่อ ภรรยาแทนสามี จึงมีให้เห็นกันอยู่ทั้งในรัฐสภา และในคณะรัฐมนตรี

การสื่อสารทางการเมือง : พลเมืองมีส่วนร่วมทางการเมือง

14 เมษายน 2553

เช้าวันนี้พักอยู่ที่ปราสาทที่เดิมเพื่อรับฟังการบรรยายเรื่องการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) โดย มร.ราล์ฟ กูเดินซอพ (Mr. Ralf Gündenzopf) หัวหน้าฝ่ายการสื่อสารทางการเมือง (Head of Political Communication) ของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ หัวข้อเรื่องนีถือเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษาทางการเมืองแก่พลเมือง เพื่อให้คนเยอรมันได้รับความรู้ และเทคนิค กลวิธีต่างๆ ที่ใช้ในการสื่อสารทางการเมืองได้เท่าเทียม และเท่าทัน นักการเมือง และเป็นโอกาสเปิดให้คนที่สนใจการเมืองได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงกับพรรคการเมืองอีกด้วย มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ จึงได้มีการจัดฝึกอบรม และบรรจุในโครงการสัมมนาและฝึกอบรม ทุกๆ ปี ไม่ใช่จัดขึ้นเฉพาะเมื่อจะมีการเลือกตั้งเท่านั้น

การสื่อสารทางการเมืองนั้น หัวใจสำคัญคือเนื้อหาสาระที่จะส่งออกไปสู่สาธารณะ เพื่อให้คนสนใจและไม่เบื่อการเมือง ไม่เพียงแต่ต้องการสร้างความนิยมทางการเมืองให้กับนักการเมืองหรือพรรคการเมืองเท่านั้น ดังนั้น ชุดของความรู้ที่จะสื่อสารออกไปจึงควรมีการจัดการให้เป็นระบบและลำดับความสำคัญเพื่อกระตุ้นพลเมืองให้สนใจติดตาม ตื่นตัว และเกาะติดงานการเมืองอย่างต่อเนื่อง ในเบื้องต้น วิทยากรบอกว่า พรรคการเมืองต้องมีความชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ ต้องบอกว่าเป็นใคร และต้องการทำอะไรเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การสื่อสารของนักการเมืองต้องไม่ทำให้พรรคการเมืองเสื่อมความนิยมลงจนกระทั่งทำให้ผู้ลงคะแนนเสียงลังเลที่จะตัดสินใจ การชะลอการตัดสินใจของผู้ลงคะแนนเสียง ก็เป็นเทคนิคอย่างหนึ่ง ซึ่งพรรคการเมืองจะต้องหาทางสื่อสารด้วยการเติมเต็มข้อมูลที่เป็นโยบายชนัระหว่างรอการตัดสินใจ แล้วตามด้วยการเร่งหรือเรียกร้องให้พลเมืองพุ่งความสนใจ และกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง อันเป็นฉากสุดท้ายของการชี้ขาดทางการเมือง โดยให้พลเมืองมีข้อมูลที่ครบถ้วน นอกจากนี้ การสื่อสารทางการเมืองที่ดียังช่วยให้พรรคการเมืองได้รับความสนใจ และสามารถสร้างสมาชิกทางการเมืองหน้าใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายอีกด้วย

การฝึกอบรมเรื่องการสื่อสารทางการเมืองนี้ ถือเป็นหน้าที่ของมูลนิธิทางการเมือง เช่น มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ได้ทำอยู่ เพราะถือเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษาด้านการเมือง (Political Education) เพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ของเยอรมัน

หน่วยงานด้านการสื่อสารทางการเมืองของมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ มีงานหลักๆ ที่ทำ คือ

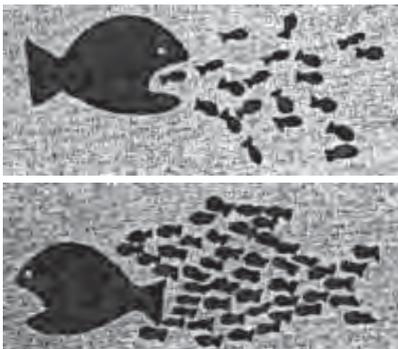
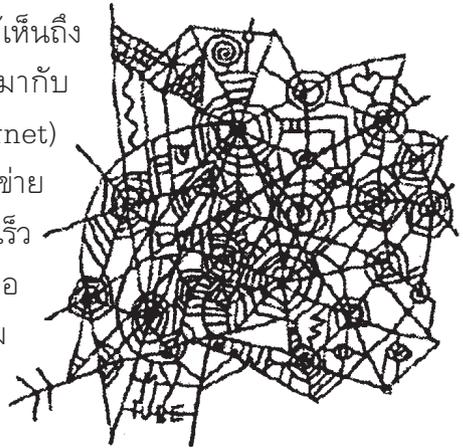
1. การศึกษาวิจัย ซึ่งให้ความสำคัญครอบคลุมทั้งการทำวิจัย การผลิตบทความทางวิชาการ การให้ความเห็นแก่สังคม การติดตามการเลือกตั้ง เพื่อประมวลผลเป็นความรู้สู่สาธารณชน

2. การจัดสัมมนาเพื่อให้ความรู้ด้านเทคนิค และกลวิธีที่จะสื่อสารงานทางการเมืองตั้งแต่ระหว่างบุคคล หรือกับประชาชนทั่วไป เช่น การล็อบบี้ (Lobby) การประชาสัมพันธ์ (Public Relations) และการทำการตลาดทางการเมือง (Political Marketing) เพื่อเจาะกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน

3. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สนใจที่จะเข้าร่วมงาน การเมืองหรือทำงานการเมือง ก็จะมีการสอนการออกแบบเว็บ (web) การเขียนสุนทรพจน์ (speech writing) การพูดในที่สาธารณะ (public speaking) รวมถึงการฝึกอบรมให้กับสื่อ (media training) ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้ผู้สนใจสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาใช้สนับสนุนงาน ด้านการเมืองได้อย่างสร้างสรรค์

ฝ่ายงานด้านการให้ความรู้การสื่อสารทางการเมืองนี้ มีทีมงาน 6 คน เมื่อปี 2009 นั้น มูลนิธิฯ ได้จัดโครงการด้านการสื่อสารทางการเมืองตลอดทั้งปี 90 ครั้ง มีผู้ผ่านการฝึกอบรม 1,500 คน

นอกจากนี้ ผู้บรรยายได้ชี้ให้เห็นถึง พลังการสื่อสารในรูปแบบใหม่ที่มากับ ความเร็วอย่างอินเทอร์เน็ต (Internet) ทุกรูปแบบ ซึ่งส่งเสริมให้เกิดเครือข่าย ทางการเมืองอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว เสมือนหนึ่งเป็นเว็บ (web) หรือ โยแมงมุมที่ทรงพลังจากใยที่ขยุ้ม เป็นกลุ่มเล็กๆ ภายใต้เว็บใหญ่ ทำให้การสื่อสารงานด้านการเมือง

แผ่กระจายไปได้มาก อีกทั้งเมื่อโลก เปลี่ยนไป การรณรงค์ทางการเมือง ก็ต้องปรับตัวจากทัศนคติเดิมที่ว่า ปลาใหญ่กินปลาเล็ก กลับกลายเป็นว่าปัจจุบันนี้ ปลาใหญ่ถูกฝูง ปลาเล็กไล่ต้อนเอา ด้วยเหตุนี้ การสื่อสารทางการเมือง จึงต้อง ให้ความสำคัญกับประชาชนให้มาก

ความน่าเชื่อถือและความชัดเจนของข้อมูลที่พรรคการเมืองสื่อถึงประชาชนจึงต้องคำนึงเป็นพิเศษ มิเช่นนั้นจะถูกประชาชนรวมพลังขับไล่และเสื่อมศรัทธา การสื่อสารจึงเป็นหัวใจเพื่อให้พลเมืองมั่นใจต่อพรรคการเมือง โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นทั่วประเทศ ดังจะเห็นได้ว่าการหาเสียงทางการเมืองที่ผ่านมา พรรคคริสเตียนเดโมแครต (CDU) ได้เน้นไปที่ท้องถิ่น (Going Local) เป็นหลัก เพื่อสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้กับท้องถิ่น และการหาเสียงก็ใช้ระบบเว็บแบบไยแมงมุมผ่านระบบอินเทอร์เน็ตอย่างได้ผล

ความน่าสนใจอย่างหนึ่งสำหรับการเมืองเยอรมันก็คือ คนเยอรมันสามารถสั่งซื้อโปสเตอร์ของพรรคการเมืองผ่านอินเทอร์เน็ตได้ ใครชอบพรรคไหน โปสเตอร์แบบไหน ก็สามารถซื้อหาไปติดเพื่อประกาศตนสนับสนุนพรรคการเมืองหรือนักการเมืองที่ตนชื่นชอบได้ นับว่ามีความทันสมัยก้าวหน้ามาก ซึ่งพรรคไม่จำเป็นต้องออกเงินพิมพ์ และให้หวัคะแนนไปติดตามที่ต่างๆ เหมือนในบ้านเรา

อีกอย่างที่น่าสนใจมากก็คือ การหาเสียงเลือกตั้งที่ผ่านมาั้นประเด็นที่หยิบยกมาหาเสียงนอกจากเรื่องเศรษฐกิจแล้ว ก็มีเรื่องการศึกษา ภาวะโลกร้อน และโลกาภิวัตน์เป็นหลัก จะเห็นได้ว่าเยอรมันให้ความสำคัญกับการศึกษาและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก

สัญลักษณ์ของรัฐไรน์-เวสต์ฟาเลียตอนเหนือ
(North Rhine - Westphalia)

ช่วงบ่าย ย้ายสถานที่ไปที่เมืองดูสเซลดอร์ฟ (Düsseldorf) เมืองหลวงเมืองสวยเลื่องชื่อแห่งรัฐไรน์-เวสต์ฟาเลียตอนเหนือ (North Rhine - Westphalia) อันเป็นรัฐที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปด้านทิศตะวันตก รัฐนี้มีประชากร 18 ล้านคน อาศัยอยู่บนพื้นที่ 34,000 ตารางกิโลเมตร และถือว่า

เป็นรัฐหนึ่งที่มีบทบาทสูงในด้านเศรษฐกิจของยุโรปทีเดียว จึงกลายเป็นรัฐที่มีฐานะนำระดับชาติที่ทรงพลังของประเทศ

การไปเมืองดุสเซลดอร์ฟไม่ผิดหวังเลย มีเสน่ห์สวยงามมาก เป็นเมืองที่มีระเบียบ สะอาด สดชื่น ด้วยตึกงามบ้านช่อง สวนดอกไม้ และสายน้ำใสสะอาด มีสะพานข้ามเป็นระยะ ทำให้มีแต่ความสดชื่นรื่นรมย์เมื่อเดินชมเมือง ผู้คนก็ยิ้มแย้ม มีอัธยาศัย ที่น่าทึ่งมากๆ ก็คือไม่มีตึกสูงๆ เลย มีแต่ตึกเตี้ยๆ ความสูง 2-3 ชั้น ตกแต่งร้านบ้านช่องสวยงามมีรสนิยม และสองข้างทางริมฝั่งคลองก็เรียงรายไปด้วยไม้ใหญ่ยืนต้น สมกับที่เยอรมันเป็นประเทศผู้นำในด้านรักษาสีเขียวและต่อต้านภาวะโลกร้อนด้วย

การมาที่เมืองนี้ นอกจากเขาจัดให้มาเที่ยวเปิดหูเปิดตาแล้ว เขาก็จัดให้เราได้แวะเยี่ยมเยียนสำนักงานมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ที่เมืองนี้ด้วย คณะเราได้รับการต้อนรับอย่างดี มี ซา กาแฟ ขนม นมเนยหลากชนิดสโตร์เยอรมันเต็มไปหมด ทุกคนอึ้งออด และอบอุ่นที่ได้เห็นถึงบรรยากาศและความตั้งใจที่มีให้ ณ สำนักงานนี้มีเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 5 คน นอกจากผู้แทนมูลนิธิ คือ มร.ดาเนียล ชรันซ์ (Mr. Daniel Schranz) แล้ว ก็มีเจ้าหน้าที่วิจัย 1 คน ผู้ช่วยวิจัย 2 คน และเจ้าหน้าที่ด้านธุรการ 1 คน งานของมูลนิธิ จึงเป็นงานด้านวิชาการเป็นส่วนมาก การที่ได้มาเยี่ยมที่นี้ก็เหมือนการจัดเสวนาระหว่างเยอรมันกับคณะเราที่มาจากกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN) ประเด็นที่ซักถามมากก็จะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมูลนิธิทางการเมืองกับพรรคการเมืองว่าจะแยกออกจากกันได้หรือ ซึ่งก็ได้ความกระจ่างชัดตั้งแต่ด้านการเงินที่ไม่ได้ผ่านพรรคการเมือง และตัวบุคคลก็ไม่เกี่ยวข้องกับพรรค เพราะผู้บริหารพรรคการเมือง และนักการเมืองไม่สามารถมีตำแหน่งในมูลนิธิได้ ตัวมูลนิธิ จึงทำหน้าที่เป็นกลไกให้การศึกษามองการเมือง เพื่อพัฒนาพลเมืองให้มีบทบาทร่วมกันใน

การขับเคลื่อนการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้แข็งแกร่งและมีเสถียรภาพ ซึ่งแต่ละปีสำนักงานแห่งนี้จะจัดโครงการและงาน (events) ต่างๆ ประมาณ 100 โครงการ และจะมีผู้เข้าร่วมโครงการประมาณ 8,000 คน ตลอดทั้งปี

ถ่ายภาพหมู่ที่หน้าสำนักงาน Konrad Adenauer Stiftung ที่เมืองดุสเซิลดอร์ฟ (Düsseldorf)

* * * *

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ต้องไม่ใช้วิธีเผชิญหน้าทางการเมือง

วันที่ 15 เมษายน 2553

เขานี้ ไปที่สำนักงานใหญ่มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ตั้งอยู่ที่
ซานกรุงบอนน์ เขาจัดให้คณะเราเสวนาร่วมกับ ศ.ดร.แกร์ด ลังกูต
(Prof. Dr. Gerd Langguth) นักวิชาการผู้มีชื่อเสียงด้านรัฐศาสตร์
ท่านผู้นี้เคยมาประเทศไทยหลายครั้ง ทั้งยังเคยพบปะสนทนาประเด็น
การเมืองกับ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช และผู้เขียนเมื่อหลายปีมาแล้ว
ท่านยังถามถึงบทบาทของสถาบันนโยบายศึกษาในสถานการณ์ปัจจุบันด้วย
ซึ่งผู้ร่วมสนทนาทุกคนให้ความเป็นห่วงสถานการณ์ที่กรุงเทพฯ มาก

ดร.ลังกูต บอกว่า ประเทศเยอรมันพบกับความสำคัญของ
ประชาธิปไตยภายหลังความสูญเสียจากสงครามโลก และจากความ
แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างระบบของ 2 ประเทศ คือ เยอรมัน
ตะวันตก และเยอรมันตะวันออก วิกฤติของชาวเยอรมันที่ถูกแยก
ประเทศและเกิดความคิดแยกตัวโดยสิ้นเชิงทำให้เกิดโอกาสในการสร้าง
ประชาธิปไตยให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น การสร้างระบอบประชาธิปไตยใน
เยอรมันตะวันออกที่เคยปกครองในระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์นั้น
มีค่าใช้จ่ายสูงมากเพื่อเปลี่ยนวิถีคิด และวิถีชีวิตของคนเข้าสู่ระบอบใหม่
ที่แตกต่างไปจากเดิม ชาวเยอรมันตะวันออกมี 16 ล้านคน มีความคิด
ทางการเมืองที่ต่างไปจากฝั่งตะวันตกที่เป็นประชาธิปไตย แต่ชาวเยอรมัน
ตะวันออกก็เห็นด้วยกับแนวคิดประชาธิปไตยในสัดส่วนที่เกินครึ่งถึง
60%

ปัจจุบัน เยอรมันมีปัญหาหลายอย่างในรัฐบาลที่เป็นรัฐบาลผสม ซึ่งมักถูกเรียกร้องให้ทำอะไรเร็ว ต้องทำโน่น ทำนี้ แต่รัฐบาลผสมก็มักจะทำไม่ได้ ต้องฟังหลายพรรค ลักษณะนี้สังคมจึงต้องการผู้นำที่มีลักษณะการเจรจาดีกว่าที่จะกดดันให้รัฐบาลต้องทำตามกระแสสังคม

กรณีศึกษาที่สำคัญสำหรับเยอรมัน ก็คือ การรวมประเทศ (Reunification) ทั้งตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง จำเป็นต้องใช้วิธีการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องมีกระบวนการเฉพาะสำหรับคนจากฝั่งตะวันออกเพื่อให้รู้บทบาทของพลเมือง พรรคการเมือง และเรียนรู้ประชาธิปไตยด้วยการปฏิบัติให้คุ้นชินกับชีวิตประจำวัน พรรคการเมืองจากเยอรมันตะวันตกจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในฝั่งเยอรมันตะวันออก เพื่อสนับสนุนให้มีหลายความคิดจากที่อยู่ภายใต้ระบบพรรคเดียวในอดีต คนเยอรมันตะวันตกก็ต้องใช้ความอดทน เปิดใจกว้าง เพื่อเปิดโอกาสให้คนที่ต่างจากตนได้เข้ามามีพื้นที่ทางสังคมของประเทศใหม่ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม การรวมประเทศของเยอรมันเป็นจริงได้เพราะการมีกฎหมายพื้นฐาน (Basic Law) หรือ รัฐธรรมนูญ ซึ่งเขียนโดยเยอรมันตะวันตกภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ได้มีเป้าหมายชัดเจนที่การรวมประเทศไว้ด้วย รัฐธรรมนูญที่เขียนจากฝั่งเยอรมันตะวันตกได้แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อชาวเยอรมันทั้งหมด ซึ่งปรากฏอยู่ในบทปรารภหน้าแรก เมื่อคนเยอรมันตะวันออกที่หลังไหลเข้ามายังเยอรมันตะวันตกก่อนการรวมประเทศ เขาจึงบอกว่าเขาเป็นคนเยอรมันเช่นกัน กฎหมายจึงต้องปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างดีและเท่าเทียม รัฐธรรมนูญของเยอรมันจึงมีบทบาทสำคัญและสามารถนำไปปฏิบัติได้ อีกทั้งยังใช้ได้ดีตราบจนปัจจุบัน และมีการแก้ไขเพียงเล็กน้อยเท่านั้นภายหลังการรวมประเทศแล้ว

ดร.ลึงกูต ยังวิเคราะห์แนวโน้มของคนในสังคมให้เห็นว่า คนใน

อนาคตจะมีความเป็นปัจเจกสูง (Singularization / Individualization) ขณะเดียวกันก็มีความหลากหลายในการใช้ชีวิต (Pluralization of Life Style) คนจะเป็นสมาชิกโบสถ์กันมากขึ้น ขณะที่จะเป็นสมาชิกสหภาพ (Union) น้อยลง คนจะขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (Disolidarity) ท่านว่าเป็นแนวโน้มของโลก คนสมัยใหม่จะไม่ทำอะไรที่ยาวนาน จะคิดจะทำอะไรที่หลากหลายในช่วงสั้นๆ

ดร.ล้งกุต ยังให้ข้อคิดอีกว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมต้องไม่ใช่วิธีการเผชิญหน้า (Confront) ทางการเมือง แต่ต้องพยายามหาหนทางเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้วยการพูดคุย ถกเถียงเปิดใจด้วยเหตุผลในทุกที่ และทุกวาระทางสังคม การตัดสินใจทางการเมืองก็ใช้วิธีเดียวกันนี้ และก็มักจะเกิดจากวงกาแพฟของเหล่าผู้แทนหรือนักการเมือง ซึ่งอาจพูดได้ว่าวิธีการจับน้ำชา-กาแพฟ ค่อยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนั้น ก่อให้เกิดความคิดและฟังความกันมากขึ้น และพบทางออกใหม่ๆ ด้วยกันโดยไม่ต้องทะเลาะกัน ซึ่งวิธีการนี้เขานำมาใช้ในวงเสวนา เรียกว่า สภากาแพฟ (world café) นั่นเอง

เมื่อคุยกันมากขึ้นวันนี้ ทำให้ผู้เขียนซึ่งเครียดจากเหตุการณ์เลือดแดงในเชียงใหม่ ก็เริ่มคลายกังวล และเริ่มจะเคลิ้มตาม ดร.ล้งกุต ว่า กระบวนการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองแบบเยอรมัน น่าจะนำมาใช้ในบ้านเราได้ดีไม่แพ้กัน อีกทั้ง การเสวนาแบบสภากาแพฟก็น่าจะมาเติมเต็มให้คนคิด-คุยด้วยกัน ได้รู้จักที่จะฟังกัน ด้วยใจที่เปิดกว้างมากขึ้น การชวนกันทะเลาะและสร้างวิวาทะทางการเมือง ก็น่าจะน้อยลงไปด้วย

คุณวีโรจน์ เห่งสาและ กับวิทยาการ
ที่สำนักงานกลางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

กิจกรรม ณ สำนักงานกลางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

ตก پای เราไปเยี่ยมชมสำนักงานกลางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Federal Agency for Civic Education) ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ ตั้งอยู่ในใจกลางกรุงบอนน์ หน่วยงานนี้เป็นหน่วยงานกลางที่บริหารจัดการ กิจกรรม วิจัย บทความ และสิ่งพิมพ์ เพื่อช่วยให้คนได้เข้าใจสังคม การเมือง ตั้งแต่เด็กไปจนโต ผลงานที่ผลิตออกมาจึงมีตั้งแต่การ์ตูนสำหรับเด็กเล็กอนุบาล จนกระทั่งเรื่องนิทานเด็กโต เกมล์ แผ่นพับ สติกเกอร์ การทัศนศึกษา ไปจนถึงผลิตบทความ งานวิจัย สิ่งพิมพ์ สำหรับนักศึกษา และประชาชนทั่วไป งานของหน่วยงานนี้จึงออกมา มีสื่อสั้น น่ารัก และยังมีการเผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ที่เรียกว่า สื่อความรู้ทางการเมือง (political knowledge online) ด้วย แรกเริ่ม หน่วยงานนี้ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 1952 ในชื่อ สำนักงานสหภาพรัฐเพื่อ บริการครัวเรือน (Federal Agency for Home Land Services)

Card เพื่อการเรียนรู้ทางการเมือง นับตั้งแต่ปี 1949 - ปัจจุบัน

ตัวอย่าง Card 3 กล้อง ขนาดพกพาเพื่อช่วยการเรียนรู้ทั้งด้านประวัติศาสตร์ การเมือง สังคม และสร้างจิตสำนึกพลเมือง

ต่อมาในปี 1963 จึงเปลี่ยนชื่อเป็นชื่อที่ใช้ในปัจจุบัน และในปี 2000 ภายหลังการรวมประเทศจึงได้มีการตั้งสาขาขึ้นที่กรุงเบอร์ลินด้วย หน่วยงานนี้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย มีสำนักงานใหญ่แห่งแรกที่กรุงบอนน์ และแห่งที่สองที่กรุงเบอร์ลิน บทบาทหน้าที่สำคัญ คือ การส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในประเด็นทางการเมือง การสร้างความเข้มแข็งในสำนักประชาธิปไตย และกระตุ้นให้คนมีความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

กฎหมายพื้นฐานฉบับพหุภาษา

ด้วยบทบาทดังกล่าว หน่วยงานนี้จึงทำงานในทุกรูปแบบที่จะเข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย ตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงกลุ่มคนทำงานเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีตั้งแต่ระดับพื้นฐานว่า พหุสังคม ย่อมมีความแตกต่างหลากหลาย ความคิด ความอดทน อดกลั้นในจิตใจ เพื่อยอมรับและเปิดใจกว้าง จึงเป็นการฝึกฝนให้เกิดนักประชาธิปไตยเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมคิด วิพากษ์วิจารณ์ และร่วมกำหนด ในฐานะผู้เล่นที่กระตือรือร้นในระบบการเมืองประชาธิปไตย ซึ่งหน่วยงานนี้จะต้องเตรียมการจัดหากระบวนการเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม ที่สอดคล้องไปกับประวัติศาสตร์สังคมของเยอรมันด้วย

ในรอบ 60 ปี ที่ได้ก่อตั้งหน่วยงานนี้ขึ้นมา ประเด็นหัวข้อที่ใช้ในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจทางการเมืองหลักๆ ตามช่วงระยะเวลา คือ

1. ทศวรรษที่ 1950-1960 : การสร้างความเข้าใจให้คุ้นเคยกับระบอบประชาธิปไตย เป็นสาระหลัก ควบคู่ไปกับการตรวจสอบ เปรียบเทียบให้เห็นชัดกับระบอบคอมมิวนิสต์ และระบอบเผด็จการ

2. ทศวรรษที่ 1970-1980 : ขบวนการสันติภาพ และสิ่งแวดล้อม การก่อการร้าย การพัฒนากรอบวิธีคิดใหม่ กับโลกตะวันตก

3. ทศวรรษที่ 1990: การเปลี่ยนผ่านยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก การรวมประเทศเยอรมันให้เป็นหนึ่งเดียว (German Reunification) และการบูรณาการยุโรปให้มีเอกภาพ (European Integration)

4. นับตั้งแต่ปี 2000 เป็นต้นมา ประเด็นสำคัญจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาสำคัญๆ ของระบอบประชาธิปไตย การจัดเสวนาเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม โลกาภิวัตน์ การจัดสวัสดิการสังคม และการมีส่วนร่วมของพลเมือง

ปัจจุบันนี้ หน่วยงานดังกล่าวได้ขยายงานออกไปนอกปริมณฑลของประเทศเยอรมันอีกด้วย โดยมีการจัดโครงการ เครือข่ายการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของยุโรป (Networking European Citizenship Education - NECE) เพื่อเชื่อมโยงองค์กรหน่วยงานที่ทำงานด้านการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองจากทุกประเทศในยุโรปให้ทำงานร่วมกันอย่างมีเอกภาพ เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในประชาคมยุโรปให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยมีลักษณะการทำงานที่ร่วมกับทั้งหน่วยงานของรัฐและกับองค์กรทางสังคมที่ไม่แสวงกำไร ซึ่งได้จัดงานกิจกรรมต่างๆ ตลอดทั้งปี ถึง 200 โครงการ

ในปีที่ผ่านมา เยอรมันได้ฉลองครบรอบ 60 ปีประชาธิปไตย ซึ่งเป็น 60 ปี ที่ก่อตั้งสำนักงานกลางแห่งนี้ด้วย จึงนับเป็นความสำเร็จของหน่วยงานนี้โดยตรง อีกทั้งเป็นความสำเร็จของชาวเยอรมันทั้งหมด โดยเฉพาะการเฉลิมฉลองครบ 20 ปีแห่งการรวมประเทศได้สำเร็จอีกด้วย

สันติภาพโดยปราศจากเสรีภาพ ก็หาใช่สันติภาพไม่

วันที่ 16 เมษายน 2553

ตามกำหนดการเข้าวันนี้ต้องเป็นการประเมินผลการทำงานร่วมกัน แต่ผู้เขียนได้ขอให้จัดไปเยี่ยมบ้านรัฐบุรุษและอดีตนายกรัฐมนตรี คอนราด อาเดนาัวร์ วันนี้จึงยกเลิกการประเมินงาน ด้วยผู้เขียนเข้าใจว่า คณะของเราทำงานแข่งขัน ไม่มีการโต้วาที ทุกวันก็ไปตามกำหนดเวลา และมีวินัยดีเยี่ยม

ขณะเดินทางไปบ้านและพิพิธภัณฑ์คอนราด อาเดนาัวร์ พวกเราก็ได้รับแจ้งว่าช่วงบ่ายจะต้องเดินทางไปกรุงเบอร์ลินด้วยรถไฟ ซึ่งกำหนดการเดิมต้องไปโดยเครื่องบิน ทั้งนี้เนื่องจากมีภูเขาไฟระเบิดที่ไอร์แลนด์ และมีฝุ่นหมอกควันกระจายบนชั้นอากาศ ทำให้สถานการณ์การบินของเยอรมันยกเลิกการบินทุกเส้นทาง ทุกคนมองหน้ากันเล็กน้อยว่าจะเอาอย่างไรดี แต่ผู้เขียนเห็นว่าดี เป็นการประหยัดและจะได้ใช้เวลาชมบ้านเมืองสองข้างทางให้อิ่มใจตั้งแต่กรุงบอนน์ขึ้นกรุงเบอร์ลิน

ขณะที่เราเดินทางออกจากปราสาท มาถึงสถานที่เยี่ยมชมประมาณ 10 นาฬิกา ได้เวลาเยี่ยมชมบ้านหลังน้อยบนเนินเขาสูง เขาเปิดให้เข้าไปชมในตัวบ้านด้วย เห็นการจัดห้องหับน่าอยู่ แต่ละห้องขนาดเล็กๆ เอาประโยชน์ใช้สอยเต็มที่ แต่ตกแต่งสวยเรียบง่ายมีรสนิยม รอบบ้านโอบล้อมด้วยสวนดอกไม้หลายชนิดผลิดอกหลากสีสวยงามและสดชื่นจริงๆ สวนข้างบ้านมีรูปปั้นใหญ่เท่าตัวจริงของประธานาธิบดีเดอ โกล แห่งประเทศฝรั่งเศส ยืนเคียงข้างนายกรัฐมนตรีคอนราด อาเดนาัวร์

ซึ่งเป็นมิตรยามยากของเยอรมันหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้านหน้าของบ้านหันเข้าหาโบสถ์ มีหอนาฬิกาขนาดใหญ่ เห็นนาฬิกาชัดเจน คอยตีบอกเวลาทุกชั่วโมง ผู้เขียนจึงมีมโนภาพแจ่มชัดว่า โดยตัวท่านเคร่งครัดในศาสนายิ่ง ท่านมีคำกล่าวในหลายวาระเกี่ยวกับศีลธรรม และจริยธรรม มีคำกล่าวหนึ่งที่ว่า **“ชาวคริสต์เป็นผู้เคร่งครัดในศาสนาสมควรอย่างยิ่งที่จะเข้ามาทำงานการเมือง”** นี่แสดงให้เห็นว่า การเป็นนักการเมืองนั้น ต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรม ห่างจากตัวบ้านประมาณ 10 ก้าว มีทางเดินเล็กๆ สองข้างเต็มไปด้วยไม้ดอกสวยงาม ก็จะพบห้องรับรองแขกพิเศษ สำหรับผู้นำต่างประเทศและนักการเมืองที่สนิท ตัวห้องมีลักษณะครึ่งวงกลมหันหน้าไปทางโบสถ์ซึ่งอยู่ถัดไป

อีกอิริยาบถขณะทำสวนดอกไม้

ด้านล่าง เห็นตัวเมืองสวยงามมาก ผู้เขียนอดทึ่งและชื่นชมความเป็นคนมีรสนิยม แต่สมถะ เรียบง่าย ห้องนอน เตี้ยนอนเล็กพอใช้งาน ไม่ใช่ห้องใหญ่โตโอ้อวดอย่างใด มักคุเทศก์เล่าว่า ท่านรัฐบุรุษเดินจากถนนขึ้นมาบนบ้านที่อยู่บนเขานี้ ทุกวันจนถึงเกือบจะสุดท้ายของชีวิต ทั้งที่มีถนนและใช้รถขับขึ้นมาได้ แม้ท่านจะเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่สักปานใด แต่ท่านก็ใช้ชีวิตสมถะ

ดังคำที่ว่า อะไรที่เรียบง่าย นั่นคือความยิ่งใหญ่ ส่วนงานอดิเรกของท่านนั้น ชอบการทำสวนและปลูกดอกไม้เป็นที่สุด

คอนราต อาเดนาัวร์ ใช้ชีวิตในบ้านหลังนี้มากกว่า 3 ทศวรรษ ท่านเสียชีวิตเมื่ออายุ 91 ปี ในวันที่ 19 เมษายน 1967 ทายาทซึ่งเป็นลูกชายและลูกสาวทั้ง 7 คน อุทิศบ้านหลังนี้ให้รัฐบาล ซึ่งต่อมาได้เป็นพิพิธภัณฑ์ และ

อาคารทันสมัย ด้านล่าง และตึกบ้านที่ตั้งอยู่บนเนินเขา
รัฐบาลเข้ามาจัดทำพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการมีชีวิตทันสมัยอันถาวร

ด้านหน้าที่ติดถนนก็ได้สร้างที่ทำงานมูลนิธิ และพิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมผลงาน เครื่องใช้ส่วนตัว เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่ได้รับจากประเทศต่างๆ หนังสือ บันทึกส่วนตัว ไปสการ์ด ภาพถ่ายวัยเยาว์จนถึงเมื่อเป็นผู้นำประเทศ พิพิธภัณฑ์จึงเป็น 2 ส่วน คือ ที่ทำการและที่เป็นตึกบ้านตั้งอยู่บนเนินเขา ส่วนที่ทำการอาคารทันสมัย นั้นอยู่ด้านล่างติดถนนใหญ่ ซึ่งรัฐบาลเข้ามาจัดทำพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการมีชีวิตทันสมัยอันถาวร เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่เนักการเมืองผู้โดดเด่นของประเทศ

ผู้เขียนสังเกตเห็นว่าผู้ที่มาเยี่ยมชมล้วนเป็นคนหนุ่มสาวโดยมาเป็นหมู่คณะ การขอเยี่ยมชมแต่ละครั้งต้องจองคิว และไม่สามารถรับได้จำนวนมาก อย่างมากที่สุดก็ประมาณครั้งละไม่เกิน 15 คน ส่วนคณะของผู้เขียนได้รับคิวแทรกกะทันหันจึงค่อนข้างจะเบียดกับคณะที่เขานัดมาก่อน ที่นี้มีคนมาขอเยี่ยมชมไม่ขาดสาย การเดินทางก็สะดวกสบาย

คอนราต อาเดนาัวร์กับครอบครัวอันอบอุ่น

บ้านของท่านรัฐบุรุษหลังนี้ยังคงเก็บสภาพทุกอย่างไว้เหมือนเดิม เสมือนหนึ่งมีคนอยู่

คอนราต อาเดนาัวร์ มีชีวิตอยู่ในช่วงสงครามโลก และภายหลังสงครามมีบทบาทกอบกู้เยอรมันให้กลับมามีเสถียรภาพทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก และทำให้เยอรมันมี เสรีภาพและสันติภาพอย่างยาวนาน และยั่งยืน ดังคำกล่าวของเขาในปี 1952 ที่ว่า **“สันติภาพและเสรีภาพ 2 สิ่งนี้ คือรากฐานของการดำรงอยู่ ของมนุษย์ หากปราศจากทั้งสันติภาพและเสรีภาพ ชาติทั้งหลายก็ไม่ อาจพัฒนา อีกทั้งมนุษย์ชาติก็ไม่อาจมีความสุข และสันติภาพสำหรับคนๆ เดียว ย่อมเป็นไปไม่ได้ หากปราศจากสันติสุขเพื่อ หมู่ชนทั้งหลาย แน่แน่นอนว่าสันติภาพโดยปราศจากเสรีภาพ ก็หาใช่ สันติภาพไม่”**

และสำหรับชาวเยอรมันแล้ว การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เป็นเรื่อง จำเป็น เพื่อที่ชาวเยอรมันทั้งมวลจะได้เรียนรู้ความผิดพลาดในอดีต และสามารถยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างเข้าใจ โดยเฉพาะการเป็นผู้ก่อ

สงครามโลกที่ทำให้เกิดความสูญเสียชีวิตแก่มนุษยชาติอย่างใหญ่หลวง ดังคำกล่าวของเขาที่ตีพิมพ์ไว้ในแผ่นพับของมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ว่า “เราจำเป็นต้องรู้เกี่ยวกับอดีต อีกทั้ง เรายังจำเป็นที่จะต้องสะท้อนเรื่องราวของอดีตอีกด้วย หากว่าเราต้องการสร้างอนาคตให้ดีและตลอดไป”

การที่ลูกๆ ทั้ง 7 คน ของท่านได้อุทิศบ้านหลังนี้ให้แก่รัฐบาลจึงไม่ใช่เป็นเพียงเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้มีส่วนร่วมรำลึกถึงความทุกข์ทรมานเพื่อชาติของเขาเท่านั้น หากแต่บ้านหลังนี้ยังเป็นชุมทรัพย์ทางประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตชีวา และพร้อมเปิดประตูต้อนรับให้ผู้คนได้เข้ามาสัมผัสอดีตซึ่งได้สะท้อนเรื่องราวอันเป็นรอยต่อทางประวัติศาสตร์ของชาติเยอรมัน คนเยอรมันได้เรียนรู้ผ่านเรื่องราวของประเทศในยามที่แผ่นดินเยอรมันไร้เสรีภาพ และแสวงหาสันติภาพ กระทั่งสู่เสรีภาพ ณ ที่แห่งนี้ซึ่งรัฐบาลเยอรมันให้การสนับสนุน

เสร็จจากการเยี่ยมชม คณะของเราได้ไปรับประทานอาหารกลางวัน ที่ภัตตาคารจีน ซึ่งตั้งอยู่ในตัวเมืองฝั่งตรงข้าม มองไปแล้วคนไทยล้วนตื่นเต้น เพราะเป็นร้านอาหารไทย เขียนว่า “Thai Massage” เราคนไทยทั้ง 3 คน จึงเข้าไปเคาะประตูทักทายด้วยความดีใจซึ่งกันและกัน

รับประทานอาหารเสร็จ คณะของเราที่ไปที่สถานีรถไฟ นับว่าโชคดี ที่ทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิ ได้ซื้อตั๋วไว้ได้ครบทุกคน เพราะเวลานี้สนามบินปิดหมด ทุกคนต้องพึ่งรถไฟอย่างเดียว ต้องพยายามช่วยตัวเองจนสุดความสามารถ รถไฟก็เต็มแน่นทุกขบวน เรียกว่าโชคดีอีกชั้นที่คณะของเราได้ที่นั่งครบทุกคน เพราะคนอื่นๆ ที่เห็นก็นั่งเบียดเสียดกันบนทางเดินไปจนถึงหน้าห้องน้ำ นับว่าโกลาหลมาก เพราะเป็นวันศุกร์ที่ทุกคนต้องเดินทางออกจากกรุงบอนน์เพื่อกลับบ้าน บางครั้งที่ขบวนรถไฟหยุดให้คนขึ้น-ลง รถก็จะหยุดอยู่สักพักเป็นระยะๆ อันเนื่องจากบรรทุกคนมากเกินไป รถจึงออกตัวได้ช้า ผู้เขียนนั่งชมวิวทิวทัศน์สองข้างทางอย่างเพลิดเพลิน กว่าที่จะถึงกรุงเบอร์ลินก็ประมาณ

5 โมงเย็น ใช้เวลาเดินทางประมาณ 5 ชั่วโมงเศษ แล้วไปขึ้นรถที่เตรียมไว้ไปส่งที่พักที่โรงแรมเบอร์ลิน (Hotel Berlin)

วันที่ 17-18 เมษายน 2553

ตรงกับวันเสาร์-อาทิตย์ ทางมูลนิธิฯ ได้จัดทัวร์ชมกรุงเบอร์ลินเป็นหลัก โดยครึ่งเช้าวันเสาร์ พวกเราไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สตาสี (Stasi) ซึ่งเป็นหน่วยสืบราชการลับของเยอรมันตะวันออก ที่นี่ได้สัมผัสถึงความโหดร้ายของสังคมนีซาดิครัทธาและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ที่ทำการของ Stasi เป็นตึกใหญ่ขนาด 3 ชั้น โดยตัวตึกมีความกว้างออกไปทั้งสองด้าน ซึ่งมีทั้งห้องนอนของเจ้าหน้าที่ระดับสูง ห้องประชุม ห้องทำงานอยู่ติดกับห้องนอน เหมือนเป็นห้องชุด ลักษณะอุปกรณ์เครื่องใช้ก็เรียบง่าย เน้นประหยัด มีหลายห้องแสดงถึงการติดตามสอดแนมเพื่อกำจัดฝ่ายที่คิดว่าอยู่ในชั่วตรงข้ามกับรัฐ ที่เห็นก็มีตั้งแต่กล้องถ่ายรูปจะฝังซ่อนไว้ตามต้นไม้ที่เจาะเป็นโพรงเพื่ออำพราง ขอนไม้ข้างทางก็มีกล้องและสัญญาณจับความเคลื่อนไหว แม้แต่รถยนต์ก็จะมีกล้องซ่อนไว้ที่ประตูรถ เวลาวิ่งผ่านไปมาตามที่ต่างๆ ก็จะถ่ายรูปคนที่ต้องสงสัยเก็บไว้หมด บุคคลที่ปรากฏอยู่ในรูปที่ถ่ายเก็บไว้ก็จะถูกตำรวจลับ Stasi จับขึ้นรถที่มีห้องขังเล็กๆ อยู่ในตัว และยากที่จะมีชีวิตรอดกลับมา หรือไม่ก็มีจดหมายเชิญตัวไปพบ หากหลงไปพบก็จะไม่ได้กลับมา เพราะฉะนั้นสังคมนีซาดิครัทธาหวาดระแวงแบบนี้ คนก็จะหายบ่อย และหายไปอย่างไร้ร่องรอย สร้างความหวาดกลัวให้กับชาวเยอรมันตะวันออกมาก

มูลนิธิคอนราด อาเดนาัวร์ จึงมีโครงการในเบอร์ลินตะวันออกเป็นการเฉพาะมากมายหลายโครงการ เพราะคนที่นี่ถูกลบหลุมฝังโดยระบบสังคมนิยมเผด็จการ อีกทั้งยังมีโครงการศึกษาวิจัยทั้งด้าน

วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมอย่างมากอีกด้วย เพราะมีความจำเป็นต้องปฏิสังขรณ์ ปรับปรุง บ้านเมือง พัฒนาความเป็นอยู่ให้มีคุณภาพ

ช่วงบ่าย ไปสำนักงานใหญ่มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ประจำกรุงเบอร์ลิน คณะของเราเดินจากโรงแรมที่พัก ใช้เวลาประมาณ 15 นาที เมื่อเดินทางมาถึงตึกที่ทำการ ก็มีโปสเตอร์ขนาดใหญ่เป็นภาพของอดีตนายกรัฐมนตรีเฮลมุท โคล (Helmut Kohl) จากพรรคคริสเตียนเดโมแครต เพื่อฉลองอายุ 80 ปี ความสำคัญของท่านผู้นี้คือ ท่านเป็นผู้นำประเทศพรรคเดียวกับอดีตนายกรัฐมนตรีคอนราด อาเดนาวร์ และอยู่ในตำแหน่งติดต่อกัน 4 สมัย คือ 16 ปี ซึ่งยาวนานกว่า และเป็นบุคคลที่สานต่อภารกิจการรวมประเทศและการสร้างประชาคมยุโรปมาอย่างต่อเนื่อง กระทั่งสามารถประกาศใช้เงินสกุลยูโรเดียวกันได้ การที่เยอรมันตะวันตกและตะวันออกสามารถรวมกันได้ เป็นปีกแผ่นอีกครั้งหนึ่งในยุคของเขา ก็ถือเป็นจุดเปลี่ยนประวัติศาสตร์โลกครั้งสำคัญที่ทำให้ค่ายความคิดโลก 2 ขั้ว หรือสงครามเย็นได้คลายตัวลง และเกิดความร่วมมือกันแทนที่การเป็นศัตรูดังที่เกิดขึ้นในอดีต

บรรยากาศของประเทศเยอรมันขณะนี้จึงเป็นเรื่องของความสงบและความสุข เพราะปีที่แล้วเพิ่งฉลองครบรอบ 80 ปี ประชาธิปไตยที่ลงหลักปักฐานโดยเยอรมันตะวันตกในยุคสมัยของคอนราด อาเดนาวร์ ส่วนปีนี้ก็เฉลิมฉลองครบรอบ 20 ปี การรวมชาติ ซึ่งอยู่ในยุคสมัยของพรรคคริสเตียนเดโมแครตทั้งสิ้น

คณะของผู้เขียนได้รับเชิญให้เข้าฟังบรรยายซักถามเรื่องบทบาทของมูลนิธิ ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบตั้งแต่การจัดโครงการทำงานร่วมกันระหว่างหลายโรงเรียน (Short term working) การผลิตภาพยนตร์ (Film) การพบปะกับนายกเทศมนตรี

(Mayor Meeting) การทัศนศึกษา (Study Trip) การให้สัมภาษณ์บุคคลสำคัญๆ แล้วนำบทสัมภาษณ์เหล่านี้มาตีพิมพ์ลงในสิ่งพิมพ์จริงๆ ไม่ใช่ให้ทำแล้วทิ้งไป ซึ่งฟังแล้วสิ่งเหล่านี้สามารถนำมาส่งเสริมทำในบ้านเราได้

มีเกิลด์เล็กน้อยกว่า อดีตนายกรัฐมนตรีนครนราท อาเดนาแวร์ เมื่อยังดำรงตำแหน่งอยู่ ก็ได้เข้าไปร่วมประชุมปฏิบัติการ (workshop) กับนักเรียนในโรงเรียนมาแล้ว และสร้างความประทับใจให้กับเด็กและเยาวชนอย่างมาก

นอกจากเรื่องเยาวชนแล้ว มูลนิธิฯ ยังได้เชิญเอกอัครราชทูตของเยอรมันที่ไปประจำประเทศต่างๆ มาพูดให้ฟังเกี่ยวกับภาพพจน์ของประเทศเยอรมันในต่างประเทศ ซึ่งเป็นการทำงานที่สอดคล้องประสานกับองค์กรของรัฐไปด้วย และทำให้ผู้แทนของมูลนิธิฯ ที่ประจำอยู่ในประเทศต่างๆ ได้ข้อมูลที่ดี อีกทั้งการจัดเสวนาที่เรียกว่า City Talk ในกรุงเบอร์ลิน เพื่อที่จะทำให้กรุงเบอร์ลินน่าเที่ยว น่าอยู่ได้อย่างไร และการจัดงานต่างๆ ก็จะจัดขึ้นมาเพื่อช่วยสร้างสีสันแต่งแต้มเรื่องราวดีๆ ที่จะจูงใจให้คนอยากมาที่เบอร์ลินอีก และด้วยการตกแต่งประวัติศาสตร์ของเยอรมันให้อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ให้น่าสนุก น่าเรียนรู้ และน่าจดจำสำหรับเด็กและเยาวชนไปอีกนาน

การมาครั้งนี้ของผู้เขียน เท่ากับได้มาร่วมยินดีกับความสำเร็จในการใช้ระบอบประชาธิปไตยและการรวมชาติกับเขาด้วย และมองเห็นความตั้งใจของคนในชาติที่ร่วมคิด ร่วมทำงานให้เมืองและประเทศของเขาอย่างมุ่งมั่นและน่าจดจำ บทเรียนดีๆ นี้ทำให้ผู้เขียนคิดถึงประเทศไทยของเรา กรุงเทพฯ เมืองฟ้าอมรที่กำลังคุกรุ่นด้วยความขัดแย้งทางความคิดและการเมือง มีการแยกชั่วคราวชัดเจนเป็นพวกต่างสี ชาวที่ปรากฏทุกชั่วโมงที่นี่คือชาวคนเสื้อแดง (Red shirt) ที่รายงานตลอดทุกๆ วัน พร้อมกับข่าวหมอกฝุ่นควันจากภูเขาไฟที่

ไอร์แลนด์ และข่าวเครื่องบินตกทำให้ประธานาธิบดีของประเทศโปแลนด์ เสียชีวิต ผู้เขียนและคนไทยอีก 3 คน จึงมีความวิตกและเป็นห่วง บ้านเมืองอย่างยิ่ง

วันอาทิตย์ที่ 18 เมษายน เขาพาเราไปเที่ยวชมเมือง ได้เห็นวังใหญ่โตโอฬารกินพื้นที่มหาศาลของกรุงเบอร์ลิน ความที่เบอร์ลินตั้งอยู่ตรงกลางของประเทศในยุโรป ทำให้เห็นศิลปวัฒนธรรมที่ผสมผสานความเป็นยุโรปอยู่มาก ตึกรามบ้านช่องใหญ่โต มีความสวยงามวิจิตรบรรจงและดูแข็งแรงมาก อาคารราชการทั้งหลายทางฝั่งตะวันออก รวมทั้งสถานทูตล้วนได้รับการปรับปรุงเพื่อให้กลับมาใช้ได้ใหม่อีกครั้ง จะมีก็แต่พระราชวังที่โอ้อ่าหรรษาใหญ่โตและกินพื้นที่สวนและป่ามหาศาลที่ทางการยังไม่ได้ทุ่มงบประมาณซ่อมแซมเพราะอาจเห็นว่ายังไม่จำเป็น แต่บางสวนก็มอบให้มหาวิทยาลัยไปใช้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและยังได้มีคนช่วยทำนุบำรุงอีกด้วย

มากรุงเบอร์ลินครั้งนี้อากาศดี มีครบ 3 ฤดูในหนึ่งวัน คือ หนาว เย็น ฝนปรอยๆ และแดดแรงหลังฝน บางครั้งฝนตกเป็นน้ำแข็งอยู่ดีๆ อีกไม่กี่นาทีก็ถัดมาแดดเปรี้ยงเลย เห็นน้ำแข็งละลายกับตาที่กระจกรถ กรุงเบอร์ลินยิ่งใหญ่สมคำร่ำลือตามประวัติศาสตร์ เป็นศูนย์รวมอำนาจที่สำคัญของประเทศในอดีตจึงไม่แปลกใจเลยว่าเมื่อเยอรมันแพ้สงคราม จึงถูกแบ่งแยกออกเป็น 2 ประเทศ และสร้างกำแพงเป็นปราการอย่างสูงและหนา แบ่งกรุงเบอร์ลินให้แยกออกจากกันดังที่เรียกว่ากำแพงเบอร์ลิน นี่เอง แต่สุดท้ายกำแพงนี้ก็ทลายลงในกาลต่อมา

กรุงเบอร์ลินกลับมาสดชื่นอีกครั้งเป็นมหานครของโลกที่เขียวที่สุด ไม่ว่าจะไปทางไหนก็จะมีต้นไม้เป็นทิวแถวเขียวสดชื่น อีกทั้งมีสวนและป่าอยู่เป็นระยะ ไม่เหมือนกรุงเทพมหานครของเรา ที่ยังไม่สะอาดสดชื่น ไปทางไหนเห็นแต่ป่าคอนกรีตที่ปกพาความแข็งกระด้าง

เบียดเสียดหนาแน่นสูงเสียดฟ้าเต็มเมือง

ผู้เขียนมาอยู่เยอรมัน 2 สัปดาห์ แล้วพบเห็นคุณภาพของคนที่มีความวินัย มีความสุภาพ มีระเบียบ แม้ผิวเผินดูเคร่งขรึมเอาจริงกับการงาน แต่เมื่อได้สัมผัสพูดคุยแลกเปลี่ยนกันแล้วกลับเป็นคนเปิดเผยจริงใจ ไม่หมกเม็ดและพร้อมให้คำแนะนำช่วยเหลือเต็มที่ ส่วนโรงแรมเบอร์ลินที่พักอาหารดีเยี่ยม ห้องพัก-บริการดีเยี่ยม และที่ตีเพิ่มขึ้นอย่างที่ไม่พบที่ไหนเลยคือ ประมาณ 1 ทุ่มตรงเป็นต้นไป เขาจะจัดตะกร้าผลไม้หลายชนิด ตั้งไว้ที่เคาท์เตอร์ส่วนลอบบี้ให้ผู้มาพักได้หยิบไปรับประทานได้ตามสบาย ผู้เขียนชอบมาก หยิบกล้วยหอมและแอปเปิ้ลทุกวันเลย...

* * * *

รัฐสภาโปร่งใส พลเมืองมีส่วนร่วม

วันที่ 19 เมษายน 2553

09.45 น. คณะของเราเดินทางออกจากโรงแรมไปที่ทำการมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ที่กรุงเบอร์ลิน เพื่อแลกเปลี่ยนพูดคุยกับฝ่ายวิชาการของที่นี่อีกครั้ง ทำให้เราได้เห็นบทบาทอันแข็งขันของมูลนิธิทางการเมืองในการช่วยประเทศให้อยู่ในรูป

ผู้เขียน ณ ที่ทำการมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ในกรุงเบอร์ลิน

ในรอยของประชาธิปไตยจริงๆ เขาบอกเราว่าคนเยอรมันทุกวันนี้ให้ความสนใจการเมืองน้อยลงแล้ว พรรคการเมืองก็ไม่สามารถจะครอบงำใครได้ง่ายๆ ดังนั้น การให้การศึกษาไปพร้อมกับการให้ความรู้เรื่องการเมืองเป็นเรื่องสำคัญ คนเยอรมันที่สนใจการเมืองเขาจึงต้องเข้าร่วมกิจกรรม โดยสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง และเข้าช่วยเหลืองานของพรรคการเมืองที่ตนชื่นชอบ คนที่นี้จึงมีสังกัดพรรคการเมืองของตน

11.00 น. ไปที่ทำการนายกรัฐมนตรี ห่างจากมูลนิธิ เพียงใช้เวลาเดินทาง 10 นาที ที่ทำงานของสตรีผู้มีอิทธิพลของเยอรมันและของโลก คือ นางแองเกลา แมร์เคิล (Angela Merkel) ผู้เขียนสังเกตตึกที่ทำการสีปูนเปลือย แลดูไม่โอ้อวดหรืออะไร เป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ พอเข้าไปในตัวอาคารก็ไม่มีสีล้นอะไร ทุกอย่างเรียบๆ เน้นประโยชน์ใช้สอย

หน้าทำเนียบรัฐบาล ณ กรุงเบอร์ลิน

ระบบความปลอดภัยเข้ม แต่เสน่ห์ของที่นี่คือ เมื่อมองดูรอบๆ ที่ทำการแล้วมีแต่ความสว่าง สบาย และให้ความรู้สึกอบอุ่น เพราะที่นี่ไม่มีกำแพงรั้วกันใดๆ ทั้งสิ้น เราสามารถสัมผัสได้ถึงความโปร่งใสและความใกล้ชิดกับสาธารณชน เพราะรอบๆ ก็มีรถเมล์ รถยนต์วิ่งไปมาปกติ ฝั่งซ้ายมือก็เห็นสถานทูตสวีเดน เซอร์แลนด์ มีธงชาติโบกไสว ซึ่งเป็นตึกอาคารสถาปัตยกรรมเดิมที่รอดจากสงครามโลก ฝั่งตรงข้ามมองเห็นเด่นเป็นสง่าขนาดใหญ่ก็คืออาคารโดมรัฐสภาอันเลื่องชื่อ ซึ่งตอนบ่ายพวกเราจะไปเยี่ยมที่นั่น

ดร.เบ็ตตินา (Dr. Bettina Fanghänel) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ทางการทูต รับผิดชอบด้านนโยบายต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลงมาจับพวกเรา แล้วขึ้นลิฟท์ไปที่ห้องประชุม แล้วเล่าสู่พวกเราฟังถึงระบบงานของที่นี่ว่าเขาทำงานอย่างไร ทุกๆ วันพุธจะมีการประชุมคณะรัฐมนตรีที่นี่แต่ละรัฐมนตรีก็สามารถทำหน้าที่แต่ละกระทรวงของตนตามปกติ

ซึ่งก็มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้ แต่ภารกิจประจำวันต้องประสานความร่วมมือกัน

สำหรับเยอรมันแล้ว ให้ความสำคัญกับการทำงานคู่ขนานทั้งในยุโรปและเอเชีย โดยเฉพาะด้านการให้การศึกษาด้านการเมือง อันเป็นผลจากประสบการณ์ของสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง จึงให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมืองอย่างสูง

ดร.เบ็ตตินา กล่าวว่า เยอรมันให้ความสำคัญกับอาเซียน (ASEAN Integration) ซึ่งเหมือนจะพยายามทำ เช่น ที่ตลาดร่วมยุโรป ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี แต่ต้องเพิ่มความร่วมมือร่วมใจกันให้มากดูอย่างประชาคมยุโรปนั้น เยอรมันต้องมีค่าใช้จ่ายให้กับการรวมประชาคมยุโรปสูงมาก แต่ผลที่ได้ก็ดีมาก คือมีเศรษฐกิจที่ดี มีสันติภาพ มีความร่วมมืออย่างเป็นเอกภาพ ต่างจากในอดีตประวัติศาสตร์เมื่อ 100 ปีที่ผ่านมา ทุกชาติในยุโรปต่างก็ทำสงครามกันมาตลอด จึงไม่มีอะไรดีไปกว่านี้แล้ว คือมีเสรีภาพและสันติภาพในหมู่ชาวยุโรป ความร่วมมือ 2 ฝ่าย (bilateral) หรือหลายฝ่าย (Multilateral) ย่อมดีกว่าการที่จะถูกโดดเดี่ยว และไม่เอาแล้วสงคราม ผู้นำเยอรมันจึงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการนำในการรวมกลุ่มประเทศในประชาคมยุโรป และต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคมยุโรปให้ดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง ดร.เบ็ตตินา บอกแก่เราว่า งานที่เน้นหนักด้านเศรษฐกิจ กิจการภายใน ความมั่นคงระหว่างประเทศและการป้องกันประเทศโดยเฉพาะงานด้านต่างประเทศจะมีความสำคัญมาก รายงานของสถานทูตทั่วโลกจะเข้ามาที่นี่ และจะมีการศึกษาและตัดสินใจเรียกว่าวันต่อวันเลยทีเดียว

ช่วงบ่ายประมาณ 14.30 น. มีรายการทวิรัฐสภา (Bundestag) และเยี่ยมชมโดมที่สร้างขึ้นครอบอาคารรัฐสภาที่ถูกเผาทำลายจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เป็นสถาปัตยกรรมเลื่องชื่อ ก็คือยอดโดมแก้ว

โดมแก้วบนยอดตึกอาคารรัฐสภา

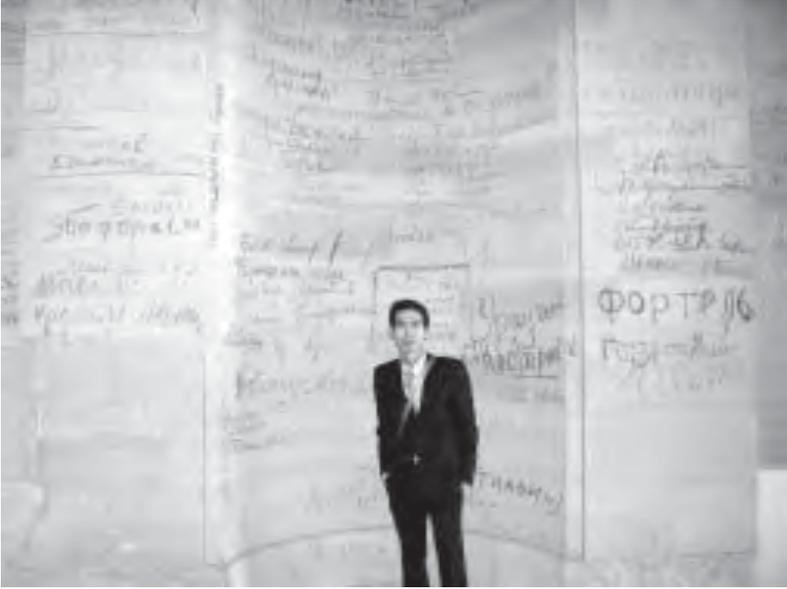
เหนืออาคารรัฐสภานั้นเอง คณะของเราเป็นแขกพิเศษ ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นและเป็นกันเอง นั่งรถเพียง 5 นาทีถึง ตกบ่าคล้อยแล้ว อากาศค่อนข้างเย็น เราเห็นผู้คนเข้าแถวยาวเหยียด 2 แถวอยู่หน้าอาคาร เพื่อเข้าชมรัฐสภาและโดม ซึ่งทราบว่าเป็นอย่างนี้ทั้งปี และเป็นการที่ไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องแจ้งเป็นทางการแต่อย่างใด อาคารรัฐสภาเขาช่างใหญ่โตโอฬารและสวยงามมาก คณะของเราได้รับเชิญเข้ามาเป็นกรณีพิเศษ ไม่ต้องเข้าคิวกับเขา แถมยังให้เข้าประตูพิเศษ ขึ้นบันไดเลื่อนเข้าลิฟท์ที่กันไว้สำหรับคณะเรา ก่อนมองไปทางไหนก็เห็น ตะลึง ตื่นเต้นดูลิเสียดันใหญ่มากๆ คนสมัยก่อนเขาช่างสร้างอย่างบรรจงให้ถาวรอยู่ได้หลายร้อยปี ที่ผนังและเสาไม้รอยชำรุดและมีภาษารัสเซียเขียนฝากจารึกไว้ให้จดจำกระจายไปทั่ว ว่าครั้งหนึ่งที่นี่ทหารรัสเซียเข้ามาครอบครองมาอยู่ที่นี้และมาเผาอาคารนี้ ทำให้ต้องซ่อมแซมมากมาย แก้อี้ไม่ในห้องประชุมสภาถูกเผาอดวายหมด ส่วนอื่นๆ ก็ยังมีรอยไว้ให้รู้สึก เขาจึงไม่ลบภาษารัสเซียออก แต่เก็บไว้เพื่อเตือนความทรงจำให้เรารู้ว่าสงครามคือการทำลายล้าง จะได้ไม่ลืมและไม่ทำกันอีก นี่นับว่าเป็น

การเขียนประวัติศาสตร์อีกอย่างหนึ่ง ความโอ้อ่าและโอโง่งใหญ่โตของ อาคารรัฐสภาทำให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่และมีอิทธิพลของเยอรมันต่อ อาณาจักรแคว้นแคว้นรายรอบ การแบ่งมหานครเบอร์ลิน ซึ่งกุมอำนาจ การปกครองทั้งหมดและเป็นหัวใจของเยอรมัน จึงบอกถึงการพยายาม สลายอำนาจของเบอร์ลินให้สิ้นซาก คนรุ่นหลังบางส่วนอาจไม่รู้เลยว่า มหาสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เยอรมันเป็นผู้ก่อขึ้น ได้ทำลายมนุษยชาติ ไปกว่า 20 ล้านคน

ด้วยการเป็นแขกพิเศษคณะเราจึงเดินชมกันอยู่นานทุกซอกทุกมุม โดยมีเจ้าหน้าที่คอยบรรยายตามที่ต่างๆ ความยิ่งใหญ่โอโง่งของตัวอาคาร และแต่ละชั้นจึงต้องสร้างทางเดินเชื่อมต่อพิเศษ เป็นการออกแบบ สมัยใหม่ที่เรียกว่า Sky Walk ตัวอาคารเขาพยายามใช้กระจกช่วยให้ มากเพื่อให้แสงสว่างเข้าไปใน อาคารให้มากที่สุด เป็นการ ประหยัดพลังงาน แต่ละจุดจะมี ที่นั่งพักผ่อนสภาพเขียนสมัยใหม่ ขนาดใหญ่ มีนิทรรศการเป็น ระยะเวลา สำหรับห้องประชุมสภา ของเขานั้น ออกแบบมาให้เป็น มิตรกับประชาชนจริงๆ เพราะจะ มีที่นั่งให้ประชาชนเข้าชม และ ฟังการประชุมสภามากกว่าจำนวน ที่นั่งผู้แทนฯ เสียอีก ที่นั่งของ ประชาชนรายรอบอยู่ด้านบน มองลงมาเห็นสีหน้าท่าทางการพูด การอภิปรายชัดเจนเหมือนกับได้

ทางเดิน (sky walk) ในโดมแก้ว

คุณวีโรจน์ เฟิงสาและ กับผนังและเสาอาคารรัฐสภาเมื่ออาจารย์ภาษารัสเซียครั้งที่ถูกยึดครอง

เข้าร่วมประชุมกับผู้แทนฯ ไปด้วย ส่วนที่หนึ่งของผู้แทนฯ อยู่พื้นล่าง จัดแบ่งที่หนึ่งเป็นฝั่งทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล ที่เห็นความทันสมัย อีกอย่าง คือ เก้าอี้ของผู้แทนฯ นั้นมีขาเดี่ยวตรงกลาง เก้าอี้ออกแบบมาให้สามารถถอดเข้าออกได้เพื่อสะดวกในการจัดที่นั่งเมื่อผู้แทนฯ ฝ่ายค้าน หรือฝ่ายรัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนคน

ความพิเศษและโดดเด่นของอาคารรัฐสภาคือโดมแก้ว ผู้คนที่เข้าแถวตั้งแต่เช้าถึงค่ำ โดยไม่พรั่นกับอากาศหนาวเย็น นอกจากเข้าร่วมการประชุมสภาผู้แทนฯ ของเขาแล้ว ก็มาชมโดมแก้วที่สร้างอยู่บนยอดตึก ซึ่งทั้งชาวเยอรมันและต่างชาติต่างต้องการเข้ามาเยี่ยมชม และถือเป็นสถานที่ดึงดูดการท่องเที่ยวของมหานครเบอร์ลินที่สำคัญที่สุดอีกด้วย ผู้เขียนหนึ่งในความสวยงาม สว่าง โปร่งใส สบายตา สบายใจ เมื่อมาอยู่ยอดโดมแล้วมองไปรอบๆ เห็นทัศนียภาพที่งดงามสุดลูกหูลูกตา ไม่มี

อะไรกะกะสายตา เพราะที่นี้ไม่มีตึกคอนกรีต สูงๆ ขวางตา ผู้เขียนจึงจินตนาการไปได้มากกว่า เขาช่างออกแบบให้คงอาคารเก่าไว้ และสร้างเสริมเติมแต่งให้ทันสมัยกับโลกปัจจุบัน โลกของการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่ทั้งต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชน และรัฐต้องแสดงความโปร่งใส ตรวจสอบได้ จากกระบวนการทำงานและกลไกการใช้อำนาจของรัฐเอง ซึ่งสะท้อนได้จากสถาปัตยกรรมของโดมแก้ว และการจัดที่นั่งให้ประชาชนเข้าร่วมฟังการประชุมได้จำนวนมาก อีกทั้งการเข้าเยี่ยมชมสภาของเขาก็ไม่มีพิธีการ ต้องแจ้งล่วงหน้าแต่อย่างใดอีกด้วย ในชั้นบนสุดที่เป็นยอดโดมแก้วนี้มีเจ้าหน้าที่บริหารจัดการดีเยี่ยม เมื่อคณะเรามาถึงก็จะมีเทปและหูฟังให้คนละชุด ที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาคารรัฐสภาของเขา ซึ่งมีหลายภาษา ผู้เขียนเลือกภาษาอังกฤษ ซึ่งสามารถพบกาดิตตวรรษระหว่างการเดินชมสถานที่บนยอดโดมด้วยตัวเอง ซึ่งตัวยอดโดมนี้ เขาสร้างเป็นทางเดินวนไปจนถึงยอดสูงสุด สามารถมองเห็นทัศนียภาพของกรุงเบอร์ลินโดยรอบได้เต็มที่

ถ่ายภาพร่วมกันทั้งคณะที่ห้องประชุมรัฐสภา

วันที่ 20 เมษายน 2553

วันสุดท้ายแล้วตามกำหนดการ สำหรับผู้เขียนแล้วรู้สึกใจหาย เหมือนกัน รู้สึกว่ายังมีอะไรอีกมากที่อยากรู้ แต่ทุกอย่างก็มีเวลาของมัน ส่วนคนอื่น ๆ ก็มีกำหนดการไปต่อตามประเทศต่างๆ ในยุโรป นอกจากเพื่อนชาวกับพูซา จำเป็นต้องกลับตามกำหนด เช่นเดียวกับท่านรองฯ คัมภีร์ และคุณวิโรจน์ จากรัฐสภา ก็จำเป็นต้องรีบกลับเพราะมีภารกิจมากมาย ส่วนผู้เขียนแอบลุ้นระทึกถ้าอยู่ต่อไปอีกได้ก็ดีซึ่งเป็นแนวโน้มอยู่แล้ว เพราะน่านฟ้าในยุโรปปิดหมด อันเนื่องจากฝุ่นละอองจากหมอกควันภูเขาไฟที่ไอร์แลนด์ คนที่ต้องการเดินทางกลับบ้านหลังการประชุมเข้านี้ จึงเต็มไปด้วยความวิตกกังวล เจ้าหน้าที่ที่ดูแลเราพร้อมกับล่ามก็พยายามประสานข้อมูลเพื่อแจ้งให้คณะของเราทราบว่า จะบินได้หรือไม่ได้อยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ดี เข้านี้ก็มีการพบปะกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของมูลนิธิฯ 3 ท่าน คือ ดร.สเตฟาน ฟรีดริค (Dr.Stefan Friedrich) หัวหน้าทีมด้านทวีปเอเชียและแปซิฟิก ดร.คริสตินา ไอชโฮสท์ (Dr.Kristina Eichhorst) และ ดร.ปีเตอร์ เฮเฟเล (Dr.Peter Hefele) แผนกเอเชียทั้งสองท่าน การแลกเปลี่ยนสนทนากันวันนี้เสมือนหนึ่งการประชุมว่าที่มานี้ ในช่วงระยะเวลาอันสั้น แม้มันไม่อาจรู้ทั้งหมดได้ครบถ้วน แต่ก็เป็นการได้มาสัมผัส ได้เห็นของจริง ได้เรียนรู้ด้วยตัวของตัวเอง ซึ่งจะสามารถไปขยายการเรียนรู้เพิ่มเติมได้อีกจากการติดต่อขอข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้แทนมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ที่ประจำอยู่ที่ประเทศต่างๆ อยู่แล้ว และเสริมว่า การจัดโครงการลักษณะแบบนี้ต้องใช้เวลาในการประสานงาน การออกแบบโครงการ ความร่วมมือหลายฝ่าย และใช้งบประมาณสูงมาก จึงไม่เป็นการง่ายที่จะมีโครงการเช่นนี้อีก จึงอยากให้ทุกคนที่มาครั้งนี้ ได้นำสิ่งที่ได้จากครั้งนี้ไปทำประโยชน์ต่อไป **ดร.สเตฟาน ได้ถามทุกคน**

ว่า กลับไปแต่ละคนจะไปทำอะไรได้บ้าง ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นคำถามที่เจาะใจดี ผู้เขียนจึงบอกไปว่า กลับสู่ประเทศไทยแล้ว จะเขียนเรื่องประสบการณ์ Civic Education ในเยอรมัน เพื่อเผยแพร่แก่คนไทยให้มากขึ้น และหากเป็นไปได้ จะจัดสัมมนาเรื่องหัวข้อเดียวกันนี้ให้กับครูไทย และผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษาได้เข้าใจการพัฒนาคนด้วยการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) เช่นที่เยอรมันทำสำเร็จมาแล้ว

เวลาเที่ยงวันนี้รับประทานอาหารที่มูลนิธิ เป็นมื้ออาหารเยอรมันที่อร่อย ที่พวกเรารู้สึกได้ว่าเป็นมื้อสุดท้ายที่เราจะรับประทานด้วยกัน ด้วยกันทั้งคณะแบบนี้ เพราะบายนี้เมื่อกลับถึงโรงแรมที่พัก ก็เป็นกำหนดการเดินทางกลับประเทศ แต่จะกลับได้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ อย่างไรก็ตาม ทุกคนก็ล่ำลา อวยพร อวยชัยกันเรียบร้อย ทั้งกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ ด้วย

ถ่ายภาพร่วมกันวันสุดท้ายที่มูลนิธิคอนราดอาเดเนาท์ กรุงเบอร์ลิน

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนต้องอยู่ต่ออีก 2 วัน โดยเดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ วันที่ 23 เมษายน อันเนื่องจากไม่มีสายการบินใดทำการบิน แม้ว่าจะได้รับการยืนยันว่าบินได้ตั้งแต่วันที่ 20 ตอนค่ำแล้ว แต่พอไปถึงสนามบินทุกเคาท์เตอร์ปิดหมดและขึ้นป้ายใหญ่ว่ายกเลิกทั้งหมด ผู้เขียนไปเช่นนี้ 2 วัน ก็ลากกระเป๋ากลับโรงแรมเบอร์ลินทุกวัน จนกระทั่งวันที่ 22 เมษายน จึงมีการเปิดทุกสายการบิน ปรากฏว่าสนามบินแน่น และแน่นอน ราคาตั๋วก็กระโดดสูงไปด้วย ผู้เขียนนั้นเมื่อเข้าไปใช้สายการบินออสเตรียน แอร์ไลน์ แต่ขากลับต้องเปลี่ยนเป็นเบอร์ลินแอร์ไลน์ เพราะออสเตรียน แอร์ไลน์ไม่พร้อมบิน

จึงเป็น 2 วันที่อยู่ต่อสมใจนึก เดินเล่นเที่ยวที่เบอร์ลินได้อีก อ้อ ลืมเล่าไปว่าวันที่จะเดินทาง ช่วงเช้า มร.วูล์ฟกัง โทนี (Mr.Wolfgang Ahner-Tonnis) พวกเราคนไทยเรียกว่า ลุงโทนี ได้พาผู้เขียนไปซื้อตั๋วที่สนามบิน และได้พาไปดูสถานที่เสียชีวิตของฮิตเลอร์ด้วย อนิจจา! มันไม่ใช่สถานที่พึงจดจำอะไรได้ เพราะปัจจุบันที่ตรงนี้เป็นเพียงที่จอดรถที่มีต้นหญ้าวัชพืชขึ้นประปรายให้คนเดินผ่านเหยียบย่ำไปมา พร้อมกับมีป้ายบอกว่าเป็นที่จบชีวิตของ ฮอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ที่ที่ไม่มีใครสนใจและไม่ทันสังเกตดูก็จะไม่เห็นความสำคัญของป้ายนี้แต่อย่างใด เขาจึงเป็นคนที่ทั้งโลกจดจำได้ถึงความเป็นผู้นำที่โหดร้าย สำหรับเยอรมันแล้ว มันคือบทเรียนเพื่อให้อนุชนได้ก้าวข้ามไปให้ได้ เพื่อให้เป็นเช่นนั้นอีกตลอดไป

* * * *

บทส่งท้าย

การที่ผู้เขียนได้มาเยือนเยอรมันอีกครั้งหลังจากที่มาครั้งแรกเมื่อ 18 ปีที่แล้ว ทำให้ผู้เขียนเห็นถึงพัฒนาการและความเจริญรุ่งเรืองของเยอรมันไปอย่างก้าวหน้าทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นการมาเห็นและมาชื่นชมกับการใช้ระบอบประชาธิปไตยครบ 80 ปี และการรวมประเทศครบ 20 ปี พอดิบพอดี เห็นถึงความทุ่มเทสร้างชาติ และสร้างประชาคมยุโรป และแน่นอน เยอรมันได้เป็นชาติในยุโรปที่ยุโรปยอมรับให้เป็นหนึ่งในผู้นำด้วย

ผู้เขียนได้รับรู้ถึงความสำเร็จในการสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ได้เห็นคนเยอรมันมีวินัย มีจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ เขาสร้างด้วยวิธีใดเล่า ด้วยวิธีการที่เรียกว่า Civic Education หรือการศึกษาเพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมือง เป็นอย่างไรกันแน่

แม้ผู้เขียนจะได้มีโอกาสดีของชีวิตที่เคยได้ทำงานร่วมกับชาวเยอรมันที่มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ ในประเทศไทย มาเป็นเวลาถึง 9 ปีเศษ แต่ก็ยังไม่รู้สึกถึงกลวิธีการหล่อหลอมกลุ่มเกลาคนของเขา แต่อย่างใด ขณะที่ผู้เขียนได้ทำงานอยู่ที่มูลนิธิคอนราตฯ นั้น เคยได้สรุปเกี่ยวกับคนเยอรมันให้คนไทยฟังเสมอว่า **“คนเยอรมันนั้น ทำงานเพื่อความสำเร็จทุกวัน เป็นการทำงานต่อยอดความสำเร็จในแต่ละวันอย่างมีเป้าหมาย และกลายเป็นผลงานชิ้นใหญ่ เป็นความสำเร็จที่น่าทึ่ง”** แต่สำหรับคนไทยเราแล้ว ทำแค่ให้เสร็จไปในแต่ละวัน หากความสำเร็จเป็นชิ้นอันนั้นยาก นี่คือการแตกต่าง

เมื่อได้มาเยอรมันอีกครั้ง มาศึกษาเรื่องการสร้างคนให้เป็นพลเมืองของเขา จึงพบเห็นช่องทางถึงความเป็นไปได้ว่าบ้านเราก็ทำได้ แต่ต้องเปลี่ยนใหม่หมดทั้งวิธีคิดและวิธีทำ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องยากแต่เป็นสิ่งที่ต้องทำและต้องช่วยกันทุกภาคส่วนโดยต้องเริ่มจากวิธีคิดก่อน ทำอย่างไรให้คนไทยได้คิด คิดเป็น มีอิสระเสรีภาพที่จะคิดปลดปล่อยตนเองจากการถูกครอบงำทางความคิด ทั้งโดยบริบททางวัฒนธรรม การเรียนการสอนในโรงเรียน ในครอบครัว ในบริษัท ในที่ทำงาน ผู้เรียนไม่กลายเป็นผู้ตามโดยปราศจากความคิด และนักคิด ผู้นำการประดิษฐ์คิดค้น นักวิทยาศาสตร์ นักนวัตกรรม นักการเมืองที่คิดดี บนพื้นฐานของการอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข แม้เป็นผู้ตามก็ต้องผ่านกระบวนการคิดของตนเอง ทุกๆ คนจึงเป็นผู้นำทางความคิดของตน ซึ่งอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับคนอื่นก็ได้ ถือเป็นที่ยอมรับและเข้าใจความคิดที่แตกต่าง อีกทั้งยังเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น และเมื่อยอมรับเช่นนั้นแล้ว เราก็จะไม่สามารถไปทำร้ายใครได้เลย เพียงแค่คิดไม่เหมือนกัน และเป็นสิทธิมนุษยชนที่จะละเมิดไม่ได้อีกด้วย

เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศไทย ทำให้ผู้เขียนคิดคาดหวังกับอนุชนคนรุ่นใหม่ เราจำเป็นต้องสร้างคนใหม่ให้เข้ากับระบอบประชาธิปไตย ให้รู้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี มีความคิด ไม่ถูกใครจู่หรือบังคับขู่เข็ญกันได้ง่ายๆ อีกทั้งต้องไม่ทำร้ายกันได้ง่ายๆ เพียงเพราะเราคิดไม่เหมือนกัน

ผู้เขียนจึงฝากประสบการณ์หนังสือเล่มเล็กนี้ไว้ให้กับเพื่อนคนไทยทุกๆ คน ที่ล้วนมีหน้าที่ในการรับผิดชอบต่อประเทศ ช่วยกันขับเคลื่อนการศึกษาไทยให้ไปในทิศทางเดียวกัน คือ สร้างคนให้มีศักยภาพที่จะเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

โดยนำประสบการณ์ที่ผิดพลาดมาเป็นบทเรียนและมองหาความคิดใหม่ๆ มาเพื่อพัฒนาและสร้างความเป็นไปได้ให้เกิดขึ้นจริง

มีแต่เราต้องช่วยกันทำอย่างไม่ปล่อยวางความสำเร็จก็รออยู่ไม่ไกล เช่นที่เราเห็นชาวเยอรมันทำอย่างชัดเจนแล้ว

เว็บไซต์การ์ตูนเพื่อการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างง่ายสำหรับเด็ก
ซึ่งผลิตโดยศูนย์กลางการให้การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของเยอรมัน

ภาคผนวก

“คอนราต อาเดนาัวร์ รำลึก”

คอนราด อาเดเนาวร์ รำลึก

“ไปให้ถึงที่สุด” (Go to the Last Mile)

มูลนิธิคอนราด อาเดเนาวร์ (Konrad-Adenauer Foundation) ได้ถูกประกาศชานามการขอบคุณ ทุกครั้งที่สถาบันนโยบายศึกษาได้ จัดกิจกรรมในทุกๆ โอกาส ไม่ว่าจะ สถานที่จะเป็นโรงแรมหรูระดับ ห้าดาวในกรุงเทพฯ ในสถาบัน อุดมศึกษาระดับสูง ในโรงเรียน มัธยมต่างจังหวัดหรือแม้แต่ใน หมู่บ้านที่ห่างไกลในชนบท

ชื่อมูลนิธิคอนราด อาเดเนาวร์ ที่เคียงคู่ไปกับชื่อของสถาบัน นโยบายศึกษาปีที่นี้ก็เป็นปีที่ 15 เข้าไปแล้ว ซึ่งยืนยันการให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่สถาบันฯ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และมูลนิธิ นี้ ก็ยังได้ให้การสนับสนุนแก่ทั้ง องค์การภาครัฐและองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทยอีกหลายแห่ง เช่นกัน

มูลนิธินี้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1964 ตามนามของอดีตนายกรัฐมนตรี คนแรกแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ผู้ดำรงตำแหน่งติดต่อกัน ยาวนานถึง 3 สมัย เป็นเวลาถึง 12 ปี ซึ่งทำให้การเมือง เศรษฐกิจ และ

คอนราด อเดเนาวร์ ขณะดำรงตำแหน่งหัวหน้า พรรคคริสเตียนเดโมแครต ปี 1965

อดีตนายกรัฐมนตรี คอนราด อเดนาวร์ ขณะถวายเป็นการต้อนรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จเยือนประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ในปี 1960

สังคมของประเทศมีความแข็งแกร่งและมั่นคง การก่อตั้งมูลนิธิดังกล่าว ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลเยอรมันโดยตรง นั่นหมายถึงเงินทุกบาททุกสตางค์ที่นำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ที่มูลนิธิฯ

ให้การสนับสนุน ล้วนเป็นเงินจากภาษีอากรของประชาชนเยอรมันทั้งสิ้น ซึ่งมูลนิธินี้ได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือในหลายๆ ประเทศทั่วโลกไม่ว่าประเทศในทวีปอเมริกา ทวีปยุโรป ทวีปเอเชีย และทวีปแอฟริกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการให้การศึกษาด้านการเมืองแก่พลเมือง (Political Education) เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยมีความมั่นคงโดยเน้นที่การมีส่วนร่วมของพลเมือง ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจนโยบายสำคัญๆ ของประเทศ

คุณูปการที่คอนราดอาเดนาวร์ได้สร้างไว้กับประเทศนั้นยิ่งใหญ่นัก ดังเช่นที่อดีตนายกรัฐมนตรีเฮลมุท โคล (Helmut Kohl) ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรียาวนานถึง 16 ปี และมาจากพรรคคริสเตียนเดโมแครทเช่นเดียวกัน ได้กล่าวในบทนำหนังสือชื่อ Konrad-Adenauer ว่า

“นับวันยิ่งเป็นเครื่องยืนยันมากขึ้นว่าชื่อของคอนราด อาเดนาวร์ นามนี้ได้พาเราให้กลับไปไกลถึงอดีต...สิ่งที่คอนราด อาเดนาวร์ ได้วางรากฐานไว้ในอดีตจะยังคงดำรงอยู่และสืบสานต่อไป...”

สิ่งที่คอนราด อาเดนาวร์ ได้วางรากฐานไว้อย่างแข็งแกร่ง คือระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่เป็นแม่แบบ

ให้หลายๆ ประเทศได้นำไปเป็นแบบอย่างที่น่าศึกษา อีกทั้งเป็นผู้วางนโยบายทางเศรษฐกิจที่ใช้ระบบตลาดการค้าเสรีเพื่อสังคม (Social Free Market Economy) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความร่ำรวยและรุ่งเรืองแบบตลาดการค้าเสรีนั้น จะต้องคำนึงถึงสันติสุขของสังคม (Social Peace) เป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งยังมีวิสัยทัศน์ถึงอนาคตของชาติเยอรมันที่ต้องการให้เยอรมันเป็นชาติอิสระและรวมกันเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ความเป็นอิสระและเอกภาพของยุโรป ซึ่งได้กลายเป็นความจริงในปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ทุกหน้าจารึกถึงผลของสงครามโลกประเทศเยอรมันนั้นเป็นผู้ก่อสงคราม และเป็นผู้แพ้ที่ต้องสูญเสียทั้งชีวิตผู้คน บ้านเมือง พินาศ ประเทศถูกแบ่งแยกและถูกปกครอง อีกทั้งยังต้องชดใช้หนี้ของสงครามที่ตนเป็นผู้ก่อ การสร้างชาติขึ้นมาใหม่อีกครั้งนับเป็นความยากลำบากอย่างแสนสาหัส และนับเป็นหน้าที่ของชาวเยอรมันทั้งมวลที่จะต้องลุกขึ้นมากอบกู้ชาติใหม่ จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง และโดยเฉพาะคอนราด อาเดนาวร์ ผู้นำพาประเทศไปสู่ความสำเร็จและความรุ่งเรือง

คอนราด อาเดนาวร์ เติบโตจากครอบครัวชั้นกลางระดับล่างและเป็นชาวคาทอลิกที่เคร่งครัด เขาได้รับการบ่มเพาะจากบิดาให้รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างสูง เขามีชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ ไม่มีความทะเยอทะยานทางการเมือง เป็นชีวิตที่สามัญยิง ทุกๆ วันเพียงแต่ทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์และดีที่สุด **ตั้งข้อเขียนของเขาเองที่ปรากฏตีพิมพ์ในหนังสือ The Reader's Digest ปี 1953 เรื่อง "คำแนะนำที่ดีที่สุดที่ฉันเคยมี" (The Best Advice I Ever Had) ที่ว่า "ไปให้ถึงที่สุด" (Go to the Last Mile) ซึ่งเขาเล่าว่า "คำๆ นี้ก็คงอยู่ในหูตั้งแต่ข้าพเจ้ายังเด็ก และมันจะยังคงก้องอยู่เช่นนี้ แม้ในยามที่สุขสบายหรือในยามทุกข์ยากแสนสาหัส คำสอนนี้จะนำพาให้ข้าพเจ้าพบกับความสุขใจอยู่เสมอๆ"**

บิดาได้สอนข้าพเจ้าว่า เพียงแต่ข้าพเจ้าได้ทำหน้าที่เต็มสมบูรณ์แล้วเท่านั้น นั่นแหละ คือ ความสุขที่สมบูรณ์ และนี่แหละคือความหมายของวลีที่ว่า **“ไปให้ถึงที่สุด”**

“ในยามที่ข้าพเจ้ากำลังศึกษาวิชากฎหมายที่มหาวิทยาลัยมิวนิค (University of Munich) หน้าที่ก็คือ ข้าพเจ้าต้องรีบเรียนให้จบเพื่อจะได้ช่วยเหลือครอบครัว คืนแล้วคืนเล่าที่ข้าพเจ้าศึกษาวิชากฎหมายด้วยแสงไฟจากตะเกียงน้ำมัน เมื่อใดที่ข้าพเจ้า่วงนอนจนหลับหงกก็จะเตรียมน้ำใส่อ่างวางไว้ข้างเท่าที่ไม่ได้ใส่รองเท้า แล้วเอาเท้าจุ่มน้ำก็จะรู้สึกช็อคด้วยความเย็นแล้วตื่นขึ้นมาอ่านต่อ ข้าพเจ้ารำลึกถึงคำสอนของบิดาอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงสำเร็จวิชากฎหมายได้ภายใน 3 ปี แทนที่จะต้องเรียนถึง 4 ปีเต็ม”

และเมื่อชาติตกอยู่ภายใต้ระบอบนาซี คอนราด อาเดนาวร์ ถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต่อต้าน กระทั่งนำพาชีวิตสู่ความทุกข์เข็ญแสนสาหัส และต้องอดทนอย่างยาวนาน เนื่องจากสำนึกที่ต้องทำหน้าที่เพื่อชาติอย่างเต็มสมบูรณ์นับเป็นความสุขลึกลงภายในที่ล้ำค่ามากกว่าความสบายกายใดๆ

ชีวิตสามัญที่เคร่งครัดต่อศาสนา ต่อภาระความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเองและประเทศชาติ ไม่ว่าจะเป็เด็กน้อยในครอบครัว เป็นเด็กหนุ่มนักกฎหมายในมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ เป็นนายกเทศมนตรีแห่งเมืองโคโลญ กระทั่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศในยามที่วิกฤติแสนสาหัส ทุกบทบาทล้วนยิ่งใหญ่ แต่สามัญยิ่งด้วยวลีที่ว่า **“ไปให้ถึงที่สุด”**

คอนราด อาเดนาวร์ เกิดเมื่อวันที่ 5 มกราคม ปี ค.ศ. 1876 และเสียชีวิตในเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 1967 สิ่งที่ท่านสร้างไว้ให้กับเยอรมัน และโลกนั้นมาจนไกลที่สุดแล้ว และไกลจนสุดพรมแดนการรับรู้ของท่าน อีกทั้งยังข้ามพรมแดนมาสู่อีกฟากฟ้าหนึ่งให้คนไทยและสังคมไทยได้

เรียนรู้ในยามที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในวิกฤติขณะนี้ วิกฤติเศรษฐกิจท่ามกลางกระแสการปฏิรูปการเมืองที่กำลังใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่และกำลังจะมีรัฐบาลใหม่ ที่ไม่รู้ว่าจะคนไทยจะฝ่าฟันความทุกข์ยากนี้ไปอีกนานเพียงใด ณ เวลาที่เรากำลังสับสนอยู่ขณะนี้ เราคนไทยคงไม่ปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปเองอย่างถึงที่สุดโดยที่เราทุกๆ คน ยังไม่ได้พยายามทำหน้าที่ของเราให้ถึงที่สุดเพื่อความมั่นคงของส่วนรวม ในสถานการณ์ที่ยากลำบากเช่นนี้ทำให้หวอนรำลึกถึงประสบการณ์ของคอนราด อาเดนาวร์ ที่ว่า ต้องทำหน้าที่ทุกอย่างให้เต็มความสมบูรณ์ที่เรารับผิดชอบอยู่ ด้วยวลีที่ว่า “ไปให้ถึงที่สุด” ทุกๆ บทบาท

คอนราด อาเดนาัวร์ รำลึก

จุดยืนด้านจริยธรรม นำเยอรมันรุ่งเรือง

คอนราด อาเดนาัวร์ เกิดเมื่อวันที่ 5 มกราคม ปี ค.ศ. 1876 ที่เมืองโคโลญน์ เป็นบุตรคนที่สาม ในพี่น้องหญิงชาย 5 คน มีพ่อเป็นข้าราชการ

เขาเติบโตในครอบครัวคริสเตียนคาทอลิก ที่ยึดถือคุณค่าทางศีลธรรมและคุณค่า

ความเป็นมนุษย์ เขารับการบ่มเพาะจากครอบครัวให้เป็นผู้มีความอดทน เจ้าระเบียบ มีวินัยในตัวเองสูงมาตั้งแต่เด็ก ไม่ว่าใครก็ตามเมื่อต้องติดต่ोजรจากับเขาก็จะต้องย่อท้อถอยไป เพราะเขาเป็นคนที่ยึดมั่นต่อเป้าหมายของงานเป็นสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด ด้วยพื้นฐานเช่นนี้ ทำให้แต่ละก้าวในการวางแนวทางทางการเมืองของเขาบรรลุสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ดังคำที่พ่อสอนมาตั้งแต่เด็กว่า “ไปให้ถึงที่สุด” ในทุกหน้าที่และความรับผิดชอบ (Go to the Last Mile) บทความที่ปรากฏใน Reader Digest ที่เขาเป็นผู้เขียนเองในปี 1953

เขาเริ่มบทบาททางการเมืองท้องถิ่นที่เมืองโคโลญน์บ้านเกิด ภายหลังสำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายจากมหาวิทยาลัยในตำแหน่งหัวหน้ากองด้านกฎหมาย และต่อมาเป็นนายกเทศมนตรีตั้งแต่ปี 1917 ถึงปี 1933 นับเป็นเวลานานถึง 16 ปี ของการเป็นผู้นำ นักบริหารท้องถิ่น

ในฐานะนายกเทศมนตรีอย่างยาวนานและต่อเนื่อง เขาทำให้เมืองโคโลญน์มีเศรษฐกิจที่มั่งคั่ง เมืองได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาใน

ทุกด้าน เขาแปรเปลี่ยนเมืองที่เต็มไปด้วยซากปรักหักพังภายหลังสงครามโลก ให้เป็นเมืองที่สะอาด มีสีเขียวด้วยต้นไม้ เป็นเมืองที่น่าอยู่สำหรับมนุษย์ และทำให้โคโลญน์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาของเยอรมันตะวันตกด้วยการมีส่วนร่วมของชาวเมือง การสั่งสมประสบการณ์ ทั้งความยากลำบากและความสำเร็จได้กลายเป็นเส้นทางสู่พรรคคริสเตียนเดโมแครต (Christian Democratic Union - CDU) และก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำทางการเมืองสำคัญๆ หลายวาระ กระทั่งก้าวสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศเยอรมันตะวันตก ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นการดำรงตำแหน่งสูงสุดของประเทศติดต่อกันเป็นระยะเวลา 14 ปี ซึ่งประวัติศาสตร์จารึกช่วงเวลาดังกล่าวว่า “ยุคของอาเดนาัวร์” (Adenauer Era)

อย่างไรก็ดี การเรียนรู้และศึกษาเส้นทางการเป็นผู้นำของคอนราด อาเดนาัวร์ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนสู่ระดับประเทศ ทำให้เราได้เข้าใจถึงตัวตนของเขา คือ การเข้าใจ มองการณ์ไกล และรับรู้ต่อแนวโน้มของโลกภายหลังวิกฤติที่เยอรมันเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต่อสงคราม และปัญหาการเมืองภายใน

ปี 1933 อันเป็นปีที่เขาเป็นผู้นำท้องถิ่นที่เมืองโคโลญน์ เขามีประสบการณ์อันยากลำบากกับระบบนาซี เมื่อเขาปฏิเสธการต้อนรับฮิตเลอร์ ผู้นำประเทศที่ต้องการมาเยือนเมืองโคโลญน์ ชีวิตหลังจากนี้ในปี 1934 เขาต้องฝ่าฟันอุปสรรคทางการเมือง และถูกจับกุมคุมขังจากการต่อต้านระบบนาซี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เขาต้องเผชิญกับความไม่แน่นอน แต่เขาก็ไม่เคยย่อท้อ

ปี 1945 สหรัฐอเมริกา ฝ่ายสัมพันธมิตร ได้ยื่นกรานที่จะให้คอนราด อาเดนาัวร์ เป็นนายกเทศมนตรีเมืองโคโลญน์ต่อไป ทำให้เขาได้รับการยอมรับและมีบทบาทโดดเด่นยิ่งขึ้นภายในพรรค

ปี 1948 เขาได้รับเลือกเป็นประธานรัฐสภา และเป็นผู้หน้าที่แข็งขัน

ในการเสนอให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่สำหรับเยอรมันตะวันตก ซึ่งเขาได้ทำหน้าที่อย่างดียิ่ง เพราะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย แม้จะอยู่ในช่วงสูงวัยแล้วก็ตาม การเริ่มต้นบทบาททางการเมืองของเขาได้สร้างตัวแบบของระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory

Democracy) โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมคิดและกำหนดการตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะและงานการเมือง แทนที่จะต้องทำตามผู้นำเช่นในอดีต

ปี 1949 เป็นปีที่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เรียกว่า กฎหมายหลักของประเทศ (Basic Law) เสนอเข้าสู่สภา และมีผลบังคับใช้ได้รับการยอมรับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ดีเพื่อชาวเยอรมันทั้งมวล และการเลือกตั้งครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ผลปรากฏว่าพรรคคริสเตียนเดโมแครตได้ร่วมก่อตั้งรัฐบาลผสมภายใต้การนำของเขา บทบาทผู้นำของประเทศจึงเริ่มขึ้น เขาริเริ่มสภากาแฟเพื่อการปรึกษาหารือระหว่างผู้นำสำคัญในพรรคที่บ้านของเขายามเช้า เพื่อหาแนวทางการจัดตั้งรัฐบาล โดยเขาเสนอการจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคเล็กๆ มากกว่าที่จะร่วมกับพรรคใหญ่อีกทั้งเขาได้เสนอตัวเข้าเป็นผู้แข่งขันในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศ โดยที่ไม่มีผู้ใดในพรรคคัดค้าน

วันที่ 15 กันยายน 1949 ในวัย 73 ปี เขาได้รับเลือกเป็นผู้นำสูงสุดของประเทศ เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของเยอรมันตะวันตก เป็นผู้สร้างชาติใหม่ของเยอรมันให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ ให้

เยอรมันตะวันตกเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับในยุโรปตะวันตก และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนายุโรปตะวันตกร่วมกัน เขาเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศจนถึงวันที่ 15 ตุลาคม 1963 เป็นระยะเวลายาวนานถึง 14 ปี และลงจากตำแหน่งเมื่ออายุ 89 ปี

ในช่วงเวลา 14 ปี ที่เป็นทั้งผู้นำการบริหารสูงสุดของประเทศ และผู้รับใช้ประเทศที่โดดเด่นสูงสุด เขากล่าวในวาระอำลาตำแหน่งว่า เขามีความภูมิใจต่อประชาชนชาวเยอรมัน ณ วันนี้ ขณะที่ชาวเยอรมันมองออกไปสู่ชายแดนโดยรอบ เขามีความภูมิใจว่าชาวเยอรมันได้รับความสำเร็จอย่างต่อเนื่องแม้ในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งทำให้ “เราชาวเยอรมันสามารถเงยหัวขึ้นสูงได้อีกครั้งแล้ว”

คอนราด อาเดนาวร์ เสียชีวิตเมื่อวันที่ 19 เมษายน 1967 ด้วยอายุ 91 ปี เขาจากไปอย่างสงบแวดล้อมด้วยครอบครัว ลูกหลานที่เป็นครอบครัวใหญ่อย่างอบอุ่นพร้อมหน้า

เขาฝากถ้อยคำไว้มากมาย ดังเช่น “ไปให้ถึงที่สุด” (Go to the Last Mile) ที่พ่อสอนไว้ให้ทำทุกๆ อย่างด้วยความรับผิดชอบให้ถึงที่สุดจนสู่ความสำเร็จ และผลงานการเมือง รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่มีค่า โดยมีจุดยืนด้านจริยธรรม

สำหรับครอบครัวแล้วเขาเติบโตในครอบครัวชนชั้นกลางระดับล่างที่นับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด และได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษามีความขยัน มานะ และอดทน เขาจึงเป็นชาวคาทอลิกที่ยึดมั่นคำสอนในหลักศาสนา เมื่อเขาเป็นหัวหน้าครอบครัว เขาจึงเป็นแบบอย่างในการนำหลักคำสอนด้านจริยธรรมและคุณธรรมเป็นหลักสำคัญในการนำครอบครัว

ส่วนแนวคิดทางการเมือง ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจต่อหลักคำสอนของศาสนาเช่นกัน เขาเชื่อว่าชาวคริสเตียนผู้เคร่งครัดสมควรยิ่งที่จะทำงานการเมือง ความหมายของคริสเตียนเดโมแครต

สำหรับชาวเยอรมัน ก็คือ การเมืองที่ตระหนักต่อความรับผิดชอบที่ชาวคริสเตียนมีต่อสังคมโดยแท้ ดังคำกล่าวของอาเดนาัวร์ ที่ว่า “การเมือง คือ ศิลปะของการแปรความคิดสู่การปฏิบัติที่ซึ่งได้รับการยอมรับว่าถูกต้องชอบธรรมจากจุดยืนทางจริยธรรม การเป็นมนุษยการเมือง ก็คือ คนที่คิดและพูดด้วยการวิเคราะหโดยมีเป้าหมายสุดท้ายคือความหวังใยต่อประชาชน”

ด้วยศิลปะทางการเมืองนี้เอง เขาจึงเป็นคนที่มีความบุคลิกลักษณะที่มีความสามารถจะอธิบายสิ่งที่ยากไปสู่การกระทำได้ด้วยภาษาที่เรียบง่ายเหมาะสม และนุ่มนวลอารมณ์ขัน อันเป็นเทคนิคเฉพาะตัวที่เขาให้ความสนใจต่อความเป็นมนุษย์

แนวคิดด้านเสรีภาพ สำหรับเขา หมายถึง ความจริงแท้แห่งอิสราภาพ ที่ไม่ว่าใครหรือแม้แต่รัฐก็ไม่อาจแทรกแซงความเป็นส่วนตัวได้ เสรีภาพจึงเป็นดังสิ่งที่ก่อรูปทางสังคม และชีวิตทางการเมือง และด้วยแนวคิดนี้ จึงได้ปรากฏชัดเจนต่อความมุ่งมั่นในการส่งเสริมให้เกิดเสรีภาพ และใช้เสรีภาพตามแนวทางการเมืองของเขา เพื่อการปลดปล่อยเยอรมันให้เป็นอิสระ

หลักเสรีภาพมาก่อนความเป็นเอกภาพ (Freedom before Unity) ถือว่าเป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้ชาวเยอรมันได้รับการยอมรับให้มีเสรีภาพที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง ในภาวะที่ประเทศเยอรมันถูกแบ่งแยกและถูกปกครองให้ได้รับอิสรภาพอีกครั้งหนึ่ง กระทั่งนำสู่ความเป็นเอกภาพของชาวเยอรมันตะวันตกภายใต้การนำของเขา และได้รับการยอมรับและเข้าใจจากฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งประเทศในยุโรปตะวันตก จนทำให้เขาสามารถสร้างชาติใหม่คือ ประเทศเยอรมันตะวันตกให้มีความเป็นเอกภาพ และมีเสถียรภาพอีกครั้งหนึ่ง

การรวมชาวเยอรมันตะวันตกเพื่อสร้างความเป็นชาติเป็นวิสัยทัศน์ของอาเดนาัวร์ การอยู่ภายใต้การยึดครองของประเทศอื่น

ทำให้คนเยอรมันขาดเสรีภาพ ดังนี้ การทำให้คนเยอรมันมีเสรีภาพ จึงเป็นเรื่องจำเป็นก่อนการดำเนินการเพื่อนำไปสู่ความมีเอกภาพของชาติ การดำเนินนโยบายนี้ของอาเดนาวร์ จึงนำไปสู่การมีเอกภาพและเสถียรภาพ ของเยอรมัน นี่คือการสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่เยอรมันตะวันตกได้รับการยอมรับท่ามกลางยุโรป และสามารถลุกขึ้นมาอีกครั้งเท่าเทียมกับ อาณาประเทศในทวีปยุโรปตะวันตก อันสะท้อนให้เห็นหลักการที่ ถูกต้อง สอดคล้องกับสถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของ ยุโรป ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของอาเดนาวร์

ด้วยหลักการเดียวกันนี้ ในระยะเวลาอีก 40 ปีต่อมา จึงนำไปสู่ การรวมชาติครั้งใหม่ เมื่อมีการทำลายกำแพงเบอร์ลิน ที่แบ่งแยก ประเทศและทำให้เยอรมันตะวันตกและตะวันออกรวมเป็นชาติ เดียวกันได้อีกครั้งในปี 1990 สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของ อาเดนาวร์ ที่ยิ่งใหญ่ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญให้ชาวเยอรมันเกิดการ รวมชาติและกลายเป็นประวัติศาสตร์โลกครั้งสำคัญ

สำหรับคอนราด อาเดนาวร์ หลายเรื่องหลายอย่างที่เขาดำเนินการ อยู่ ทั้งในชีวิตส่วนตัว งานการเมือง ล้วนเกี่ยวพันกัน และแปรเปลี่ยน ไปตามสถานการณ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่สิ่งหนึ่งที่เขาตั้งไว้ไม่เคย เปลี่ยนและเป็นคุณค่าที่คงที่และมั่นคง คือ คุณค่าทางศีลธรรม ซึ่งเขาใช้ เป็นหลักนำและเป็นจุดยืนของเขาตลอดมา

คอนราด อาเดนาวร์ ผู้ที่โลกได้ให้การยกย่องและจารึกนามไว้ใน ฐานะนักการเมือง นักต่อต้านเผด็จการ นักประชาธิปไตยผู้รักในคุณค่า ความเป็นมนุษย์ และชาวเยอรมันได้ให้การเคารพให้เป็นรัฐบุรุษของประเทศ ผู้วางรากฐานให้ชาวเยอรมันยืนหยัดในการรวมชาติ และสร้าง ชาติให้เข้มแข็งได้อีกครั้ง

บรรณานุกรม

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **จากประวัติศาสตร์หมู่บ้าน สู่ทฤษฎี 2 ระบบ.**
สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์, 2544.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลง.** พิมพ์ครั้งที่ 3
กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2547.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **รัฐกับสังคม : ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม.**
พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2554.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **วัฒนธรรมกับการสร้างสังคมการเมือง
ประชาธิปไตย.** ปาฐกถาพระยาอนุমানราชชนอนุสรณ์
แสดงในงานปิดงานเป็นวันคล้ายวันเกิดครบ 101 ปี ของ
พระยาอนุমানราชชน ณ วัดพระแก้ว 14 ธันวาคม 2532,
พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, 2537.
- พัฒนา กิตติพราภรณ์. **แนวคิดและวิธีสร้างความพร้อมของคนไทย
ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย.** กรุงเทพฯ : สถาบัน
พระปกเกล้า,
- วิชัย ตันศิริ. **วัฒนธรรมพลเมือง.** กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา,
2551.
- วิชัย ตันศิริ. **วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป.** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ
: สถาบันนโยบายศึกษา, 2547.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. **การเมืองของพลเมือง : สู่สหสวรรคใหม่**
พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คืบไป, 2545.
- John J. Cogan. "Multidimensional Citizenship : Educational
Policy for the Twenty-first Century", an Executive
Summary of the **Citizenship Education Policy Study**,
Tokyo, Japan, 1997.

สถาบันนโยบายศึกษา Institute of Public Policy Studies

สถาบันนโยบายศึกษา (Institute of Public Policy Studies-IPPS) เป็นองค์กรอิสระที่ดำเนินงานภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา (Foundation for the Promotion of Public Policy Studies) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ (Konrad Adenauer Foundation) แห่งประเทศสาธารณรัฐเยอรมันนับแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน

กำเนิด

สถาบันนโยบายศึกษาก่อกำเนิดในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2528 โดยมีจุดเริ่มต้นจากโครงการศึกษานโยบายสาธารณะภายใต้สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ต่อมาสถาบันฯ ได้แยกตัวออกจากการบริหารงานของสำนักเลขาธิการสมาคมสังคมศาสตร์ภายใต้ชื่อ **“โครงการศึกษาสาธารณะ”** โดยมี ศ.ดร.สมศักดิ์ ชูโต เป็นผู้อำนวยการ และ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นผู้อำนวยการร่วม ปัจจุบัน สถาบันนโยบายศึกษามี ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นประธานและมีผู้บริหารร่วมสองคน คือ นางยศวดี บุญยเกียรติ และ นางทิพย์พาพร ตันตีสุนทร

วัตถุประสงค์

สถาบันนโยบายศึกษาเป็นองค์กรเอกชนที่ดำเนินกิจกรรมโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร มีวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ โดยมีการทำกิจกรรมในรูปแบบของการสัมมนา การวิจัย

ผลิตสื่อและสิ่งพิมพ์ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจการเมืองระบอบประชาธิปไตย

2. เพื่อให้การศึกษาและเผยแพร่ข่าวสารกิจการนโยบายสาธารณะ และสนับสนุนการศึกษาทางการเมืองให้พลเมืองได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่สำคัญต่อสังคมส่วนรวม

3. เพื่อสร้างพลเมืองให้มีความสามารถที่จะใช้เสรีภาพบนพื้นฐานของความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคมจัดกิจกรรม

4. เพื่อสนับสนุนการเสวนา สัมมนาและฝึกอบรม วิจัยผลิตสิ่งพิมพ์และสื่อต่างๆ เพื่อสนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการเมืองและการกระจายอำนาจโดยให้พลเมืองมีส่วนร่วมในทุกกระดับของสังคม

กิจกรรม

สถาบันนโยบายศึกษา มีการดำเนินงานในรูปการจัดกิจกรรม 4 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การจัดเสวนา สัมมนา และฝึกอบรม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและถกเถียงระหว่างกลุ่มตัวแทนต่างๆ ของสังคมต่อประเด็นนโยบายสาธารณะที่สำคัญๆ เพื่อเสนอต่อสาธารณะและรัฐบาล อีกทั้งยังเป็นเวทีในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่สำคัญจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องต่อประชาชน เพื่อทำหน้าที่ในการให้ความรู้และทักษะทางการเมืองและสังคม

2. วิจัย โดยให้การสนับสนุนการศึกษาและวิจัยในเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อสาธารณชน ผลงานสำคัญๆ ที่ผ่านมา อาทิเช่น การกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่น การปฏิรูปการเมือง พ.ร.บ. ข้อมูล

ชาวสาร ฯลฯ ซึ่งผลของงานวิจัยดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางการเมืองของประเทศ

3. สิ่งพิมพ์ จัดทำจดหมายข่าวรายเดือนเป็นประจำตั้งแต่ “ผู้แทนราษฎร” ในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งในต้นปี พ.ศ. 2533 ได้เปลี่ยนเป็น “จดหมายข่าวปฏิรูปการเมือง” และปัจจุบัน คือ จดหมายข่าว “ปฏิรูปการเมือง-กระจายอำนาจ” เนื้อหาสาระของจดหมายข่าวของสถาบันฯ คือการติดตามความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ นอกจากนี้ สถาบันฯ ยังจัดพิมพ์หนังสือ เอกสารนโยบาย เอกสารข้อมูล เอกสารวิจัย เอกสารสัมมนาต่างๆ เป็นประจำทุกปี

4. สื่อการศึกษา จัดทำสื่อในหลายรูปแบบเพื่อเป็นสื่อให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้มากขึ้น อาทิ

- **ธนาคารเสียง** (Digital Voice Bank) เป็นการรวบรวมข้อมูลเสียงของบุคคลต่างๆ ในระดับผู้ตัดสินใจนโยบายของประเทศ รวมทั้งนักวิชาการและนักธุรกิจ ในหัวข้อที่น่าสนใจไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการค้นคว้า อ้างอิง โดยจัดทำเป็น ซีดี ที่ประกอบด้วยภาพและเสียงที่ได้รวบรวมจากรายการวิทยุของโครงการ “ศึกษานโยบายสาธารณะทางวิทยุ” ที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท. เอเอ็ม 1494 เป็นประจำทุกวันเสาร์ ดำเนินรายการโดย ศ.ดร.สมศักดิ์ ชูโต ข้อมูลเหล่านี้ถือเป็นหลักฐานขั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์ยิ่งในการก่อตั้งห้องสมุดเสียง เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

- **ปฏิทินประวัติศาสตร์ทางการเมืองและเกมการเมือง** เช่น เกมวงเวียนประชาธิปไตย ไฟการเมือง ปฏิทินรัฐธรรมนูญไทย และเกมเลือกตั้ง เป็นการสร้างสรรค์มิติใหม่ในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่เยาวชน และบุคคลทั่วไป

● **เว็บไซต์ของสถาบันนโยบายศึกษา** เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ซึ่งท่านผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถเข้าชมได้โดยผ่านเว็บไซต์ <http://www.fpps.or.th> ซึ่งจะนำเสนอ:-

- จดหมายข่าวรายเดือน “ปฏิรูปการเมือง-กระจายอำนาจ”
  - บทความ
  - หนังสือทางวิชาการ
  - กิจกรรมของสถาบันฯ
  - e-library โดยนำหนังสือที่สถาบันฯ จัดพิมพ์ ขึ้นเผยแพร่ให้ผู้ที่สนใจได้หาความรู้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
- .....

สิ่งพิมพ์สถาบันนโยบายศึกษา

- Policies of Thai Political Parties in the 1995
General Election (1995)** 50 บาท
*Kiratipong Naewmalee, Nattaya Kuanrak,
Prachak Kongkirati, Win Phromphaet
(Translated and edited by Santhad Atthaseree,
David Peters, Parichart Chotiya)*
- Thai Constitutions in Brief (1997)** 50 บาท
*Parichart Siwaraksa, Chaowana Traimas,
Ratha Vayagool*
- เปรียบเทียบนโยบาย 4 รัฐบาล (พิมพ์ครั้งที่ 2 2541)** 60 บาท
ปาริชาติ ศิวะรักษ์
- กรอบนโยบายแม่บทของพรรคการเมืองไทยยุคใหม่ (2541)** 50 บาท
เชาวนะ ไตรมาศ
- กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส : ข้อคิดเพื่อ
การปรับปรุงกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญไทย (2541)** 160 บาท
นั่นทวัฒน์ บรมานันท์
- บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญกับ
การปฏิรูปการเมือง (2541)** 60 บาท
นั่นทวัฒน์ บรมานันท์
- ปฏิรูปประเทศไทย...จากวิกฤตสู่สหัสวรรษใหม่ (2541)** 20 บาท
วุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์

มาตรการทางกฎหมายในการเสริมสร้าง เสถียรภาพรัฐบาล (2541) <i>มานิตย์ จุ่มปา</i>	60	บาท
ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด (2541) <i>ชัยอนันต์ สมุทวณิช</i>	70	บาท
ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตยไทย (2541) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	150	บาท
ศักยภาพทางการคลังของ อบต. (2541) <i>จรัส สุวรรณมาลา</i>	130	บาท
Portfolio Government and Multiple Legislative Processes / ข้อเสนอในการออกแบบระบบการเมือง และการบริหารใหม่ (2542) <i>ชัยอนันต์ สมุทวณิช</i>	20	บาท
การเลือกตั้งและพรรคการเมือง : บทเรียนจากเยอรมัน (2542) <i>บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ</i>	120	บาท
การเลือกตั้งแบบใหม่ : ทำไมคนไทยต้องไปเลือกตั้ง (2542) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	50	บาท
บทบาทใหม่ของข้าราชการไทย : ในบริบทของรัฐธรรมนูญปัจจุบัน (2542) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	50	บาท
องค์กรชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล (2542) <i>นันทวัฒน์ บรมานันท์</i>	80	บาท
ความเข้าใจเรื่องการปกครองท้องถิ่น (พิมพ์ครั้งที่ 2 2543) <i>สนิห์ จอรอนันต์</i>	70	บาท

- กัปดักของสงครามความเปลี่ยนแปลง : ทางเลือกและ 70 บาท
 ทางรอดของสังคมการเมืองไทยในสหัสวรรษใหม่ (2543)
เชาวนะ ไตรมาศ
- เลือกตั้งอย่างไร : คนไทยและประเทศจึงไม่เสียโอกาส (2543) 50 บาท
เชาวนะ ไตรมาศ
- การใช้กลไกรัฐธรรมนูญสำหรับประชาชน (2545) 80 บาท
เชาวนะ ไตรมาศ
- Thailand : State-Building,
 Democracy and Globalization (2002)** 210 บาท
Chai-Anan Samudavanija
- รัฐบาลทำงานอย่างไร (พิมพ์ครั้งที่ 2 2546) 120 บาท
สนธิ จรอนันต์
- นิติรัฐกับประชาสังคม (2546) 210 บาท
นันทวัฒน์ บรมานันท์
- สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : 150 บาท
 ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร (2546)
ชัยอนันต์ สมุทวณิช
กฤษณา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
- อนาคตที่ไล่ล่าประเทศไทย : 150 บาท
 แนวโน้มของโลก สังคม เศรษฐกิจ การเมือง
 กับอนาคตของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2546)
ฉัตรพัฒน์ วิสัยทอง
ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ

คู่มือสิทธิมนุษยชน ฉบับพลเมือง (เล่ม 1) (2546) จรัล ดิษฐาอภิชัย	185 บาท
ประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลง (พิมพ์ครั้งที่ 3 2547) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	130 บาท
การปฏิรูประบบราชการ : เพื่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน (2547) สถาบันนโยบายศึกษา	30 บาท
คนไทยกับการเมือง : ปีติฤวิปโยค (2547) อภิญา รัตนมงคลมาศ วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์	200 บาท
วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป (พิมพ์ครั้งที่ 2 2547) วิชัย ตันศิริ	120 บาท
นโยบายพรรคการเมืองไทย (2547) เชาวนะ ไตรมาศ	150 บาท
...กว่าจะเป็นพลเมือง (2547) สถาบันนโยบายศึกษา	200 บาท
คู่มือสิทธิมนุษยชน ฉบับพลเมือง (เล่ม 2) (2548) จรัล ดิษฐาอภิชัย	150 บาท
ความเข้าใจเรื่องการปกครองท้องถิ่น (ฉบับปรับปรุง) (2548) สนิท จรอนันต์	90 บาท
Thai Political Parties in the Age of Reform (2006) Siripan Nogsuan Sawasdee	350 บาท
บนหนทางสิทธิมนุษยชน (2549) จรัล ดิษฐาอภิชัย	150 บาท

ข้อมูลพื้นฐาน 75 ปี ประชาธิปไตยไทย (2550) เชาวนะ ไตรมาศ	200 บาท
อุตสาหกรรมโทรคมนาคมกับเศรษฐกิจไทย (2550) เศรษฐพร คุณศรีพิทักษ์	150 บาท
โพลเลือกตั้งกับการเมืองไทย (ในมติกฎหมาย) (2550) ณรงค์เดช สรุโฆษิต	150 บาท
วัฒนธรรมพลเมือง (2551) วิชัย ตันศิริ	90 บาท
การจัดการศึกษาในห้องถื่น (2551) สนิท จรอนันต์	150 บาท
การเมืองในรัฐธรรมนูญ (2551) เชาวนะ ไตรมาศ	200 บาท
รัฐ (2551) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	200 บาท
วิทยุชุมชน : กฎหมายและการพัฒนา (2552) ธนาวัชณ์ แก้วพงศ์พันธุ์	80 บาท
ไปดู Civic Education ที่เยอรมัน (2553) ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร	- บาท
100 ปีแห่งการปฏิรูประบอบราชการ : วิวัฒนาการของ อำนาจรัฐและอำนาจการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 4 2554) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	260 บาท
รัฐกับสังคม : ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2 2554) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	240 บาท

การประชุมสมัชชาสาธารณะ (2554)	150 บาท
โสพล จริงจิตร ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร	
การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง พิมพ์ครั้งที่ 2 (2556)	180 บาท
ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร	

สื่อความรู้ทางการเมืองของสถาบันนโยบายศึกษา

วงเวียนประชาธิปไตย	80 บาท
แผนที่เส้นทางประชาชน-ถนนประชาธิปไตย	75 บาท
Road of Democracy Map	40 บาท
ไฟการเมือง	100 บาท
เกมการเมือง (Political Monopoly)	200 บาท
เกมเลือกตั้ง	200 บาท
ปฏิทินรัฐธรรมนูญไทย 2475-2545	50 บาท
ธนาคารเสียง (Digital Voice Bank)	- บาท

สนใจกรุณาติดต่อ : สถาบันนโยบายศึกษา
 99/146 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว
 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
 โทร. 0 2941-1832-3 โทรสาร: 0 2941-1834
 E-mail: ippf_fpp@yahoo.com

ประวัติผู้เขียน

นางทิพย์พาพร ตันตีสุนทร

การศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจุบัน

- เป็นผู้อำนวยการร่วม สถาบันนโยบายศึกษา
- อนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านศึกษาและติดตามประเมินผล ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
- ที่ปรึกษาองค์การสหประชาชาติด้านการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (National Civic Education), UNDP Thailand
- คณะทำงานด้านการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการให้การศึกษา ทางการเมืองแก่พลเมือง เพื่อสนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเสริมสร้างกระบวนการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วม สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
- คณะอนุกรรมการด้านส่งเสริมบุคคลประชาธิปไตย, รัฐสภา
- คณะทำงานผู้ก่อตั้งกลุ่ม Civic Education Forum ประเทศไทย (www.thaiciviceducation.org)
- มีงานเขียน 3 เล่ม คือ “ไปดู Civic Education ที่เยอรมัน” “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” และ “การชุมนุมสาธารณะ”

About the Book

Civic Education for Thai Society

By Thippaporn Tantisunthorn

The Objective of the book is to empower Thai citizens to participate in democratic life by proposing the concept of "Civic Education in Democratic System" for bringing together relevant stakeholders to discuss and to find strategies how to develop civic education to be a prime tool for peace and democracy in Thai society. This paper is intended to enhance participatory role for the empowered citizen whom certain skills are required to be developed so that they can equally contribute to the development of a democratic Thai society. Those skills include thinking, which comprise self-ownership of young people, the ability to analyse political action, as well as knowledge of one's own rights, the constitution and political system which lay the foundation for participation in democratic system.

This book contains 3 parts:

1. Thai way and Democracy: The exploring of Thainess and debate whether it supports democracy.

2. Civic Education for Thai model: The propose to reform the current Thai education system. The Civic education in the new paradigm must support and follow democracy principle in and outside school. Political education is important part to be used as a bridge for bringing citizens more active in public life.

3. Civic education in Germany: The experiences in Germany are expected to inform readers why and how's important of civic education in Germany's stability.